Mato Llovrak

DJALOSHI KONSULL

MATO LLOVRAK

DJALOSHI KONSULL

„RILINDJA"
1968

Titulli i origjinalit
МАТО ЛОВРАК

ДЈЕЧАК КСНЗУЛ

Përkthyes
ALI REXHA

72.034

Ilustrator
MIOMIR ZUBIQ

Mëngjezi i njij dite të nxehtë e me diell të tetorit të vjetit 1945. Ngjyra e artë e vjeshtës kishte hy në degët e shpeshta të pemëve të vogla, mbëltue ndërmjet shtëpijave të ndërtueme aty-këtu. Vjeshta kishte hy edhe në lulishtet para shtëpijave. Lulzonte ende nga ndonji drandofille. Krizantemat përgatiteshin për të lulzue solemnisht në sythat e fryme.

Këto shtëpija gjinden n'at pjesë të Zagrebit, ku rrugët e tij shkojnë larg qendrës me zhurmë, nëpër kodra t'ulta, atje në katunde rranzë mali.

Aty jeta âsht e qetë si në katund. Amviset bâjnë gati banesat. Shkundin leckat dhe qylymët e vegjël. Thërrasin njana tjetrën prej anëve të rrugës. I thonë njana tjetrës mirë mëngjez. Njana pyet tjetrën se a punon i shoqi në të njajtin vend. A do të shkojë edhe ajo me punë në qytet? Po fëmijt? Ata mund të shkojnë në shtëpin e fëmijve. Po të jetë nevoja njana do të shkojë, kurse tjetra jo. Asht shëndetligë, ndërsa në shtëpi ka plot fëmij të vegjël. Ushqen edhe nji derrkuc. Ka shum punë në shtëpi. Amviset fqije pyesin njana tjetrën, nëse do të ndahet këto dit mielli, sheqeri dhe voji. Duhet me u dhanë çarapa dhe këpucë fëmijve. Sidomos atyne që shkojnë në shkollë. Disa sosh ankoheshin që po vjen dimni. Disa i ngushllojnë, se si në këtë çast gjajâ mâ me randsi âsht që ka mbarue lufta. Krenat kanë mbetë shëndoshë. Në kohën e luftës njerzit vdisshin, tash jetojnë, kurse dielli dhe nxehtsija nuk ka prâ ç'prej muejit të paqës e deri tash, dhe po duket se do të jetë gjithmonë pranverë. Kremtim dhe hare në natyrë. Edhe në zemra njerzish.

Tash grat fqije përtej rrugës këshillojnë njana tjetrën se si do t'ia qepin fëmis këmishën për shkollë prej bluzës së vet të vjetër, dhe se si do t'i bâjnë brekë të

trasha prej fundit të vjetër. Mandej e njoftojnë njana tjetrën për gjellnat e reja, që mund të gatuhen në kohën e vështirë të mbasluftës. Por bisedimi përtej rruge u pre përnjiherë. Filloi nji qetsi e mrekullueshme. Çka ngjau me amviset? Ku janë? Gjithnji qëndrojnë nëpër dritare dhe shiqojnë nji njeri jo të rëndomtë në rrugë. Asht krejt i thijun. Asht i krehun aq mirë, saqë duket si me pasë qenë kët çast në rrojtore, ku ia kanë bâ flokët kaçurela të përhershëm. Pos kësaj âsht i rruem aq me kujdes, saqë duket sikur t'ishte rrue jo çdo ditë, por çdo orë. Mund të jetë nja pesëdhetë e pesë vjeç, por âsht i gjatë dhe i drejtë. Të hjedhtë e të drejtë e ban edhe tabarja e vjeshtës e qepun aq mirë, saqë njeriun e drejton dhe e përtrin. Mbi krye të thijun ka nji kapele të bukur e në ngjyrë të mbyllë. Në dorë mban nji çadër të mëndafshtë palue hollë si nji bastun. Këpucët e reja i kërcasin lehtë. Nëpër kët rrugë për herë të parë po kalon nji njeri i veshun kështu. Asish nuk shifshin n'ato ditë as në qendër të qytetit.

Ky njeri sillet shum në kët rrugë. Ndalet çdo çast tue shique në të gjitha anët. Si duket ky njeri nuk âsht prej Zagrebi. Do të jetë i huej. Ndoshta ndonji konsull i ri? Por, çka kishte me kërkue ai këtu?

N'at rrugë âsht posta. Në të shërben nji nëpunse. Ajo do ta kujtojë mirë at mëngjez. Hyni drejt prej banesës së vet në zyrën e postës, çeli tavolinën dhe nxuer vulën. Në të rregulloi numrat e metalit: 5.X.1945. Shiqoi orën e murit. Ishte tetë e pesë minuta. Tash nëpunsja shiqoi prej dritares në rrugë dhe u zmbrap. Nji i huej jo i rëndomtë qëndronte në mes të rrugës, përpara postës. Nëpunsja rregulloi flokët dhe bluzën, sepse njeriu shiqonte ballin e shtëpis së saj dhe afrohej ngadalë. Dukej sikur lexonte mbishkrimin zyrtar të shtëpis: Posta, telegrafa e telefoni. Simbas fytyrës së tij nëpunsja vuni re se ai u gëzue kur pá mbishkrimin. Pra mbërrini në derë të postës.

— Mirë mëngjez! — U përkul thellë dhe hoq kapelën deri në dysheme.

— Urdhnoni, ju lutem?

— A mund të marr kartëpostale?

— Po. Sa copë?
— Paj nja pesëdhetë!
— Dhetë apo pesëdhetë? Nuk ndëgjova mirë.
— Ju keni ndëgjue mirë, por, më falni se unë nuk e di mirë gjuhën... Jetoj jashta shtetit qe mâ se tridhetë vjet, prandej nuk di mirë kroatishten... Ju lutem pe-së dhe-të copa.

Nëpunsja nxuer kartëpostalet prej tavoline. I numroi tue mendue se si ky njeri shqyptonte disa germa ndryshe, të ndryshueme. Sidomos germat r, ll, n...

— Pardon, Zojë! Derisa ju t'i numroni kartëpostalet, ju lutem, a mund të flas në telefon?

Urdhnoni, libri i telefonave âsht mbrenda.

Nëpunsja filloi me numrue rishtas kartëpostalet: nji, dy, tre, pesë, gjashtë, tetë, nandë, dhetë... Shif si numron! Asht e hutueme, dhe këtij të hueji do t'i japë mâ pak kartëpostale. Asht mâ mirë me damtue vetvehten me ndonji kartëpostale, se sa me u turpnue para tij...

I hueji kishte fillue me folë frengjisht në kabinën e telefonit. Nëpunsja pushoi së numruemi kartëpostalet dhe filloi me ndigjue bisedimin e tij. Nuk kuptonte asnji fjalë, por admironte shqyptimin e mirë të fjalive frengjishte. I hueji u vonue në kabinën e telefonit. Flitte çuditshëm. Flitte vetë frengjisht pa prâ. Nëpunsja filloi me dyshue tashmâ. I panjoftuni foli mâ së pakti me dhetë vetë në Zagreb dhe me të gjithë frengjisht. Kush do të jenë ata njerëz që dijnë aq mirë frengjisht?... Nëpunsja shiqoi tinëz kabinën e telefonit dhe pá: ky francez as që i telefononte kujt ndonji gjâ. Ai flitte më kot në telefon. Po çka?! Kush mund ta dijë? Ndoshta ndonji gjâ që ka nxanë përmendësh. Ndoshta vjershë apo artikull?! Ndoshta prallën e bretkocës e të kaut?!

Nëpunsja qeshi, që i ra ndërmend mu kjo prallë, por gazi iu ndal menjiherë në buzë. Kush do të jetë ky njeri, që po luen në kabinën telefonike? Shiqoi mâ parë arkën e vet të hekurt. Mirë, âsht e mbyllun. Muri i drujtë që ndante atê prej njerëzve ishte i ngujuem. Te nëpunsja nuk mund të hyjë kurrkush pa luftë. Vetëm me revolver

mund të shtjerë nëpër zavrakun e murit të drujtë. Por krizma mund të zbulojë, fqijt janë afër. Megjithatê, ai njeri mendon me e sulmue disi. Në kabinën telefonike tash po llomotit gjatë dhe me at rast po vështron e mendon, se si me e sulmue dhe me ia marrë të hollat e postës. Në punsja kishte frigë, por herë-herë e qetsonte fakti se ai njeri flitte me të vertetë frengjisht. Atëherë kjo nuk âsht mahi fëmijsh: japa sapam napa tepelepefoponopu. Ose ajo: bonzhur mësje fusét shulí, tashmâ frengjishtja e vërtetë dhe e bukur... A mos âsht ky ndonji vjedhës i huej? A thue vjen ndonji hajdut internacional me sulmue arkën e postës së saj të vogël? !...

Nëpunses filloi me i dhimtë kryet prej mendimeve të çuditshme dhe të vështira. Pse po mundohet aq shum? Madje ky njeri nuk duhet të jetë kriminel! Nji klient në postë e asgjâ tjetër... Mirëpo, sidoqë të jetë, ajo do të flasi me tê nëpërmjet të zavrakut të mbyllun.

Qe, po del prej kabinës telefonike dhe po i afrohet zavrakut. U përkul njerzishëm, vuni buzën në gaz e tha:

E, voala! Kam bâ njizet biseda telefonike. Ju lutem, sa duhet të paguej për kartëpostalet dhe bisedat?

— Shtatëdhetë e pesë dinarë për kartëpostalet, kurse bisedat telefonike i keni pague në kabinë. Ai âsht telefon automatik...

I hueji u kuq në fytyrë dhe shiqoi kabinën. Kur pá se telefoni kishte vrimën për të qitë monedhën ia plasi gazit dhe pohoi:

— Nuk kam bisedue fare. Mirëpo, për kohën që telefoni ishte i zanun, po paguej sa të jetë nevoja.

Nxuer nji qindshe, e shtini nëpër nji të çame të zavrakut të mbyllun e tha:

— Më falni dhe qeshni me mue sa të doni, por më bani nji nderë të vogël, që të mos thej kambët nëpër këto rrugë.

— Çka kërkoni?

— Po kërkoj shtëpin e nji miku tim të rinis. Ai ka jetue këtu para tridhetë vjetve. Bashkë me tê kam shetitë nëpër këto rrugë. Shpeshherë kam pasë shkue në shtëpin e tij. Mirëpo, atëherë ishte vetëm nji rrugë me gjashtë deri në tetë shtëpija, kurse tash po shoh këtu nji pjesë

të re qyteti. Nuk po mundem me u orientue. Po bredhi më kot. Kedo që pyes, nuk po mundet me më ndihmue. Nuk po e njofin mikun tim...

I hueji flitte bindshëm dhe nxehtsisht për mikun e rinis. Nëpunsja hapi zavrakun dhe pyeti:

— Ç'farë lidhje ka bredhja e juej këndej me mosbisedimet telefonike?

Nëpunsja qeshi. Qeshi edhe i hueji. Mbasi qeshën sa mujtën, ai tha:

— E, voala! Jam mësue gjatë jetës që ta paguej mirë edhe shërbimin mâ të vogël.

— Por kjo âsht postë.

— Këtu kam gabue. Megjithatê le të shkojnë edhe ata pak dinarë n'arkën shtetnore. Atdheut i nevojitet çdo dinar për t'u ngritë prej gërmadhave. Unë kam ardhë me e vizitue. Po ndihmoj kudo që po mundem, e kështu do ta ndihmoj edhe në përpjestime mâ të mëdha. Madje kjo edhe âsht puna ime, që po kryej këto ditë në Zagreb.

— Si po duket, ju as këto kartëpostale nuk do t'ia dërgoni kujt?

— Jo, nuk due, zojë. Me këtê deshta me lanë përshtypje të mirë. Këtë herë kam gabue. Më falni njiqind herë, nëqoftëse mundeni, madam! Megjithatê kartëpostalet do t'i marrë si suvenir, si kujtim të mirë të kësaj poste të vogël, në të cilën më duket se do të më jepte ndihma që po kërkoj.

— Prej kah po vini?

— Prej Parizi!

Nëpunsja qeshi aq shum, saqë nuk mujti me folë. Në gaz përsëriti të vetmen fjalë: Më falni!... Më falni!...

— Po si ju kam konsiderue juve? !

— Si, madam?

— Si vjedhës internacional t'arkave postale! A nuk pat se si fola me ju tue mbajtë zavrakun të mbyllun!

Dhe përsëri të dy ia plasën gazit. Të huejit i ra çadra në tokë prej gëzimit, kurse kapela ju rrotulllue nëpër dyshemen e vendit të pritjes... Nëpunsja pyeti njeriun prej France se çka kishte folë aq gjatë në kabinën telefonike.

— Përpiquni me e gjetë, madam!

— Prallën pëd bretkocën dhe kaun!

— Mendoni për atê, kur bretkoca u fry që të bâhet e madhe si kau dhe që prej të frymit plasi? !

— Po, po, po, a, a, a, ha, ha, ha, ! ! ! — Qeshi nëpunsja përsëri aq shum saqë për pak iu muer fryma tue qeshë. Nxuer shamin dhe fshini lot. I hueji u trondit prej të qeshunit të madh. Flokët e thijun iu gafruen krejt. Në gaz e sipër bërtiti:

— Madam! madam! Unë ju falendëroj për ditën e fillueme kaq mirë! Ka tetë vjetë që nuk kam qeshë kaq mirë. Kur Hitleri sulmoi Çekosllovakin, i tanë gëzimi im u shue. Këtë mëngjez gazmuer nuk do ta harroj kurr! . . . Oh, madam, po ndihet paqa dhe çlirimi! Sa jam i lumtun n'atdhe, ku ka gjithmonë këthjelltsi dhe diell!

Nëpunsja u ul pranë tavolinës së saj, mbështeti kryet dhe u bâ mjaft serioze.

— Më falni, madam! Unë po ju pengoj punën sigurisht.

— Jo, aspak! Si po shifni, njerzit nuk vijnë ende në postë.

— Ndoshta Zoja nuk pajtohet me mue?

— Pajtohem plotsisht! Por, me bisedën tuej më kujtuet dikê.

— Po kê kështu, madam? !

— Martirin tim.

— Martinin tuej, a kuptova mirë, madam?

— Nuk ndëgjuet mirë. Unë nuk thashë martinin, por martirin!

— Ah ashtu! Martirin! Shum interesante, madam!

— Dhe detyra ime âsht me ju drejtue te ai, që t'ju njofin. Qysh tash e di se njoftja me ju do t'i shkaktojë mundime të reja, por sidoqoftë duhet t'ju dërgoj te ai. Po të marri vesh ai se jam njoftë me nji njeri prej Parizi, kryeqytetit të Francës, dhe që në të njajtën kohë nuk jam përpjekë me ia dërgue atij, martiri im i dashtun nuk do të ma kishte falë kurr at gjâ. . .

Tash fshani dhe i dha të huejit këto udhzime:

— Gjatë kësaj rruge shkoni drejt kodrës. Për nji ose dy minuta do të hasni në nji tollovi dhe poterë. Menjiherë do ta njifni martirin tim. Thirrni dhe pyetni për shtëpin e mikut tuej të rinis. Ai do t'ju ndihmojë menjiherë.

— Si do ta njof mësje martirin?

Nëpunsja vuni buzën në gaz:

Qe, ashtu thirrni: mësje martir! Dhe ai do të përgjigjet menjiherë... Por, nuk ka nevojë, sepse jam e sigurtë se do ta njifni menjiherë.

— A ju përngjan juve, madam? Ka kësi sysh të mëdhej e t'errtë dhe flokë krela-krela si ju?

— Oh, jo, jo në bazë t'asaj, por prej fytyrës së tij martire të zbetë. Duhet ta dini se për të âsht i pakët kujdesi për rrugën e qytetin dhe atdheun e tij! Atê e mundojnë mendimet se si të bâhet i lumtun krejt njerzimi!...

I hueji falënderoj nëpunësen për shërbimin që i bani dhe për fillimin e ditës së gëzueshme. Ai shpreson se ata do dë takohen edhe ndonji herë tjetër. Do t'i vijë keq, po të formonte ajo bindjen se ai âsht njeri joserioz. Shpirti i tij i vjetër sot iu nxe dhe i këndon shum. Në realitet iu bâ i ri! Në kabinën telefonike nuk tregoi prrallën për bretkocën dhe kaun, por provoi fjalimin që do ta mbajë sonte frengjisht në nji mbledhje.

Nëpunsja qeshi me zemër dhe i zgjati dorën Fracezit nëpër zavrak. Ai u përkul thellë e tha:

— Mersi, madam! Orevoar!

Parizieni tash po kalon rrugës si çdo kalimtar tjetër, pa u ndalë. I përshtatet vendi këtu. Përpara tij larg në kodra janë vneshtat, ku po piqet rrushi. Mbas këtyne kodrave âsht mali. Pyjet kanë fillue me u zverdhë në pjesët e sipërme të tyne. Ajri âsht i nxehtë dhe dridhet përmbi pemishte. Parizieni heq kapelen dhe kryeshtruet ecë tutje tue këndue me zâ t'ultë nji kangë franceze... Menjihe rë ndalet në mes të rrugës dhe nuk largon syt prej nji pamjeje jo të rëndomtë. Në fund të rrugës tolloví dhe shamatë fëmijsh. Parizieni u afrohet fëmijve si i magjepsun. Edhe atyne u duket jo i rëndomtë ky zotni i thijun elegant, sepse ata janë të djersitun, të pluhnosun e të përlyem... Tash i hueji thirri:

— Hallo! Mësje martir!!! A ja qëllova?

— Ja qëlluet — tha djaloshi i habitun dhe iu drejtue të huejit. Fshini duert për pantollona si muratorët.

I hueji u ngut dhe i zgjati dorën djaloshit.

— Nana ime ju dërgoi?

— Po.

— Dhe më njoftët?

— Menjiherë. I përngjani. Sy të zez të mëdhej. Flokë të zez krela-krela. Njeriu mund të thoshte se âsht kokë romane. Parisi ka shum kësi fëmijsh. Edhe mâ tepër ka në jug të Francës. Por, fytyra juej ka diçka të veçantë. Seriozitet. Kujdes. Me të vërtetë! Mirë tha nana juej. Në shprehjen e fytyrës suej ka ndoshta diçka martire! . . .

— Nana ime nuk ka të drejtë, kur më quen martir. Kjo ngjet pse më don, dhe kujdesohet shum për mue. . . Unë nuk mundohem. Bashkë me shokët kemi marrë disa detyrime.

— De-ty-ri-me? !

— Po. Kemi vendosë me i ndihmue këshillit të rrugës. Po i ndihmojmë me rregullue Zagrebin tonë të bukur, që të mos ketë mâ në tê mbeturina lufte.

— Qe! A nuk fola mirë? Në fytyrën tuej fëminore po shof shej serioziteti, kujdesi dhe pjesëmarrjeje në jetën e qytetit tuej! Kjo gjâ nuk shifet në fytyrat e djelmoshave parizienë! Për këtë gjâ nuk ka kurrfarë gjurme në fytyrën e djalit tim! Mësje, ju lutem, ma vërtetoni edhe nji herë këtê: ju vetë simbas dëshirës suej keni marrë përsipër detyrime? . . .

— Po.

— Dhe do t'i kryeni detyrimet?

— Do t'i kryejmë! Nuk mund të turpnohemi?

— Ju uroj, mësje! Unë kam shetitë krejt Europën, por kurrkund para jush nuk kam hasë në kësi fëmijsh.

Na jemi aradhą pionere e rrugës. Unë jam udhëheqës i aradhës.

— Udhëheqës! Gëzohem tepër!

— Kjo gjâ nuk ka randsi. Dikush duhet me udhëheqë. . . Këtê deshta me ju thanë. Kryetar i këshillit tonë të rrugës âsht profesori që ka dalë në pension. Ai na ndihmon shum. . . E tash, ju keni kërkue diçka prej meje?

— Më falni, mësje udhëheqës, mue po më vjen shum keq. . . Unë nuk kam pritë që do të hasi në këso detyrimesh, në kësi bashkëpunimi. Në të vërtetë âsht mëkat nga ana ime që po Ju ndërprej dhe ju lutem të më ndihmoni me gjetë shtëpin e mikut të ditëve të mija të rinis. . .

— Asgjâ! Asgjâ! Urdhnoni me mue deri te kryetari i këshillit të rrugës. Ai ka kohë që jeton këtu.

— Mësje udhëheqës, ju lutem, më njifni me detyrimet tueja. Edhe me shokët tuej. Kam ardhë prej France, nga Parisi...

— Prej Parisi? ! ! !

— Po. Atje jetoj njizet e dy vjet. Kohën e kam të kufizueme. Po ngutem dhe plotsojani dëshirën të huejit prej së jashtmi, sakrifikoni për mue nji gjysë ore dhe m'i tregoni të gjitha...

Djaloshi udhëheqës ndryshoi kryekëput. U zverdh edhe mâ tepër. Syt iu hapën mâ shum. Qe, ai muer mbi vedi edhe Parisin, kryeqytetin e Francës!

Të huejin e çoi mâ së pari në punën mâ të vështirë. Fëmijt aty rrëxojnë fortifikatën, që kishin ndërtue Gjermanët aty në kodër.

Tue shkue atje, djaloshi i tha:

— Pse më thoni ju? Më thoni ti.

— Mirë. Faleminderës. Me gjithë qejf.

— Mos më thirrni mësje.

— Po si duhet të them?

— Shok. Më thirrni: shok Mario.

— Shum mirë. Atëherë më lejo, shok Mario, që edhe unë të kërkoj diçka prej teje.

— Urdhnoni!

— Në Paris mue më quejnë Fransoa. Mësje Fransoa. Por ti më quej shok Fransoa. Të lutem!

Tue bisedue kështu mbërrijtën te fortifikata.

— Bonzhur, shokë! —i përshëndeti Fransoa djelmoshat.

— Tungjatjeta! — u përgjegjën ata.

— Ju qoftë puna e mbarë për atdheun!

— Faleminderës!... Na ndihmoni — qeshi nji djalosh.

— Me gjithë qejf, por e kam kohën të kufizueme...

— Shoku âsht prej Parisi i njoftoi Mario.

— Prej Parisi? ! ! Gazetar? — pyetën djelmoshat.

— Jo. Unë jam librar. Jam përgjegjës i libraris në Paris, që shet libra në të gjitha gjuhët sllave.

— Librar prej Parisi? ! — mbetën me gojë hapun djelmoshat.

Shokët Fransoa dhe Mario mbërrinë deri te gropa e madhe.

— Tungjatjeta, shokë! — i përshëndeti Fransoa djelmoshat.

— Tungjatjeta! — thirrën djelmoshat. Njani sish përqeshi pak me tallje shqyptimin e germës r të të huejit dhe premjen e palltos pariziane.

— Çka po punoni ju? — Pyeti Fransoa. Nji djalosh i holllë e i gjatë këceu:

— Po mbushim gropën, ku kanë pasë vendosë Gjermanët topin kundërajruer.

Mario i njofti:

— Ky âsht Stjepani. Mâ i pastërti dhe mâ i rregullti në shkollë. Vajzat thonë se âsht edhe mâ i bukuri... Ai i udhëheq punimet rreth mbushjes së kësaj grope.

— Kam ardhë prej Parisi... Jam i entusiazmuem prej këtyne djelmve n'atdhuen e tyne. Djelmoshat e këtillë janë të rrallë! Çfarë dami, që nuk e kam marrë me vedi aparatin fotografik për t'ju fotografue në këto punime. Nuk do të më besojnë miqt në Paris dhe as familja ime. Do të më thonë se po trilloj prralla fantastike...

Shokët Fransoa e Mario shkuen mâ tutje. Mario kapërcen hendeqet dhe koridoret e ngushta. Po kështu veproi edhe Fransoa. Ku frigohej, atje i zgjatte çadrën Marios dhe ky e tërhiqte shokun prej Parisi përtej hendekut. Mbërrijtën në krye të hedeqeve. Në lethin e dheut të verdhë qëndron nji djalosh i veshun mirë. Përpara tij djelmoshat prejnë dheun me shetën, kurse tjerët e qesin në hendek me lopata dhe kështu e mbushin. Djaloshi i veshun mirë shiqon orën e dorës dhe i drejtohet Marios:

— Për njizet minuta kemi mbushë hendekun me nji gjatsi dy metrash.

Mario i thotë shokut Fransoa:

— Ky âsht Tomica. Nxansi mâ i mirë i gjimnazit.

— Pse nuk po gërmon edhe ai me shokët?

— Ka pasë tifon e zorrëve. Do t'ishte mâ mirë sikur të prehej edhe sot në shtëpi, por si thot vetë, nuk mundet me ndejtë në shtëpi.

— Oh, që nuk kam aparatin fotografik, me fotografue këtë pamje të posaçme!

— Tomicë! Eja pak këtu... Kështu... Të ju njof. Ky âsht shoku Fransoa prej Parisi.

— Prej Parisi? ! — Hapi gojën Tomica.

— O, mos u çuditni për këtë gjâ, shok Tomicë. Kjo nuk do të thotë gjâ, që keni pá njeriun prej Parisi, por, ju puntorë të vegjël, e gjithë kjo do të thotë diçka!

Mario e çoi shokun Fransoa mbas kaçubave. Aty gjindej nji grumbull i mbetunive hekurash t'armëve dhe qerreve. Në grumbull kishte edhe helmeta hekuri t'ushtarëve gjermanë. Teneqe të mëdha dhe kutija konzervash.

— Të gjitha këto i kemi mbledhë prej fortifikate, gropave, dhe hendeqeve. Gjermanët i lanë dhe i hodhën këto helmeta nga koka, kur ikën prej këndej si të hutuem para Armatës jugosllave.

— Çka do të bani me këto mbetunina?

— Do t'ju tregojë Sreqko. Ai udhëheq at punë... Vetëm ta thërras. Sreqko!

— Ohoooj! !

— Eja pak këtu!

Deri sa ai mbërrini, Mario i tha shokut Fransoa:

— Sreqkoja ka qejf me ngacmue, por në mahí...

Sreqko ja mbërrini tue nga. Mario i prezantoi:

— Shoku Fransoa prej Parisi...

Sreqko vetëm pak zgjati buzët në mënyrë tallse, tue shique të premen e palltos së Parisit. Por e drejtoi fytyrën menjiherë, u bâ serioz, rregulloi flokët e verdhë dhe ia nguli syt e zez njeriut prej Parisi.

— A keni ardhë prej qytetit të madh e të lavdishëm?

— Po. Parisi âsht qytet tepër i madh dhe i lavdishëm, por Zagrebi do t'ia kalojë.

— Me çka?

— Me djelmoshat si jeni ju!

— Eh, po të kishim na aq djelmosha si Parisi! Të gjitha punët do t'ishin gadi shpejt!

— Ju lutem, shok Sreqko, ma tregoni punën që po udhëheqni.

— Po deshtët, pra, me pá grumbullin e plehut, urdhnoni!

Mario u kollit. Sreqko e kuptoi at vërejtje dhe u bâ i njerzishëm. Ai ka diçka që nuk ka çdo djalosh. Flet në mënyrë interesante dhe me gjallni. Njeriu mund ta ndëgjojë ditë e natë. Kështu ai edhe rrugës deri te grumbulli i plehut po e argton zotnin prej Parisi. I tregon se çka kanë gjetë nëpër fortifikata dhe hendeqe. Gjermanët kishin lanë edhe sende të vlefshme, por djelmoshat nuk muerën asnji cikrrim për vedi. Të gjitha i kanë qitë në grumbull dhe po ia dorzojnë ushtris.

Mbërrinë para grumbullit. Gjanat ishin ndryshkë. Disa djelmosha pastrojshin hekurat prej dheut të verdhë. Disa shtijshin sendet e imta në thasë, kurse tjerët i palojshin copat e mëdha mbi thupra të trasha dhe i bajshin në shpinë ose në krah për në qytet, kah barakat ushtarake.

— Ndaluni, ju lutem, që të më ngulet në vetdije kjo pamje! Që mos ta harroj kurr këtë figurë!

Djelmoshat e ndëgjuen. Disa kanë thasë të mbushun në shpinë, tjerët në krahë thuprat me helmeta gjermane.

— Faleminderës, shokë! Në Paris kam nji të njoftun që âsht piktor i madh. Kur t'ia përshkruej këtë pamje do t'i vijë keq që nuk e ka pá dhe pikturue. Ajo pikturë n'ekspozitën e Parisit do të zgjonte interesimin mâ të madh!...

Shoku Fransoa me Marion u nisën teposhtë. U ndalën në kryqzimin e tri rrugëve. Njana ishte krejt e ngushtë, gjithsejt dy metra e gjanë. Quhet Rruga e ngushtë. Rruga zbret thik teposhtë, kurse âsht e mbulueme me manatherra dhe me therra të shpeshta. N'at rrugë të ngushtë janë vetëm katër shtëpija. E para âsht mâ e madhja.

Shoku Fransoa u ndal para asaj shtëpije.

— Këtu ka qenë shtëpija e prindëve të shokut tim të rinis. Po jo kjo, por e vjetra.

— Në këtë shtëpi jeton profesori. Kryetari ynë i këshillit të rrugës. Duhet t'ju prezantoj me tê.

Shoku Fransoa pranoi me gëzim, por at vizitë e la për në fund. Mâ parë t'i vizitojmë të gjitha punimet. Krejt pështjellimin dhe poterën, si i pagzoi e ama e Marios.

Zbritën disa hapa mâ poshtë në Rrugën e ngushtë. Aty ishte nji tubë tjetër djelmoshash që po rregullojshin Rrugën e ngushtë. E shtrojshin me gurë të bardhë e t'imtë.

Anash gërmojshin hendeqe të vogla, kah do të rridhte uji teposhtë kur të binte shi. Katër djelmoshat mâ të fortë prejshin degët e kaçubave që ishin lëshue deri në rrugë dhe mbi tê. Këta djelmosha ishin gërvishtë në fytyrë dhe në kambët cullake. Bërtitshin gjithnji. Ju vjen çudi dhe u duket gjâ jo e rëndomtë. Mëshifeshin në pyll të pashkelun. A do të hasin tigrin gjakpirës! Në vend të tij gjejshin pleh dhe xhama të thyem. Turp dhe sjellje e keqe me e bâ rrugën vend plehu. — bërtet mâ i forti, Vllado. E thërrasin Zeshkan. Mario i thirri:

— Tregoje fuqin tande!

Zeshkani shkeli synin me dreqni dhe mblodhi dorën. Këceu muskla e hekurt.

— Shok, si i këni krijue ata muskuj? — pyeti Fransoa.

— Tue hangër kaçamak! — u përgjegj ai. Shokët qeshën. Vazhduen premjen, gërmimin, mbulimin dhe rrafshimin me grabuja.

— Kush i udhëheq këto punime?

— Shoku ynë mâ i urtë. Ai edhe nuk njifet. Po e thërras. Kresho! ! !

— Urdhno! — u përgjegj nji djalosh zeshkan prej shkallëve, që ishin të mbështetuna për nji shtyllë elektrike ku ishte llamba e rrugës.

— Mos zbrit, na po vijmë te ti!

Kur mbërrinë te shkallët, Kreshoja u skuq. Mario i tha:

— Ky âsht shoku Fransoa prej Parisi.

Kreshoja u skuq edhe mâ tepër nalt në shkallë.

— Shoku prej Parisi dëshiron me të njoftë.

Kreshoja u skuq shum mâ tepër dhe zbriti prej shkallëve. I dha dorën Francezit dhe tha:

— Më keni gjetë pikrisht në punën mâ të mirë. Më nevojitej me vû nji dërrasë të bardhë ku duhet të shkruhet se në fund të rrugës gjindet nevojtorja. Deri — sa nuk ishte ajo dërrasë, kjo rrugë e vogël nuk mbahej pastër. Madje nuk ka qenë as rrugë, por vend plehu e nevojtore. Turp! Tash nuk duhet të ngjasi mâ ajo gjâ. Do ta rregullojmë.

Fransoa mbeti i habitun. Kur erdh në vedi, tha:

— Shok Kresho, po ju ndëgjoj me admirim!

Për turpin e kësaj rruge të vogël që e kishte pasë mbulue përpara, folët aq rrebtë dhe mënishëm si me qenë ndonji higjenist i rritun!... Sa vjeç jeni?

— Njimbëdhetë.

— Njimbëdhetë?! Vetëm njimbëdhetë! Po ju qenkeni djalosh! Fëmi! Unë e kam në Paris djalin dymbëdhetë vjeç. Te ai vijnë shokët e tij. Janë të gëzueshëm, të gjallë! Shkojnë në shum teatra e kinema, ndeshje futbolli dhe boksi. Kur mblidhen kanë se për çka me bisedue. Llomotisin shum dhe mahiten. Shum herë qeshin me gjithë zemër për ta, por e kryejnë vetëm at punë që janë të detyruem.

Mario ishte i kënaqun. Fytyra iu skuq. Asht djalosh, fëmi. I ka në qejf ndryshimet. Preu biseden midis Kreshos dhe njeriut prej Parisi, të cilin e shoqnoi mâ tutje teposhtë.

Gjatë Rrugës së ngushtë mbërrin te shtëpija e dytë. Para njij shtëpije përdhecke qëndronte nji djalosh me fytyrë të kuqe si molla. Ishte i trash, bullafiq. Qeshte, dhambët i kishte bardhë si bora, buzët të kuqe, kurse syt të kaltërt si qielli. Në dorë mbante nji shkop të trashë. Me të para kësaj shtëpije ai bante roje sot para dite. Mario i prezantoi:

— Shoku Zhelko.

— Shoku Fransoa prej Parisi.

Zhelko i edukuem prej motrave mâ të mëdha me u sjellë mirë, tha:

— Gëzohem.

Fransoa pyeti rojën:

— Si jeni trash kaq shum?

— Ha çdo gjâ që përgatit nana, rrepa lakna dhe qepë të fërgueme. Asgjâ nuk zgjedhi, ndërsa mâ së shumti ma kanda supën e trashë.

— Mario! — thirri dikush prej ballkonit të shtëpis së parë.

— Po më thërret profesori. Po vrapoj shpejt e kthehem menjiherë.

— O revoar! Shoku Fransoa fshani dhe ktheu syt kah udhëheqsi Mario. Ky vraponte përpjetë te profesori, i cili

e pritte në ballkon. Aq i pëlqeu Mario Francezit, saqë i erdh keq që u nda pak prej tij.

Këceu prej njij krisme.

Shshshshshshshsh! Ra diçka dhe lëshoi tym përmbi rojën Zhelko. Ky këceu dhe shau:

— Plakë e mallkueme! Përsëri qiti mbi rojën legenin plot me hî.

— Çfarë plake? — u intresue Fransoa. Zhelko i tregoi:

— Në këtë shtëpi jeton nji zojë vetëm. Asht shum plakë dhe zemërkeqe. Pranë shtëpis ka nji pemisht. Shiqoni! Ajo âsht qershi, kurse kjo dardhë. Në verë kemi qenë detyrue me ia ruejtë qershin, kurse tash po ia ruejmë dardhën.

— Pse rueni ju pemët e saja?

— Që rrugaçat mos t'ia vjedhin pemët.

— Po a ka asi djelmoshash?

— Ka, por janë pak.

— Nuk po kuptoj nji gjâ. Ju po rueni pemët e zojës, kurse pak përpara thatë se ajo qet pleh mbi rojën.

— Tash do ta kuptoni. Ajo nuk na duron që rrijmë roje këtu. Na kemi vendosë vetë me ia ruejtë pemët kundër dëshirës së saj. Rugaçat kanë vjedhë edhe para luftë, por plaka pohon se vetëm tash po e vjedhin. Ajo do të dëshironte që të ngjante kjo gjâ tash, për herë të parë... Kjo plakë ka kalue shum në kohën e luftës. Me vajzën e saj âsht martue nji avokat në qytet. Dhandrri i saj fitonte pare të mëdha dhe âsht pasunue në grindjet e njerëzve të vobegtë. Ka tri shtëpija dy katesh. Plaka tash frigohet se mos po ia marrin shtëpijat që i ka fitue në mënyrë të pandershme. Do t'ishte e drejtë me ia punue ashtu. Plaka nuk na don ne, do të na shkulte flokët dhe veshët. Do të na stërpikte dhe do të na rihte me shkop, po të kishte mundsi dhe po ta lejshim na... Ajo do t'i rrëxonte për nji natë të gjitha ato që kemi punue. Do ta ndërtonte përsëri fortifikatën. Do t'i hapte edhe hendeqet. Do të dëshironte që kjo Rrugë e ngushtë të jetë përsëri vend plehu e nevojtore. Plaka ka qejf të ketë rrugaça dhe në realitet dëshiron që t'ia vjedhin dardhat, që të mundet mandej me rrejtë, se si ajo plakë e vobegtë, nuk mundet me shijue nji dardhë

të sajën... Fluuuuuuuuh! Ia preu Zhelkos fjalën uji i ndytë, që ia qiti plaka rojës. Ai përsëri këceu dhe këshilloi të huejin prej Parisi:

— Largohuni mâ tutje, sepse kjo plakë mundet me qitë edhe diçka tjetër.

Fronsoa hoq kapelën e mirë, u mbështet në çadër dhe uli kryet, si me dashtë të përulet, si me qenë i piklluem. Kur e çoi kryet pyeti:

— Shok Zhelko, ju lutem, sa vjeç jeni?

— Njimbëdhetë.

— S'âsht për t'u besue! Prap vetëm njimbëdhetë! Po ju qenkeni djalosh, fëmi! Po ju nuk po rueni dardhën tuej! Rueni pemën e anmikut tuej! Cok nuk po kuptoj!... Sikur mos të kisha pá dhe ndëgjue me veshët e mij, nuk do të kisha besue, unë si nji njeri që kam ardhë prej andej, prej asfalti dhe Parisi të madh e të largët!...

Zhelko u zemrue e bëtiti:

— Profesori ynë i vjetër ka thanë: „Kjo âsht rilindja e popujve tanë!"

Por rojtari Zhelko âsht edhe i padurueshëm. Po i lutet zotnis prej Parisi që të largohet pak mâ tutje. Plaka mund ta qesi edhe atê mâ të keqen. At punë do ta bâjë po tash. Zhelko âsht qe gjashtë herë roje dhe i din mirë të gjitha pikat e programit të saj e simbas rendit.

Fransoa e kuptoi mendimin e rojës së vogël. I zgjati dorën dhe e përkëdheli në faqe të skuquna:

— Të falem nderit për bisedën. Fëmijt po më entusiazmojnë mâ së shumti n'atdhe!... Lamtumirë! Po shkoj me u takue me Marion.

Roja fshani me lehtsi kur njeriu prej Parisi u nis përpjetë.

Posa Fransoa mbërrini te puntorët që shtrojshin rrugën me gurë të vegjël e të bardhë, i përshkoi veshin nji fishkllimë e madhe. Fill mbas saj Kresho thirri!

— Rojtari po thërret! Vjedhsat po shkojnë në dardha!!

Grumbulli i tij la punën dhe vrapoi përpjetë me lopata, grabuja dhe gërshanë therrash në duer.

Puntorët u kthyen në luftarë. Prej së poshtmi ndëgjohej piskama, britma, rrëxime për tokë, mundje, shku-

lje. Fransoa zbriti teposhtë dhe u përzie midis djelmoshave. Të gjithë dy ka dy munden, rrëxohen në tokë, çohen, rrihen, kapin veshët dhe flokët. Shqyhen këmishat e pantollonat. Ndizen fytyrat, egërsohen syt. Lufta, âsht e ashpër. Roja i përkëdhel anmiqt me shkop në shpinë. Kreshoja i urtë sulmon me grushtin e madh rrugaçin mâ të madh. Zeshkani me muskla të forta rrëxon nga dy-tre përnjiherë, u ven gjunin në gjoks dhe u bje shuplaka që kërcasin shum. Prijsi i rrugaçëve rrin anas njiherë dhe i kurajon sulmuesat e vet. Por, nuk ndejti shum i qetë. Udhëheqsi Mario u lëshue teposhtë me vrap. I hapi syt sa mujti. Flokët i valojshin. Asht përgjysë mâ i vogël se prijsi, por i këceu në fytyrë të zezë.

Fransoa, zotnija i thijun prej Parisi, i shkoi Marios në ndihmë. E kapi prijsin me dorëz të çadrës për ta tërheqë. Disa rrugaça mendojshin me luftue me njeriun e vjetër. Pras!!! U thye shkopi i çadrës. Sendi i mirë i thyem i pezmatoi djelmosht puntorë dhe ata sulmuen edhe mâ fort rrugaçët... Sa u mundën rrëxuen, rrahën! U përzie edhe zotnija plak i thijun prej Parisi seriozisht në luftë. Ishte boksier i mirë. I qiti në kaçuba e therra prijsin dhe egërsinat mâ të mëdha.

Vjedhsat filluen me u tërheqë. Mâ parë mâ të dobtit. Ikën teposhtë Rrugës së ngushtë. Lufta vazhdoi me prijsin dhe rrugaçët mâ të fortë, Edhe ata nuk mujtën me qëndrue mâ. U tërhoqën. Ikën teposhët tue kërcnue me grushta. Shajshin zotnin e thijun të Parisit me gjithfarë fjalësh të ndyeta fyese.

Kaloi pak kohë derisa luftarët puntorë u qetsuen dhe u nisën përsëri në punën e tyne. Shoku Fransoa dhe Mario u nisën për vizitë te profesori plak, i cili po i pritte.

Rrugës deri në shtëpi mbërthyen pullat. Fransoa krehu flokët e tij të thijun. Në dorë mbante çadrën.

— Po më vjen keq që u thye çadra — tha Mario.

— Dam i madh, vërtet, por mendo, se si do të çuditet im bir në Paris, kur t'ia tregojë trofen time të thyeme të luftës!

Bisedën e tyne e preu nji vajzë e vogël. Vraponte pa frymë dhe e skuqun në fytyrë. Kishte bistekë të gjatë

flokësh. Kjo modë e vjetër e të krehunit u bâ përsëri e re te disa vajza.

Shoku Fransoa nuk preu bisedën vetëm për shkak t'ardhjes së vajzës, por ngjau edhe diçka mâ tepër. Ai u thye në mes, u përkul. Shifet se ka jetue gjatë në Paris. I kanë hy në gjak përkuljet e mëdha. Sidomos ndaj femnave.

Vajza e thiri udhëheqsin Mario poshtë në barakë. Duhej shique a âsht çdo gjâ në rregull dhe me u marrë vesh me vajzat se çka duhej rregullue mâ tutje.

Mario e qortoi vetvehten:

Si kam mujtë me harrue për këtë gjâ, shok Fransoa! Vajzat tona kanë marrë nji angazhim të mirë mbi vedi!

Atëherë, të kthehemi teposhtë te ato — çfaqi dëshirën Fransoa.

Ata të tre zbritën Rrugës së ngushtë. Puntorët me grabuja lëshojshin rrugën me kujdes. Zheshkani prej kaçube qeshte me njeriun prej Parisi... Kaluen pranë rojës. Mbas luftës atê e kishte kaplue djersa. Atij Fransoa ia shkeli synin:

— A s'ka gjâ të re mâ prej madamës plakë?!

— Nji herë asgjâ?! — ia ktheu po n'at mënyrë roja.

Të tre vazhduen rrugën teposhtë. Nga e djathta vajza, nga e majta Mario, kurse në mes Fransoa me çadër të thyeme. Në nji vend u ndalën që të prezantohen:

— Shoku Fransoa prej Parisi.

Shoqja Nada. Kjo udhëheq punën në Shtëpin e kulturës.

— Në shtëpin e kulturës?!... A ndëgjova mirë?

— Po. Asht ndërtesë e përkohshme. Barakë druni.

Tash ia ktheu shoqja Nada:

— Këshilli ynë i rrugës barakën e ka pastrue, dizenfektue dhe ajrosë. Mandej e ka ngjyrosë bukur, përgatitë për mbledhje, koncerte dhe çfaqje teatrale. Na vajzat e kemi marrë me e stolisë me lule e gjelbrim për ditën e hapjes.

Fransoa tha:

— Shtëpija e kulturës po m'intereson veçanisht. Si do të mbërrijshim sa mâ parë në tê? Tue shkue kështu poshtë, a nuk po ndieni se si po na luen diçka në kambë?

— Po e ndijmë.

— Çka?

— Do të vrapojshim!

— Pse po presim? Përpara, shokë!!

Mario vrapon teposhtë si me kenë fluturue me sy dhe flokë kaçurela. Vrapon Nada teposhtë, fustani po i valon, bistekët po i hidhen n'ajr. Fransoa vrapon teposhtë. Në njanën dorë mban trofen e thyeme të luftës, në tjetrën kapelën. Flokët e thijun po i çohen.

Në fund të rrugës, në luginë, Fransoa u ndal i pari. Mbas tij Mario. Nada vrapoi mâ tutje, deri te baraka.

— Na la madmoazel — tha Fransoa

— E di pse. Shkoi me njoftue shoqet për ardhjen Tuej. Edhe vetë do të bindeni, që duhet të bânte ashtu. Me to, me vajzat, kemi ende mjaft mundime. Janë të zellshme, të gëzueshme, kangtare. Mësojnë mirë në shkollë. Mâ mirë se djelmoshat. Unë mendoj se mësojnë mâ tepër përmendsh. Nuk di, ndoshta gaboj, nëqoftëse thom se me djelmoshat mund të punohet edhe mâ tepër. Ata janë mâ seriozë. Grindem me nanën time për vajzat. Ajo i mbron. Mue më thot se nuk i kuptoj ...

Ata të dy mbërrinë në cak. Shtëpija e kulturës gjindej në nji luginë plot me bar. Prej kthinave të barakës ndëgjohej nji poterë e madhe, thirrje, britma, kangë dhe qamje. Me të vërtetë, qysh këtu përjashta ka përshtypje tjetër se kur u afrohesh punimeve ku punojnë djelmoshat.

Shoku Fransoa hyni i pari në sallën e barakës. Të gjitha vajzat shukatën dhe nderuen.

— Tungjatjeta!

— Tungjatjeta! — iu përgjegj Fransoa dhe u përkul thellë.

— Shoku Fransoa prej Parisi dëshiron me pá punën Tuej — tha Mario me zâ të naltë.

— Le t'urdhnojë! — bërtitën afër njizet sosh. Të dy vrapuen te ato. Ato i rrethuen dhe u tërhoqën mâ tutje në sallë. Treguen dritaret, se si i kishin la, mbulue me perde

të bukra dhe zbukurue me lule n'enë të vogla. Mysafiri le t'i shofi kunorat prej lerthi dhe prej degzave të bredhit. Kunorat i kanë bâ ato dhe i kanë varë në mure të sallës. Kunorat ishin stolisë me letra ngjyrash së ndryshme. Të gjitha këto janë punë e durve të tyne... Vajzat e çuen shokun prej Parisi deri në qoshe të sallës. Këtu ishte rranza. Aty do të vehej pianoja. Ky skaj ishte zbukurue mâ së miri.

Fransoa nxuer shamin dhe fshini ballin. Po djersitej, sepse nuk dinte çfar qëndrimi me mbajtë. Nuk po i vjen radha me folë. Vetëm madmoazelet, këto vajza të vogla, po cicërojnë. Po i duket si me pasë ra në zjarm, ndërsa rreth tij shpërthejshin me qinda flaka. Nuk i mbetet tjetër vetëm me pritë deri sa të fikej ai zjarm... Po, por kush do ta presi ate?! Madmoazelet nuk po e pushojnë cicërimin, madje të tridhetat në të njajtën kohë. Njana e pyet si ka udhtue prej Parisi, me trenin e shpejtë, vapor apo me aeroplan?

Fransoa dëshiron me iu përgjegjë, por nuk i vjen radha. Shoqet cicërojnë në të njajtën kohë. E pyesin zotnin prej Parisi, se çka i ka pëlqye mâ tepër prej të gjitha punimeve. Sigurisht kjo, Shtëpi kulture, apo jo?! Këto dritare! Mandej perdet! Vetë i kanë hekurosë. Lulet e dritareve n'enë! Vetë i kanë rritë nëpër shtëpija, dmth. nanat e tyne. Mandej këto kunora prej bredhit dhe lerthit! Vetë i kanë mbledhë dhe shkulë në mal. Ka pasë hardhuca e gjarpij!... Po lulet e letrës?! Letrën laramane e kanë ble me të hollat e tyne. Njana ka bâ drandofille, e dyta karanfila, e treta tulipana, e katërta luleshqerre... Cila lule âsht mâ e bukur? Drandofilet, karanfilat, tulipanat apo margerita? Le të thotë shoku prej Parisi!... Cilat ngjyra i ka ai në qejf? Ngjyrë drandofille, ngjyrë gjaku, të verdhë apo të bardhë? Letë thot shoku Fransoa...

Ai donte me thanë diçka, por nuk i vinte radha me folë... Ato do ta gjejnë vetë shijen e tij. Po numrojnë të gjitha ngjyrat, bërtasin, pengojnë mysafirin. Shoqja Nada thirri:

— Çka po bani!!! Zotnija prej Parisi do të shurdhohet.

Gjysa e vajzave u qetsue, por gjysa tjetër tash përfitoi nga rasti, dhe filluen të gjitha përnjiherë me pyetë Francezin për qytetin Paris. A ka në të shum kinema, teatra, dhe sa? E pyetën dhe për muzeumet. Për kopshtin zoologjik, për parqe dhe për shkollat në Paris. A mësohej në të vetëm frangjisht? A din ndonji profesor kroatisht?... Si janë vajzat në Paris? A mbajnë edhe ato bistekë? A punojnë si ato në Zagreb në këso punimesh?

Shoku Fransoa duhej t'u kishte dhanë shum përgjegje vajzave por ato ishin tepër të padurueshme dhe mjaft llafazane. Ato janë habitë aq shum prej kësaj vizite të rrallë prej Parisi, saqë as nuk presin përgjegje, por po vazhdojnë tue bâ pyetje të reja. Udhëheqsi Mario bërtiti:

— Vajza! Kjo zhurmë e juej, këto pyetje tueja pa krye e pa bisht po bâhen tashmâ të pasjellshme!

Vërejtja e udhëheqsit i qetsoi të gjitha vajzat. Megjithatë nji e katërta e tyne filluen me pyetë përsëri, por se jo mysafirin, por Marion. A po punojnë të gjitha grupet e djelmoshave sa duhet. Cili grup ka punue mâ shum? Cili udhëheqës âsht mâ i miri? Tomica, Sreqko, Kresho? Ose Stjepani, Franjo dhe Drageci?... A janë përleshë përsëri me vjedhacakët? Po me plakën? A nuk âsht vjelë ende dardha e plakës? Disa sosh deklarojnë që do të dëshirojshin mâ tepër me punue për rrëximin e fortifikatave. Dëshirojshin me mbushë gropat dhe koridoret. Mâ tepër i tërheqin punët me dhé, punët teknike, inxhinjeresh në teren... Njana sosh u paraqit se dëshironte me punue aty ku udhëhiqte Tomica. Tjetra dëshironte aty ku ishte grupi i Sreqkos. Mâ të shumtat bërtitshin se dëshirojshin me qenë puntore të Stjepanit. Kërkojshin prej udhëheqsit që t'i përshëndette gjithë djelmoshat dhe prijsat e tyne! Mâ së shumti Stjepanin...

Mario u skuq dhe i hutuem i tha shokut Fransoa:

— Të dalim përjashta. Do të vonohemi me shkue te shoku profesor. Me vajzat kurr nuk mbaron biseda.

Disi u përbiruen midis tyne. Të gjitha duelën me i përcjellë para barakës dhe mâ tutje deri në rrugë. Vrapojshin para e mbas tyne dhe i përcillshin nga çdo anë. Kishte gjallni e argtim, sidomos në diell të nxehtë të vjeshtës. Me fustanat e tyne lara-lara u përngjashin luleve.

Kur u ndalën, Shoku Fransoa iu përkul thellë përsëri. Ato iu përgjegjën „Mirë u pafshim!", „Rrugën e mbarë", „Mbetëm të kënaquna!" Qeshnin, ia bâjshin me dorë dhe mandej me piskamë e bërtima vrapuen përsëri në barakë.

Mario âsht i brengosun:

— Kush ka të drejtë? Nana apo unë?

— Nana jote ka të drejtë. Ti nuk i njef vajzat. Ato kanë natyrë tjetër.

— Por juve nuk ju erdh rendi me folë!

— Po. Kjo ngjau për arsye se vij për herën e parë. Janë të tronditura së tepërmi. Mandej, âsht tue punue grumbull i madh. Po t'ishin të shpërndame në grupe mâ të vogla larg njana tjetrës, do t'ishin të qeta dhe do të lejshin nji përshtypje mâ serioze... Qe pra, për vajzat duhesh me mendue mâ tepër.

— Për këtë gjâ do të flas edhe me profesorin.

— Ashtù duhet, por edhe me nanën tande.

Shokët Fransoa e Mario kaluen kah nji shteg i tërthortë deri te shtëpija e kryetarit të këshillit të rrugës. Kaluen pranë disa pemishteve dhe vneshtave. Pemët e mbrame ishin pjekë. Edhe rrushi kishte thithë nxehtsin e diellit të vjeshtës.

Shtegu i qiti para shtëpis së profesorit.

Mario deshti me i ra ziles elektrike, por e ndali bërtima e djelmoshave: „Mario! Udhëheqës! Prit! ndalu!!"

Te ai vrapoi nji grup dejlmoshash të djersitun e të nxehtë. Para tyne ishte Franja. Të gjithë bërtitshin me entusiazëm: „Po sjellim kapelën! E kemi gjetë!"

Mario i prezantoi:

— Ky âsht shoku Fransoa prej Parisi. Këtij po i interesojnë të gjitha punimet tona.

Franjo duel pak para shokëve. Fshiu fytyrën dhe flokët e djersitun. Edhe ky âsht leshverdhë me sy të zez. Asht i thatë në trup, por i shëndoshë, mjaft i gjallë dhe i shkathtë. Krahu i djathtë i udhëheqsit Mario. Asht djalosh shum i dashtun, i kujdesshëm para të gjithëve. Shokët e duen dhe shkojnë të përqafuem gjatë rrugës.

Franjo tregoi:

— Kryetari i këshillit të rrugës së tyne, profesori, ishte dje poshtë në qytet në tri vende. Në rrojtore, trafikë, dhe te pemëshitsi. Mbasi âsht nxehtë, diku ka heqë kapelën. Në shtëpi shkoi pa të. Sot në mëngjez i âsht ankue udhëheqsit Mario dhe na vendosëm menjiherë me kërkue kapelën. Unë u paraqita. Jam mjeshtër për me gjetë. Si mos me pasë kërkue këthough kapelë të vjetër, por hekur ose rem në male... Këta tre shokë më kanë ndihmue. Kemi vizitue të tri vendet, ku ka qenë dje profesori. Kapelën nuk e kemi gjetë atje. Por, të dëshpruem, u kthyem në shtëpi, kur hasëm zojën plakë të thijun, e cila mbështetet në shkop. Ajo na shiqoi pak, si me na pasë njoftë përpara. Na e shiquem mâ tepër dhe na ra në mend që ajo viziton profesorin. E përshëndetëm. Ajo na pyeti se a mos e njifshim profesorin që banonte në Rrugën e ngushtë në numrin 1. Menjiherë iu përgjegjëm që në të vërtetë po kërkojshim kapelën e tij. Ishte e gëzueshme. Dje kishte qenë te ajo dhe kishte pasë lanë kapelën. Na thirri në shtëpi. Çdonjanit i dha nga nji grusht. fiq, kurse mue më dha edhe kapelën.

Profesori harron! Nuk po i kujtohet që ka qenë edhe te ajo zojë — tha Mario dhe i drejtoi shokët me shkue te profesori me kapelë para tyne. Do të jetë mâ i gëzueshëm dhe shokut prej Parisi vizita do t'i duket mâ e kandshme.

Franjo iu përkul Francezit dhe vrapoi me ndihmsat, por iu kujtue diçka dhe u kthye mbrapa. Futi dorën në xhep dhe nxuer nji grusht fiq. Mâ parë i ofroi shokut Fransoa:

— Urdhnoni!

— Mersi! — falënderoi Fransoa dhe muer nji kokërr prej shuplakës së vogël. Edhe Mario muer nji.

I hueji po mundohet seriozisht, që nuk po ka se me çka me ia kthye këthough mirsi Franjos. Qorton vedin se si ka mujtë me ardhë prej Parisi pa ndonji qese ose kuti me ambëlsina. Po kush do ta dinte se ka me u njoftë me fëmij. Edhe me çfarë fëmijsh se!

Kur duelën prej shtëpis së profesorit zbuluesat e hekurit e të remit, dmth. të kapelës së vjetër, Mario i ra

kres deri në kambë.

ndeti dhe me kureshtje të madhe vështroi Francezin prej Vrapoi shërbyesja e profesorit. Ajo hapi derën, përshë-

Mario e shoqnoi ngadalë të huejin në shtëpi të pro-

ziles s'elektrikut në derën e lulishtes. I ra edhe nji herë. Tash u ndëgjue nji zhurmë dhe pëshpëritje në shtëpi. fesorit. Udhëheqsi i vogël i tregoi mysafirit prej France disa vende të randsishme në pemishte. Aty, ndërmjet drujve të kajsis dhe kumbullës, para nji gjysë vjeti kishin qëndrue profesori dhe ai, kur aradhat e para t'Armatës jugosllave zhvillojshin luftime me mbeturinat e fashistave këtu afër qytetit. Nji plumb fishklloi nëpër degët e kajsis dhe u ngul në tokë mu para kambës së djathtë të Marios. Ky plumb na tërhoq vërejtjen që duhej të mëshifeshim. Shkuem në kabinetin e profesorit.

Mario shoqnoi Francezin drejt dyerve të shtëpis dhe i tregoi se si po n'at ditë hyni nji aradhë Gjermanësh në shtëpin e profesorit. E pushtuen dhe menduen me luftue prej pemishtes dhe vneshtës së tij. Profesori plak pat aq guxim saqë ua tërhoqi vërejtjen gjermanisht për rrezikun që u kërcnohej. Armata jugosllave ishte aq afër, saqë ishte gadi mbas tyne... Ngulën syt te profesori tue mos kuptue asgjâ. Pushkët i mbajshin në duer. Profesori pat aq guxim sa u tha: „Armata e kuqe kët moment po pushton Berlinin". Kjo fjali bani efekt te ata Gjermanë të humbun. U larguen menjiherë nga shtëpija, dhe unë mendoj se nuk kanë mbërri me kalue në tokën austriake. Duhet të jenë kapë diku në Slloveni...

Mario hypi në shkallë të derës. Shokut Fransoa i tregoi rrugën kah kishte hy nji pjesë e Armatës jugosllave në Zagreb. Kalorsat dhe qerret katundare kalojshin pa prâ nëpër kët rrugë tanë natën. Qinda e mija qerresh katundare! Kuajve u grahshin luftarët, por kishte edhe katundarë. Natën ndëgjohej bërtima e karrocjerëve dhe hingllima e kuajve. Tanë natën jehojshin kangët luftarake. Nalt përmbi rrugë në nji natë me hyj shpërndaheshin raketat e ndritshme dhe e ndriçojshin rrugën Armatës...

Mario dhe Fransoa hynë në qoshk të mbyllun me xhama. Këtu punojshin në tavolinë nji grup djelmoshash. Mario u tha:

— Shoku Fransoa prej Parisi. Thueni mysafirit çka po punoni.

U çue nji djalë i gjatë. Kërcëlloi proteza e metaltë, që e kishte të lidhun përgjatë tanë kambës së majtë deri në kërdhokëll. Ai tha:

— Sot paradite po i ndihmojmë profesorit. Po plotsojmë triskat për tekstil dhe këpucë.

— Këto shokë po pushojnë sot në punë mâ të lehtë. Dje kanë krye punën mâ të vështirë. Kanë qenë në fortifikatë — shtoi Mario.

Shoku Fransoa nuk u largue aq lehtë prej këtij qoshku. Ai dëshiron që edhe kjo pamje t'i ngulet thellë në kujtesë. Duhet ta kishte përjetue miku i tij, piktor në Paris. Ai mundohet atje tue kërkue përmbajtje interesante për pikturat e veta. Këtu do t'i gjente në çdo qoshe. Sikur ta shifte këtë! Qoshku me xhama, në nji anë ishte mbushë me liana të blerta e të denduna. Pjesa tjetër e qoshkut âsht plot me saksija pelargonish, të gjitha në nji ngjyrë drandofilli të lulzueme bukur. Nëpër dritare shifet nji pjesë e pemishtes, kodra me vneshta, kodra të largta, male dhe mbi të gjitha kthjelltsi, qielli i qetë i vjeshtës... Në qoshk rrijnë djelmoshat, t'ulun rreth tavolinës dhe shkruejnë triskat për qytetarët e rrugës së tyne. Triska me të cilat do të blejnë mall për veshje dhe këpucë... Këtë punë e udhëheq nji djalë i gjatë e i zbehtë me njanën kambë në protezë... Fëmijt i ndihmojnë kryetarit të këshillit të rrugës, njeriut të kulturuem, i cili në të njajtën kohë rrin në kabinetin e tij dhe shkruen libra... Ej, piktor prej Parisi! Po t'ishte këtu, nuk do të mundohesh tue gjetë përmbajtje të ndryshme për vizatimet e tua! Në çdo çast mund të gjejsh figurë gjithnji mâ interesante dhe mâ të bukur.

Dy burra të thijun u rrokën përdore përzemërsisht. Profesori e çoi mysafirin dhe Marion në kabinet. Në këtë dhomë pranë dy anëve të murit gjinden dy rafte plot me libra deri në tavan. Pranë dritares gjindej tavolina e shkrimit, me nji grumbull letrash dhe me takëm shkri-

mi. Profesori iu lut mysafirëve që t'ulen. Mandej iu lut mysafirit prej Parisi, që të thoshte se çka mund t'i ndihmojë. Fransoa pyeti për mikun e tij të rinis. Profesori pohoi. Po, në këtë vend gjindej përpara nji shtëpi e vjetër, dhe i zoti i saj ishte librar. Profesori e kishte ble prej tij dhe kishte ndërtue këtë të ren, për të jetue në qetsi në të. Librari u shpërngul në qendër të qytetit, sepse banesa këtu ishte shum larg prej vendit ku punonte.

Tash shoku Fransoa filloi me i tregue profesorit për vedi. Ai âsht Kroat dhe Kroacin, gjegjsisht Jugosllavin, e konsideron si atdhe të vetin. Në të ka le, ka përjetue kohën e fëminis dhe të rinis. Në katundin e lindjes edhe sot i ka gjallë prindët. Menjiherë mbas çlirimit, mbasi u lidh qarkullimi hekurudhuer midis Parisit e Jugosllavis, erdh me vizitue prindët pleq. Me pá atdhen dhe me bâ disa vizita zyrtare... Ai jeton në Paris qe mâ se njizet vjet. Në nji shesh të Parisit drejton punën e libraris, e cila shet dhe jep për lexim libra në të gjitha gjuhët sllave. Ai e ka themelue at librari. Nji librari e tillë ishte e nevojshme, sepse në Paris dhe në Francë jetojnë shum Sllavë... Në librari i ndihmon vllau i tij mâ i ri, të cilin e ka çue atje kur ishte djalosh.

Asht martue me nji Pariziene, franceze, me të cilën ka nji djalë. Nji vejç mâ i madh se Mario...

Në Paris merret me nji punë të randsishme dhe të ndershme. Ai âsht kryetar i Shoqatës sllave për shtetet europiane perëndimore...

Mario e ndërpreu këtu bisedën e shokut prej Parisi. U çue vrullshëm. Gadi e theu karrikën... Mario ishte zbê. Merrte frymë i habitun dhe me sy të hapët shiqonte kryetarin e shoqatës sllave n'Europën Perëndimore...

Kjo ndërpremje nuk zgjati shum. Mario u gjet shpejt në situatë dhe u ul përsëri në karrikën e vet... Shoku Fransoa i buzëqeshi me kënaqsi Marios dhe vazhdoi bisedën.

Prej Parisi e kaloi këtë rrugë shum keq dhe gjatë. Komunikacioni ende nuk âsht rregullue. Treni i shpejtë ndalej me orë të tana në mes të ndonji pylli maluer. Sa frigë me u kthye mbrapa me tren...

Tash po kthehej prej katundit të lindjes. Në Zagreb kishte vizitue udhëheqsat e punëve shtetnore. Mbas Zagrebit do të shkojë në Beograd, me ra në kontak me përfaqsuesat e pushtetit populluer. Prej andej do të kthehet në Francë.

Aty Mario e ndërpreu përsëri mysafirin prej Parisi. Këceu prej karrikës dhe e rrëxoi. U zbê si shkambi. Tue shique shokun prej Parisi nuk i ndau syt prej tij ...

Mario u ul përsëri kur ndëgjoi trokitjen e derës. Hyni shërbtorja. Suell nji enë të madhe xhami dhe tri pjatza. N'enë kishte rrush të pjekun, pjeshka dhe kumbulla.

Profesori i ftoi mysafirët që të hanë pemë. Tha se si, ai dhe udhëheqsi Mario, janë të lumtun që njoftën rastsisht mikun prej Parisi. Profesori plak iu lut mysafirit prej France, me i njoftë me mendimin e Francezëve për Jugosllavin e re ...

Shoku Fransoa mund të fliste për këthough gjithë ditën. Ai edhe ia filloi. Flitte shum, prandej përziente shpeshherë edhe shprehje frangjishte. Mario ndëgjonte me vërejtje të madhe. Kishte rrudhë ballin. Në të vërtetë kishte mrrolë syt e mëdhej t'errtë. I dukej, frigohej, që biseda midis profesorit dhe mysafirit prej Parisi mos po bâhej gjithnji mâ e naltë, mâ e vështirë dhe e pakuptueshme për Marion. Biseda nuk qe mâ politikë e thjeshtë, por ajo e naltë. Nana e quente martîz. Dhe ia qëlloi shum mirë, kur tha se, njoftja me njeriun prej Parisi do t'ia ngarkojë edhe barrën e çashtjeve të Francës mbi shpinën e tij të dobët fëminore ... Mario mundohej në karrikën e vet, prekte flokët me dorë dhe nuk ia ndante syt mysafirit prej Parisi ... Profesori plak kuptonte vuejtjet e udhëheqsit të vogël, ndërprente bisedën dhe i ftonte mysafirët me hangër pemë. Mario përbinte kumbullën, por nuk i ndante syt prej shokut Fransoa, i cili jetonte, punonte dhe luftonte në vendin e lavdishëm, përparimtar!

Tash shoku Fransoa filloi me i tregue profesorit përshtypjet e veta t'atdheut të ri. Mâ së shumti admironte fëmijt, me këso detyrimesh të veçanta.

Morios i vjen mirë. Merr nji kalavesh rrush të mirë prej ene dhe ngadalë han nga nji kokërr, gjatë tanë kohës së bisedës së mysafirit prej Parisi.

Bisedën e Francezit e ndërpreu trokitja e derës.

Hyni nji grue e vjetër. Plaka fqije.

Mario këceu si me qenë i therun. Përsëri rrëxoi karrikën, por me zhurmë mâ të madhe.

U çue edhe profesori, por ngadalë. Karrika e tij nuk u rrëxue. U çue edhe Fransoa. Edhe mâ ngadalë... Plakës i erdh mirë që këta të dy tue u çue e nderuen. Prej gëzimi luente edhe mâ tepër synin e djathtë. Qëndroi para Fronsoas dhe i zgjati dorën.

Ka ndëgjue, tha ajo, prej shërbtores së profesorit, se zotnija âsht prej Parisi. O, atje âsht sigurisht mâ mirë dhe mâ bukur se te ata në Zagreb! Në Paris janë zotnijt e pasun në pushtet. Atje nuk mund të hypin në pushtet puntori i fabrikës dhe katundari i livadhit... Asht mëkat që ajo nuk mundet me e nojftë zotnin prej Parisi me dhandrrin e saj. Ai âsht avokat, i aftë dhe në zâ. Paralufte e kanë marrë bankat dhe fabrikat e mëdha për t'i mbrojtë në proçeset gjyqsore. Ai i ka mbrojtë çdo herë punët e tyne, prandej e kanë shpërblye mirë. Në këtë mënyrë ka fitue të holla. Ka ndërtue tri pallate! Prej qeras së këtyne shtëpijave ka jetue i pasun dhe në luks... Dhe e ka meritue me jetue ashtu, sepse ka qenë i mençëm, prandej i ka mbrojtë bankierët dhe industrialistat... Dhandrri i saj ka automobilin e vet luksoz... Pra, para nji gjysëm ore ai automobil ishte te ajo. Shoferi i tyne kishte ardhë me marrë dardha. E kanë vjelë krejt. Vajza e saj do të bajë pekmez dardhash. Mund të dalin nja tridhetë kilogram... Edhe në verë u ka lejue me vjelë krejt qershin. E bija ka zie pesëdhetë shishe kompot... Ajo mundet me zie kompot, sepse ka mjaft sheqer kokrra. Ha?! Ajo âsht dhanë në vend të mirë! Apo jo! Kurr nuk i mungon asgjâ. Në verë heret i hahen shpezët e njomë me sallatë e spanaq, prandej ban sarma. Dimnit i mërzitet ushqimi i randë dhe i yndyrshëm, prandej zien bishtaja dhe spanaq. Ajo âsht e shëndoshë dhe e trashë, e ndoshta ajo âsht arsyeja që ajo verës shkon në vende malore, kurse dimnit në det. Vajza e saj nuk ka nevojë me punue

kurrgjâ. Ka nji shërbyese dhe nji kuzhinjere, ndërsa ajo vetë kënaqet tue shkue në kinema, teatër dhe në kafe. Jeton si mbretneshë!... Asht mëkat që dhandrri dhe e bija e saj nuk janë tash në Paris. Atyne u ka hije të jenë ndërmjet njerëzve të mirë. Për dhandrrim e saj kanë nevojë bankierët e pasun dhe fabrikantat për t'i mbrojtë...

Në qoftëse zotnija prej Parisi do të rrinte edhe ndonji ditë në Zagreb, ajo do ta çonte te dhandrri, që ata të dy të njifen dhe që dhandrri ta porosisi zotnin prej Parisi, sepse, po të mbetet këtu qeverija e puntorëve, dhandrri i saj do të largohet prej këtij vendi. A nuk âsht mëkat kjo gjâ, si thoni?! Dhandrri i saj nuk âsht koprrac. Ai do të shpërblejë mirë atë që i ndihmon... Ndoshta zotnija prej France mundet me e rekomandue atje në Paris...

Profesori pa që Mario po rrotullonte syt dhe që po zverdhej krejtsisht në fytyrë. Tash, ose do t'i bjerë pika, ose do t'i kërcejë plakës në fytyrë... Profesori pa edhe atë që mysafiri prej Parisi po qëndronte si mbi therra. Nuk flitte, nuk lëvizte. Vetëm vizillonte syt dhe shtërngonte nofullat.

Profesori detyrohet me ndërpre pozitën e mundishme, në të cilën gjindej mysafiri i tij. Marion do ta qetsojë që mos t'i vërsulet plakës. Si do ta bâjë këtë punë? Do t'ia presë bisedën fqijes me pyetje për gjana të rendomta:

— Zojë fqije, ndoshta keni ardhë te unë për triskën e tekstilit?

— Po, për atê edhe kam ardhë, por ndëgjova prej shërbtores se âsht këtu zotnija prej Parisi. Erdha me u njoftë me të dhe, nëqoftëse rrin edhe ndonji ditë, do ta njifsha me dhandrrin tim...

— Zojë, a i pyetët djelmoshat në qoshk për triskën tuej?

— Jo! Pse me pyetë unë djelmosht? Unë kam ardhë te ju për triskë. Ju jeni kryetar i këshillit të rrugës.

Tri fjalët e fundit plaka i tha me tallje. Mandej i shkeli fort synin e djathtë zotnis prej Parisi. Mario iu kthye zotit të shtëpis:

— Po a nuk po shifni që po ju përqesh!!

— Po kush âsht kjo nalsti? — pyeti plaka e mbushun mëni. — A edhe ky âsht pushtet?... Ah, tash e njofta!

— Ky âsht harambashi dhe do të nevojitet me e çue në Glinë, në qortimore. Edhe nana e tij e cila e ka lëshue në këtë mënyrë...

Atê mundet me e quejtë harambash, por Mario nuk lejon me e fye nanën e tij. Ai u hodh te plaka dhe nuk dijmë se çka do të kishin bâ, sikur mos ta kishte mbajtë profesori. Edhe shoku Fransoa ndërhyni që ta ndali plakën me fye... Profesori i qiti dorën Marios, e shtyni mbas vedi, shkoi te plaka dhe ashtu mirë e ngadalë e shtynte paknga pak prej kabinetit. Ajo kundërshtonte, e bërtitte Marios, kurse të dy syt i rrudheshin prej tronditjes. Ishte ndalë në derë. Aty shfrente mllefin edhe mâ kundër Marios:

— Keni mendue përqyrranë, se kam me ju dhanë qershija. Asnji kokërr kumbulle të krymbtë s'kam për t'ju dhanë!...

— Nuk ju kemi lutë, por prej jush ka lypë nji grusht qershija nana e njij fëmije të vogël që ishte i sëmundë për t'i zie kompot të freskët...

— Dhe siguristh nuk ja kam dhanë! Kurrkujt nuk do t'i jap asgjâ! Kurse ju rojtarët, nëqoftëse smuheni, do t'u jap shvajnfutez të blertë, helm për bumbulla, që të cofni sa mâ parë! Nuk jeni për tjetër gjâ!... Zotni profesorin shum të dijçëm e queni shok! A i ka kullotë patat me ju?!

Profesori e shtyni edhe mâ fort plakën prej kabinetit, por ajo e sulmon Marion me rrufena helmuse:

— Sot i kam vjelë të gjitha dardhat. Nuk ju jap asnji kokërr! Kush ju ka thirrë me bâ roje para shtëpis sime?!... Unë nuk kam pasë nevojë për roje në kohën e Shtetit të pamvarun Kroat dhe të Jugosllavis së vjetër! Këta përqyrrana kanë vû roje para qershis dhe dardhës sime. Ata mendojnë se ato pemë nuk janë vetëm të plakës, por edhe të tynet! Popullore!... Ato janë pemët e mija! Vetëm të mijat! Mâ mirë do të merrsha sëpatën me e pre, se sa me ju dhanë madje vetëm nji të krymbtë ose të kalbun!...

Profesori e shtyni plakën në dhomën fqije, dhe i tha:

— Mjaft, zojë! Nuk po thoni të vërtetën! Ma keni mërzitë tanë jetën me padina, se si fëmijt e vjetëve të kalueme u kanë vjedhë krejt pemët dhe rrushin...

Plaka çohet përsëri në maje të gishtave dhe prej dhomës tjetër sulmon Marion:

— Nuk do t'ju jap asnji qershi, asnji dardhë. As të krymbta, as të kalbuna ! ! !

Plakë mizore! ! ! — briti Mario. Profesori përplasi derën. Në kabinet mbetën vetëm mysafiri prej Parisi dhe Mario... Udhëheqsi i vogël u ul në kanape dhe piskati:

— Plakë, plakë! ! Plakë e keqe! ! ! Shtrigë! Haxhuze! ! Përbindshe! Frigë! Tmerr! Lemeri! Turp! ! !...

Profesori u kthye. Mario shpërtheu në vaj. Fransoa ia kapi dorën dhe ia përkëdhelte. Profesori u habit:

— Mario, ti po qan, a?!

— Kjo gjâ nuk âsht brengë, por rënkim.

— Qetsou Mario. A vlen me u habitë aq për shkak t'asaj plake?!

U ndëgjuen disa hapa të çuditshëm prej dhomës tjetër. Trokitje.

Dera u hap. Djaloshi me kambën e majtë në protezë, mbante në dorë nji top futbolli dhe thirri Marion me luejtë.

Marios i erdh keq që kishte qa, prandej këceu prej kanapes dhe me shpinë të kthyeme kah profesori e mysafiri vrapoi në dhomën tjetër e mandej n'oborr.

Fransoa shiqoi derën kah duel Mario. Asht e mundun që ky djalosh të largohet dhe të mos përshëndetet me tê?!... Ah, asgjâ! Fransoa nuk zemrohet. Po ai âsht fëmi! Asht njimbëdhetë vjeç. A mundet me kërkue prej tij edhe atê që t'i kujtohet përshëndetja mbas grindjes së këtillë të madhe me plakën! Ai do ta këkojë dhe do t'i zgjasi dorën. Do të falënderojë për çdo gja që ka pa e përjetue këtu. Për këto pak orë Fransoa u bâ mâ i ri pranë tyne...

Kaloi vetëm nji minutë. Trokiti dera. Hyni Mario dhe qëndroi para mysafirit:

— Nuk zemroheni që nuk u përshndeta me ju. Më ka hutue plaka zemërkeqe.

— Nuk do të dëshirojsha me u nda ende prej teje dhe shokve të tu. Ju kam pa në punë dhe në luftë, prandej dëshiroj mej u pa edhe në lojë.

— Edhe mue më vjen mirë që nuk ndahemi enda... Ejani në bar. Atje do të luejmë topkambe.

Profesori dhe mysafiri biseduen edhe mâ për politikë. Fransoa i tregoi profesorit ngjarejt mâ të randsishme të Francës, kurse profesori atij për përpjekjet rreth rregullimit të jetës së re n'atdhe, si dhe për të gjitha vështirsit që i pengojnë ato përpjekje.

Bisedën e tyne e preu piskama e fëmijve: „Gol! Gol! Gol!!!"

Fransoa u çue si t'ishte thumbue:

— Po atje u bâ gol edhe pa mue!

Qeshën përzemërsisht dhe u ndanë miqsisht. Profesori e përcuell mysafirin e vet deri në rrugë. Pesë herë i dhanë dorën njani tjetrit. Fransoa ndahet me vështirsi prej atdhetarëve. Pranë punës letrare ka pranue dhe kryesin e këshillit të rrugës. Kujdeset për triskat e fustanave, këpucëve dhe çarapëve të qytetarëve të rrugës së vet. Edhe për at plakë... Fransoa merr me vedi në Paris shum mendime të mira prej atdheut. Për ato mendime, sikur t'ishin mall, do të nevojitej nji tren i veçantë transporti...

Fransoa mbërrini në fushën e lojës me bar. Ho, sa grumbull i madh fëmijsh qenka aty! Mâ së pakti ishin nja pesëdhetë. Edhe vajzat e vogla kishin ardhë prej Shtëpis së kulturës për të shique lojën, si simpatizuese. Secila përkrah djaloshin që e ka farefis, fqi mâ t'afërt ose atê që simpatizon mâ së shumti. Stjepani kishte mâ së shumti përkrahse midis vajzave. Kjo gjâ, me të vertetë, s'âsht në rregull! Në rast se ai jep nji shut mâ të madh vajzat duertrokisin aq shum dhe bërtasin, si me pasë bâ tre gola me nji shut... Ato e simpatizojnë Stjepanin aq shum, saqë i duertrokisin edhe atëhere kur e qet topin n'aut, gjâ kjo që dihet se âsht gabim. Përkrahset e tija femna e kanë lazdrue Stjepanin. Ai sillet nëpër fushën sportive si lojtar i vërtetë. Ven duert n'ijë, merr frymë, me vështirsi dhe hjedh flokët mbrapa.

Fransoa mbërrini pa u diktue në fushën e lojes. Djelmoshat janë nxe në lojë. Jasht fushës nuk shofin asgjâ

dhe kurrkend. Aty gjindet vetëm topi dhe katër tulla, të cilat kufizojnë dy portat kundërshtare. Njanën e ruen Zeshkani i fortë. Tjetrën djaloshi me kambën në protezë. Qe, edhe ai luen futboll! Kush do të kishte zemër me ia ndalue këtë gjâ?! Nuk âsht fjala vetëm për zemër! Do t'idhte edhe marri me ia ndalë. Aq mâ tepër shtyhen për të që të bâhet portjer. Aq e ka stërvitë kambën e majtë, hekurin dhe rrypin në të, saqë âsht në za si portjer i pashoq!

Të rijt e kësaj ndeshjeje nuk u takojnë dy skuadrave, por njij shoqate dhe sa herë luejnë ndahen në dy anë kundërshtare. Ai klub nuk ka emën. Nuk mendon me shkue në ndeshjen ndërkomtare të fotbollit në Brazilí. E din edhe se nuk do ta thrrasin në ndeshje Londra e Parisi. Nuk mendojnë me shkue as në Sisak, Bjellovar, Kutinë ose Jaskë. Ata nuk do të ftohen as në ndeshje miqsore me ndonji klub të Zagrebit. Këtë gjâ e din çdonjani sish. Por megjithatê, udhëheqsi Mario dhe Tomica përpiqen me të gjitha fuqit, që shokët e tyne të luejnë simbas rregullave të futbollit e që lojtarët të jenë fer, dhe jo të vrazhdë, dhunuesa dhe egërsina!

Sot e kishin zgjedhë Tomicën si refer. Ky ka qenë i sëmundë përpara. Mban nji orë në dorë dhe âsht i drejtë. Fishkllimës së tij do t'i nënshtrohen të gjithë. Nuk do të ketë gjysë loje. Duhet çfrytzue kohën. Ata aq e kanë në qejf futbollin, saqë do të luejshin paradite, mbasdite dhe në mbramje, deri sa të rrëxoheshin në bar dhe t'i zente gjumi. Megjithse kundër dëshirës, aq janë të disiplinuem, saqë e lanë lojën kur të ndalet tymi i fabrikës. Kjo do të ndodhi n'orën dhetë e pesëdhetë e pesë minuta.

Tomica referoi diçka mâ tepër se dhetë minuta dhe mandej e hodhi bylbylin në bar. Deklaroi i idhnuem e i pezmatuem se nuk do të referojë mâ kurr dhe se kurr nuk do ta pranojë at detyrë. Ai fishkëllonte kot. Kurrkush nuk e ndëgjonte. Lojtarët gabojshin aq shum në lojë, saqë Tomica fishkëllonte pa prâ. Fishkëllima e tij as që ndëgjohej prej zhurmës së lojtarëve dhe piskamës së vashëzave simpatizuese. Lojtarët janë aq të flakët, saqë u kullonte djersa, hidhshin setrat prej vedit, kurse disa edhe këmishat. Luftojshin dhe shtyheshin me duer

aq, saqë disa mbeteshin pa rrypa dhe pa pantollona. Prandej ka lojtarë, që luejnë vetëm në brekë. Shtyhen, shtinë nënkamcat, rrëxohen, janë ndy në fytyrë e rrobe, saqë nuk mund t'i njofish mbas pesëmbëdhet minutash të lojës.

Largimi i Tomicës prej detyrës së referit i ftofi lojtarët. Këta premtuen se do të luejnë fer dhe simbas rregullave. Mario muer detyrën e referit. Loja vazhdoi. Në fillim u nis ashtu si duhej dhe si kërkojshin rregullat e lojës, por mbas pesë minutash fusha filloi me u luhatë përsëri si uji i nxehtë në kazan. Po si mos me u zemrue! Si mundesh me heshtë?! Detyrohesh me bërtitë, piskatë. Mâ mirë do të kishin rrahë me shuplaka si duhet nji asi lojtari jolojtar! Njani kapi topin, dhe iu tek me luejtë me tê si maca me minin. Do t'ishte mirë, të paktën, sikur të shkonte me tê kah porta kundërshtare, por ç'e do! Ai âsht verbue dhe gjuen anash përjashta fushës. Gjuen, gjuen, luen me tê, dhe atëherë çon kambën dhe me nji „shut" të shkëlqyeshëm e hedh topin naltë larg madje në kopsht të shtëpis së parë.

Lojtari tjetër muer topin përsëri jo në kambë, por e priti me krye. E kapi me çelenkën e vet t'urtë me të vërtetë në mënyrë shembullore, për t'u admirue, kur ishte nevoja me u qitë topin lojtarëve në lidhje me ta. Ose sikur të binte topi në drejtim të portës kundërshtare. Por nuk ishte ashtu! Prej kres s'urtë të këtij lojtari bje drejt para portës së tij.

Mario i ra bulbylit. Bërtet. Shan. Nuk kupton se si munden me harrue aq. Por çka i duhet kjo, kur edhe gjithë të tjerët bërtasin në grindje. Madje edhe vashëzat simpatizuese.

Referi Mario mbërrini me qetsue deri-diku lojtarët dhe loja vazhdoi përsëri. Nji e keqe tjetër ishte se fusha e lojës ishte tepër e vogël, prandej ngjante që portjeri ta gjuente topin prej portës së vet deri te porta kundërshtare. Portjeri tjetër kapte topin dhe poashtu e gjuente deri te porta e kundërt. Në këtë mënyrë luejnë vetëm dy portjerët, kurse lojtarët tjerë hapin gojën, derisa të zemrohen dhe të grinden përsëri.

Referin Mario mâ së shumti e zemron loja e egër. Lojtari hidhet pa kujdes para lojtarit dhe i merr topin. Por, hidhet para këtij fatkeqi jo rastsisht dhe me kujdes, po si me pasë ra prej qielli.

Mario i fryn bulbylit, ban me duer. Ban zhurmë, shan. Simpatizuesat i ndihmojnë. Lojtarët shajnë referin dhe publikun. Pse u ndal loja përsëri?! Ata kanë rrëmbye topin bukur dhe po u shkon loja mirë, sepse mbrojtja kundërshtare nuk âsht në vendin e duhun...

— Po cili âsht në vend?! Kjo nuk âsht lojë! Ky nuk âsht futboll! Ky âsht rrëmbim egërsinash! Asht turp!! — Mario u bërtet me zemrim lojtarëve. Grindja zgjat tash disa minuta. Lojtarët gërthasin. Bërtasin. Bajnë me dorë. Disa do të dëshirojshin me u rrahë. Mario tha përpara se ata do të luejnë në heshtje, se do t'u përmbahen rregullave, se do të jenë lojtarë si u ka hije ndoshta për njiqind vjet loje! Nji shekull le ta parashofin për stërvitje të tyne... Të marrim vetëm këtê. Çfarë lojtarësh janë ata, kur nuk rrijnë në vend të tyne. Kanë fat të madh që edhe portjerët nuk kanë lëshue ende portat e tyne. Vetëm ata tash për tash po u mbahen rregullave. Lojtarët tjerë ikin të gjithë mbas topit majtas. Tash të gjithë djathtas mbas tij! Topi u hodh mbrapa. Të gjithë mu të gjithë lojtarët vrapojnë egërsisht mbrapa topit. Për nji çast të gjithë kthehen përsëri përpara! Kjo gjâ âsht ikje, pa marrë parasysh fushën dhe portat. Ky âsht rrëmbimi i egër i topit, kurse topi i shkretë ikë prej egërsinave. Do të dëshironte me shpëtue. Po ku mund të shkojë përpos jashtë fushës. Edhe ku se. Atje në hitha! Në kopshte!...

Përpos kësaj, lojtarët nuk kanë kurfarë vocrrakësh, që t'iu bajshin topin. Vetë shkojnë me e marrë. Por jo vetëm nji lojtar. Shkojnë me e marë dy vetë, tre, dhe jashtë fushës i mëshojnë tue luejtë ndëmjet vedi. Kjo lojë e veçantë kthehet në dredha. Këta të tre, diku larg pranë kopshtit therrave e hithave nxehen dhe fillojnë me luejtë ,me rrëmbye topin. Kjo gjâ i nxenë lojtarët dhe ata vrapojnë te ata të tre dhe loja e futbollit vazhdon në hapsinë të re. Portjerat detyrohen me çue tullat dhe me bâ portat në fushën e re. Mario nuk mundet me durue këtë gjâ. Don me luejtë mendsh. Fishkllon. Bërtet. I âsht

marrë zani. Këtyne lojtarëve u thot përpara që do të luejnë futboll drejt dhe fer mbas stërvitjeve njimijëvjeçare!

Lojtarët madje nuk janë edhe të kënaqun me referimin e tij. I thonë se nuk âsht i drejtë. Madje Tomica i bërtet Marios. Atê tash s'âsht e mundun me e njoftë. Asht përzie në lojë dhe âsht ndryshue krejt. Asht djersitë me gjoks të hapët dhe ndye.

Mario len detyrën e referit dhe hidhet i pézmatuem barkas mbi bar. Te ai ia mbërrini shoku Fransoa. Mario i tha:

— A po i njifni shokët e mij? Si janë t'egër, kur nxehen në lojë!

Fransoa kapi bylbylin dhe shpalli se ai do të bâhet refer deri në fund të lojës. Të gjithë lojtarët të gëzuem tepër brohoritën dhe premtuen se do të luejnë fer dhe drejt si lojtarët mâ të mirë të skuadrës shtetnore.

Në fillim loja vazhdoi shum mirë. Edhe lojtarët mâ të dobtë u banë mâ të gjallë. Shutojnë me kambë n'ajr majtas e djathtas topit, sa me t'u kënaqë shpirti. Shutojnë edhe në të thatë dhe aq fort, saqë duket se do t'iu shkulet kamba dhe do t'iu fluturojë në vend të topit. Shoku Fransoa shiqonte çdo enc dhe ndalonte lojën rrebtsisht. U bâ edhe nji penal. Njimbëdhetë hapa para portës u gjuejt topi, por nuk u bâ gol. Portjeri me kambë në protezë u hodh drejt topit dhe ndaloi golin.

Loja u zhvillue drejt dhe mirë. Franjo, Stjepani e tjerët i shkelin synin njani tjetrit me gëzim dhe bâjnë me krye drejt referit plak prej Parisi! Edhe Mario hyni n'at lojë.

Hallall i qoftë referit prej Parisi, por si duket, ai nuk do të mundet me mbajtë lojën si duhet deri në fund që mos të kthehet në lojë t'egër. Çdo minutë lojtarët po bâhen mâ të pa kujdesshhëm dhe mâ fjalamana. Secili mendon se ka të drejtë. Argumentojnë, grinden dhe do të përlaheshin. Çdo çast bâjnë enc. Bylbyli i shokut Fransoa bje kot. Mandej të gjithë lojtarët u perzien në nji grumbull, në nji bandë kundërshtarësh t'egjër me flokë të shprishun. Nuk shifen dy anë aspak, por çdo lojtar âsht kundërshtar. Anmik âsht ai që n'at çast ka topin para ve-

dit. Atij duhet t'i merret topi, me kambë, duer ose me nji grusht n'ijë. Mos i zgjidh mjetet për të mbërri qëllimin! Po cila âsht porta e anmikut? Cila? Ajo drejt së cilës i ka shkue përdore me çue topin! Edhe ai shuton n'at portë. Mâ parë ishte e tija, kurse tash e kundështarëve. Krejt nji! Ka randsi fakti që ai bani gol. Uluritje entusiazmi e të gjithë lojtarëve!

Shoku Fransoa nget midis tyne dhe u tregon. I mëson... Lojtarët qetsohen përsëri dhe ndahen në dy grupe kundërshtare. Fransoa ua tërheq vërejtjen që enci âsht gabim i madh në lojë, sepse atëherë ajo nuk âsht vetëm topkambe, por topdore, çrregullim i vërtetë dhe në realitet skandal. Bukur, tash ata do të kenë kujdes mos me bâ enc. Megjithatê, edhe po të bâhet, simbas rregullit do ta denoj rrebtë.

Loja vazhdon mâ tutje. Në gjysë minutën e parë nji lojtar i ra topit me dorë. I zemruem shoku Fransoa harroi dhe si refer hyni i pezmatuen në lojë. Kapi topin, e vuni para vedi dhe si për dënim i gjuejti drejt portës s'atij lojtari që kishte bâ enc. Shuti i shokut Fransoa ishte aq i fortë, saqë topi hyni në portë dhe u bâ gol.

— Torpedo!! — bërtitën djelmoshat. Admirojshin shokun prej Parisi. Po ai qenka lojtar i shkëlqyeshëm. Atij i vinte mirë. Edhe atê e kapi zjarmija e lojtarëve. Harroi që âsht refer. Kush mund ta merrte tash bylbylin dhe detyrën e referit? Ai dëshironte me luejtë. Dëshironte me qenë në vijën e parë. E, të lusin nji vashëzë? Mirë, do ta provojë. Lojtarët thirrën vashëzat me u marrë vesh, por n'at çast fishklloi fabrika.

Loja mbaroi. Duhet shkue në shtëpi. Me përseritë detyrat, me hangër drekë dhe me shkue në shkollë... Mâ parë duen me u freskue për disa çaste. Fransoa me shami fshin fytyrën e djersitun dhe pahitet me tê. Por atê e freskon diçka në shuplakën e kambës së djathtë. Shiqoi se çka ishte ajo? Shuti torpedo drejt në portë i kushtoi shtrejtë. Sholla e këpucës ishte shkoqë dhe gishtat e tij kishin dalë nga çarapa.

Nja pesëdhetë fëmij e rrethuen mysafirin. Midis tyne kishte edhe asish që me ndonji rast tjetër, do të përqeshnin me zemër të keqe aso këpuce. Ajo i përngjante gojës

së hapun të ndonji shtaze. Kujat u përgjajshin dhambëve, kurse gishtat në çarapë gjuhës.

Tash nuk qeshin. Mysafiri prej France ishte njeri i mirë! Të gjithë ndiejnë si ai. Mario propozoi:

— Nëqoftëse keni kohë, pritni në shtëpin time, po e çojmë këpucën me e ndreqë. Do t'i lutemi që ta dreqi sot mbasdite.

— Faleminderës, por me të vërtetë nuk kam kohë. Mbasdite duhet të jemë në qytet. Sikur të kisha nji taksi që të më çonte deri në hotel.

U çuen pesëdhetë duer. Të gjithë dëshirojshin me shkue e me gjetë nji taksi. Mario thirri Franjon:

— Shko e gjeje nji automobil! Ti nuk kthehesh kurr pa krye punë.

Mbas lojës së futbollit, Franjo ishte i lagun si zog pule, i cili edhe ishte mâ shtat vogël. Ai âsht lojtar i djegun mbas futbollit dhe i drejtë, prandej i kushtojshin shtrejtë lojnat që nuk luheshin fer dhe simbas rregullave... Duket se ka bjerrë tre kilogram peshë. Shkurt e brejshin autet, encat, faullat dhe gabimet e padrejtsit tjera. Mirëpo, të gjitha ato të meta do të përmirsohen e plotsohen, nëqoftëse sot do të jetë dreka e mirë në shtëpi.

Vrapoi me gjetë automobilin. Mario i tha shokëve që të shkojshin në shtëpi, por ata nuk u shpërndanë. Dëshirojshin me pa Franjen kur të kthehet me taksi. Dëshirojshin me ndejtë edhe pak me mysafirin prej Parisi. Këtë gjâ edhe ia thanë. Atij i erdh mirë që ishte në shoqnin e tyne, si prej çastit të parë, kur i njofti. Ndjen vetëm nji moskënaqsi të vogël, të ftoftit në krye. Hu! Po ku e ka kapelën? ! Shoku Fransoa nuk ka kapelë në krye dhe nuk i bje në mend, a e ka lanë kund apo i ka ra prej kres në lojë. Aq. ishte nxe në lojë si refer e lojtar, saqë nuk i kujtohej asgjâ.

Rrethi i fëmijve u shpërnda. Kërkojnë kapelën e mirë të mysafirit të tyne. Kurrkund nuk po e shofin në bar... Mario u tmerue. Mos âsht ulë ndoshta Zeshkani mbi tê?!... Kjo ishte e vërtetë. Por Zeshkani nuk dinte këtë gjâ. Nalt ishin setrat e djelmoshave, kurse përfundi tyne kapelja prej Parisi.

Për këtë arsye Zeshkani âsht aq fatkeq saqë nuk ka se si me përmirsue këtë faj. Mbështillet dhe shtrembnon trupin, përkdhel kapelën, e drejton dhe pastron. Mario e kap vetë kapelën. Ky ka do gishta që vizatojnë mirë dhe që gëdhendin trupore, prandej përpiqet me drejtue edhe këtë kapelë, por nuk mundet me e ngjallë si të vdekunin... Kapelën e muer nji vajzë, e dyta, e treta. Pesë sosh! Kapela ishte shtypë, ndrydhë dhe bukurija prej Parisi nuk mund t'i kthehej mâ. Çkado që shtypë Zeshkani i hekurt, ajo nuk mund të drejtohet mâ.

Fransoa edhe me kapelë të ndrydhun në krye premtoi se do të përpiqet që, qysh nesër në mëngjez, me ardhë këndej te ata. Kur ndëgjuen fëmijt këto fjalë, nuk u erdhi keq që u ndanë prej tij dhe shkuen nëpër shtëpija.

Mbetën vetëm Fransoa e Mario. Djaloshi e thirri mysafirin në shtëpi të vet. Fransoa pranoi thirrjen dhe të dy u nisën rrugës... Amviset përsëri shiqojshin të huejin e panjoftun dhe jo të rëndomtë prej shtëpijave të tyne. Por ai tash ishte edhe mâ i jashtëzakonshëm. Mbante nji çadër të thyeme, kapelë të ndrydhun dhe këpucën e djathtë të çame.

Për fatë, porta nuk ishte larg. Mario me mysafirin shkoi nëpër oborr në shtëpi. Mâ parë e çoi në vendin e druve. Aty tereshin truporet e argjilta, punue prej duerve të skulptorit të vogël.

Shoku Fransoa i shiqoi gjatë truporet dhe fitoi përshtypjen se në to kishte shkëndi artistike.

Mario e shtini mysafirin në banesë. Në koridorin e vogël të rrezitun ishin të varuna shum figura, të vizatueme prej Marios. Panoramat dhe njerzit në lëvizje ishin vizatue shum mirë.

— A do të shkojsh n'akademin e pikturave? — e pyeti mysafiri Marion.

— Ende nuk e di, për çka do të vendosi. Nana me quen martir. I tillë jam unë, për të dashtë me dijtë çdo gjâ. Ka ditë kur dëshiroj me u bâ inxhenjer i elektroteknikës. Ditën tjetër dëshiroj me u bâ mësues ose profesor. Ditën e tretë mjek. Mandej skluptor ose piktor. Madje edhe let-

rar? Kurse nji ditë mâ vonë automekanik ose pilot... Do të dëshirojsha me u marrë edhe me politikë. Si po shifni çdogjâ, e kjo âsht si asgjâ! Çudi dhe ndërlikim në kohën time.

Fransoa e ngushullon, tue i thanë se nuk âsht çudi. Në këtë mënyrë ndërrohen shpejt dëshirat e djelmoshave njimbëdhetëvjeçarë. Mbas pak vjetësh, kur të jetë mâ i vjetër, ai do të niset vetëm në nji drejtim.

Mario e shtini mysafirin në dhomë. Aty i tregoi librezën e vet. Në nji raft të vogël ishin të rregullueme me kujdes tetëdhetë e katër libra për fëmij. Ishte kënaqsi me i pá. Mbulesat me gjyra dhe fotografi. Si lule!

Këtu i gjetë e ama e Marios. U shtangue dhe u zverdh pak, kur pá se në dhomë gjindej njeriu prej France. Ajo frigohej për takimin e Marios me atê.

Martiri i saj i vogël, me at njoftje, do të ngarkohet me barrë të re brengash, mendimesh e mundimesh. Ajo ka edhe nji frigë në shpirt, parandjenjë, që krejt kjo gjâ me njeriun prej Parisi nuk ka marrë fund me ditën e sodit, ndoshta edhe të nesërmen. Kështu ngjet me çdo rast, në të cilin përzihet Mario i saj. Në të gjitha këto damtohet martiri i saj i vogël. Por, çka me bâ! I tillë âsht! Zemër e mirë e papërmirsueshme!

E ama e Marios i lutet mysafirit me u ulë në tavolinë. Prej dollapi nxuer pjatat dhe pecetat. I afroi Francezit ambëlsina. Mario duel në dhomën e postës për të pá nëse po pritte ndonji njeri.

Mysafiri prej Parisi përfitoi këtë rast të volitshëm, kur mbet vetëm me nanën e Marios:

— Madam! Unë nuk kam fjalë me ju shprehë falenderimet e mija, që më keni drejtue te djali juej.

— A ka organizue mirë gjetjen e shokut tuej të rinis?

Fransoa bani me dorë. — Ajo âsht gjâ e vogël dhe e parandsishme! Por ka randsi fakti që njofta djalin tuej, shokët e shoqet e tij dhe profesorin atdhetar... Unë nuk kam tashmâ fjalë me përshkrue këta fëmij të mrekullueshëm! Mos t'ju vijë keq që keni nji martir të vogël. Këto janë cilsi aq të mira të fëmis, saqë në nji rreth tjetër në të vërtetë nuk mund të besohen! Kush do të më besojë

mue në Paris, që kam njoftë fëmijt, të cilët i kaplon kujdesi për qytetin e tyne. Për atdheun! Për tanë botën!!

Mario e ndërpreu bisedën e mysafirit. Hyni me vrap në dhomë dhe lajmëroi:

— Qe automobili para shtëpis! Franjo âsht tue ndejtë pranë shoferit. Me sy të zez shiqon nëpër xhama si mini prej gavre. Franjos i pëlqen automobili, shetija me të dhe shpejtsija!... Unë e dij këtë gjâ! Ah!

— Po ti? — pyeti shoku Fransoa.

— Edhe unë. Me atê në të vërtetë përmenda dëshirat e mija.

— Po me udhtue me shpejtsi vetime nëpër tanë rruzullin toksuer dhe me e rregullue me drejtsi, atje ku ende nuk âsht e atillë. Apo jo?! — fshani nana e Marios. — Martir i im!! Vetëm mos u largo prej nanës sate!

— Unë nuk po krenohem se due me rregullue krejt botën. Nanë, si po flet kështu! Çka do të mendojë për mue shoku Fransoa?!

— Shoku Fransoa?!!! — bërtiti nana e habitun. Bir! Si flet ti kaq lirisht?! Si e quejte ashtu zotnin prej France?!

Fransoa e qetsoi nanën: — Shoku Mario dhe unë quhemi kështu simbas dëshirës sime, që, simbas dëshirës së mësjes prej Parisi. E due këtë titull. Do ta mbajë në zemrën time në Francë.

Ndëgjohet burija e automobilit në rrugë. Fransoa përshëndetet. I zgjat dorën nanës së Marios dhe përkulet thellë. I jep dorën Marios dhe i premton se do të shifen edhe njiherë nesër. Gjithsesi do të takohen! Ai do të qëndrojë edhe nji ditë në Zagreb! Qysh n'orën tetë do të vijë në punishte.

Nana e Mario përcjellin mysafirin deri te automobili. Franjo ven buzën në gaz, del prej taksit dhe i hap derën Francezit. Fransoa falënderon, përkdhel Franjon dhe hyn n'automobil. Hyn aq me mjeshtrí, si hyjnë njerzit që udhtojnë me automobil tanë jetën.

Automobili u kthye kah qyteti. Shoku Fransoa bërtiti prej automobilit:

— Tungjatëjeta!!!

Automobili shpejtoi. Franjo vrapoi në shtëpi. Topi në qytet dha shêjin e mbasditës. E ama e Marios nxeu gjellën, të cilën e kishte zie sot në mëngjez bashkë me kaftjallin. Pos kësaj fërgoi dy ve. Me këtë rast bisedon me të birin për gjanat mâ elementare. Mario duhej t'i çonte te këpuctari për meremetim këpucët e dimnit... Sot Mario nuk kishte përsëritë detyrën shkollore. Çka do të ngjasi në shkollë? Po, nji ditë edhe ai mund të shkojë në shkollë i papërgatitun mirë! Mirë për sot, por kjo gjâ mos të ngjasi shpesh. Shkolla dhe mësimi duhet të jenë në rend të parë, dhe mandej çdo gjâ tjetër... Derisa të nxehen laknat me salcë, nana kap Marion nëpër kuzhinë me u përkëdhelë pak me tê. Ai ikë në dhomë.

— Lëshomë, nanë, nuk kam kohë për at gjâ!

— Gëzimi im, ti je biri im! Kur kam me të përkëdhelë e me të puthë?

— Nuk e dij.

— Ndoshta sonte? Kur të kthehej prej shkolle?

— Ajo gjâ nuk do të ngjasi nanë. Nuk e kam në planin tim.

— Shtine në plan edhe këtë dëshirë të nanës sate! — tha ajo dhe mbushi pjatën e të birit deri në maje. Mario kundërshton, kurse ajo i thot:

— Duhet ta hash krejt! Nuk po të mërzis, por po kujdesohem për shëndetin tand dhe zhvillimin trupuer. Je i dobtë, dhe po punon shum!

Mario hangri nji pjatë plot me gjellë dhe nji vé. Hangri edhe katër ambëlsina, të cilat ishin aq t'ambla saqë e dejën si vena. U mbështet në tavolinë dhe e zû gjumi...

E ama shiqoi orën. E la me fjetë nji çerek ore. Do të mbërrijë me kohë edhe në shkollë.

Kur filloi Mario me marrë frymë thellë, e ama iu afrue angadalë. Megjithse nuk ishte në planin e të birit, u përkdhel me te. Shkurt dhe me kujdes, si dijnë me bâ vetëm nanat, e puthi lehtë pranë synit...

Të nesërmen lindi përsëri nji ditë e bukur vjeshte. Nana e Marios ndërroi datën e vulës së postës. Edhe këtë ditë e mbajti mirë në mend gjatë jetës së saj. Ishte

6.X.1945. Pesë minuta mbas orës tetë, para postës u ndal nji automobil, prej të cilit duel mysafiri prej Parisi. Duel aq me mjeshtri, si njeriu që gjatë tanë jetës udhton me automobil.

Sot nuk kishte çadër, por me nji dorë mbante nji arkzë, kurse me tjetrën nji tufë drandofillesh.

Francezi hyni në postë. Hoq kapelën:

— Bonzhur, madam! E voala! Përsëri mora guximin me ju vizitue me lutje që t'i pranoni këto drandofille.

Nana e Marios u habit kënaqshëm. Muerr drandofillet dhe falenderoi. Do t'i vendosë në dhomën e të birit. e me thes në shpinë ishte senzacion në rrugë.

Fransoa pyeti nëse Mario ishte në shtëpi. Jo. Nuk ishte. Sot ishte çue herët. Kishte krye detyrat shkollore dhe që n'ora shtatë e gjysë kishte vrapue në vendin e punimeve.

Mysafiri prej France iu lut nanës së Marios me marrë dhe me ruejtë këtë arkë të vogël. Mbas nji ore e gjysë ai do të dërgonte me e marrë...

Tash u nis drejt vendit të punimeve. Kur e panë fëmijt, vrapuen te ai. U dha dorën të gjithëve. Dhanja e dorës zgjati shum, në të vërtetë ia grabitshin duert mysafirit prej Parisi. Mario memzi depërtoi te ai.

Mâ parë bani njifarë rendi dosido, që mos ta shtyjnë dhe mos ta rrëxojnë shokun prej Parisi... Fransoa pyeti:

— Shokë, çka ka të re?

— E re âsht vetëm ajo që ju kemi pritë me mall!

— Qe pra ku jam midis jush... Të ju thom edhe unë të rejat e mija. Mâ parë këtë. Mbramë kam mbajtë fjalimin në nji mbledhje solemne poshtë në qytet. Kam folë frangjisht, por diçka krejt tjetër, nga ajo që kam pasë mendue para se u kam njoftë ju...

— Si kështu? Pse? !

— A nuk po ja qëlloni? !...

— Kur ju kam njoftë dje, e kam ndryshue përmbajtjen e fjalimit tim dhe kam folë mâ së shumti, gadi dhe vetëm për ju, për fëmijt. Për atdhetarët e vegjël!

— Rrnoftë shoku Fransoa!!! — Brohoritën fëmijt. Fransoa u përkul dhe mandej pyeti fëmijt:

— Po a nuk po shifni edhe diçka të re te unë?

— Çka? ! Çka? !
— Shiqoni kapelën!
— O, përsëri qenka bâ e re!... Po këpuca?
— Shiqoni edhe këtê!
— Qenka e tana!
— Po. Të gjitha i kam dreqë e rregullue dje mbas dite. Derisa u ndreqën kam ndejtë në dhomën e hotelit dhe kam hartue fjalimin për fëmijt e kësaj rruge.

Disa djelmosha e pyetën për çadrën.

— Atê do ta kthej të thyeme në Paris, edhe nëqoftëse lagem pa tê. Më duhet me ia tregue tim bir. Ta shofin trofen luftarake të babës së vet!... Tash po ju la vetëm pak. Po shkoj me përshëndetë profesorin.

Fransoa shkoi, kurse djelmoshat vazhduen punën.

Nuk kaluen as pesëmbëdhetë minuta dhe profesori me Francezin shkuen në vendin e punimeve. Jo, nuk âsht vetëm kjo, por ata të dy mbajshin në duer vegla. Fransoa nji kazmë, kurse profesori nji lopatë të fortë.

Mario vrapoi para tyne dhe pyeti me sy t'errtë e të mëdhej, çka do të thonte ajo. Ata vunë buzën në gaz:

— Pse po çuditesh? Edhe na po vijmë në punë. Mâ me andje do të kishim ndihmue me rrëxue fortifikatën. Ajo kullë tmeri po na i vret syt, prandej ta rrenojmë sa mâ parë!

Mario u habit, nuk mundet me folë prej tronditjes. I shoqnoi pleqt deri te fortifikata. Gjithë fëmijt e ndalën punën. Shiqojshin se çka do të ngjajë tash.

Dielli nxente mirë dhe Fransoa hoq setrën e përvuel mangët e këmishës deri mbi brryla. Kishte duer të fuqishme... Profesori veproi gjithashtu.

Shoku Fransoa vërviti fort me kazmë dhe i ra fortifikatës. Horasani u shkapërderdh, si me e pasë qëllue bomba. Fëmijt gërthitën prej gëzimit.

Gjithçka rrenoi Fransoa, profesori e mblidhte me lopatë dhe e largonte anash. Fortifikata zhdukej si bora prej diellit të nxehtë.

Fransoa rrenonte fortifikatën. Profesori i ndihmonte. Fëmijt brohoritshin prej gëzimit në vendin e punimeve... Aty u afrue edhe nji plak fqi. Banonte aty afër. Profesori e thirri për t'i ndihmue, nëqoftëse kishte lopatë, sepse

shoku, që punonte me kazmë, e rrënoi fortifikatën aq shpejt, saqë ky nuk mbërrinte me i heqë të gjitha.

Fqiu plak e ndëgjoi. Shkoi shpejt në kopsht të vet dhe u kthye me nji lopatë. I ndihmonte profesorit me heqë horasanin. Fëmijt që punojshin gadi u çmendën prej gëzimit.

Këndej kaloi nji amvise e re që po vinte prej tregut. Në nji shportë ku kishte perime, djathë, mazë dhe katër vé. Pá tre pleq se si punojshin dhe deshti me zâvendsue profesorin plak mirëpo ai nuk e lëshonte lopatën prej dore. Do të ketë ndoshta edhe ndonji lopatë pranë fëmijve.

Mirë, pranoi ajo. Mario shkoi me gjetë lopatën dhe ia dorzoi amvisës i çuditun. Nuk mundet me folë. Kishte hapë vetëm syt e mëdhej e të shkëlqyeshëm.

Grueja e re u ndihmonte me rrenue fortifikatën dhe kur e panë fëmijt tue hedhë lopatën e parë të horasanit, brohoritën dhe punën e tyne nuk e kryejshin vetëm me vegla, por kishin aq shum zell për tê, saqë mund të punojshin edhe me thoj e dhambë...

Këndej kaloi nji njeri i ri dhe shiqoi puntorët në fortifikatë. Iu afrue dhe pá: njeriu i panjoftun, plak, i thijun, që rrenonte fortifikatën, detyrohej të mbetet mbrapa pranë tre puntorëve të rritshëm që hidhshin horasanin. Njeriu i ri shiqoi orën dhe llogariti se kishte kohë plot nji gjysë ore. Do t'i ndihmojë plakut me këmish të mëndafshtë. Kërkoi kazmën prej tij. Fransoa nuk e dha veglën e vet. Kishte kazma tjera, le të shkojë Mario me marrë nji prej magazinës së profesorit.

Mario u nis me aq vrap, saqë thembrat i mbërrijshin në shpinë. U kthye i mbushun frymë me nji kazmë të randë. Nuk mundte përsëri me folë. Syt e tij të mëdhej ishin të lumtun kur i dha kazmën njeriut të ri.

Puntori i ri hoq setrën dhe përvoli mangët e këmishës. Duert i kishte krejt muskla... I ra me kazmë fortifikatës dhe kjo u dridhë deri në themel. Fëmijt i hodhën kapelat n'ajr. Bërtitshin prej gëzimi, jehojshin malet!

Edhe plaka i pá pleqt që po rrëxojshin fortifikatën, erdh pranë tyne dhe habitej. Shtangej prej habije. E ndërsa ata vazhdojshin punën, ajo kryqohej.

Plaku, fqiu i saj që banonte aty afër, e thirri që t'u ndihmonte pak edhe ajo me lopatë. Puna do të kryhet mâ përpara.

Plaka filloi tash me u kryque, nga tri herë, dhe mandej filloi me folë... Si thatë, ju lutëm? ! A ndëgjon ajo mirë?! A thue edhe ajo ka luejtë menç? A ajo me rrenue fortifikatën? Kush rrenon këtë fortifikatë, rrenon jetën e saj, të së bijës dhe të dhandrrit. Derisa ishin këto fortifikata, dhandrri i saj ishte njeri zotni, i pasun, me influencë dhe me autoritet, e bija ishte zojë zemërmirë. Prandej ajo nuk do ta rrenonte, përkundra do ta rindërtonte. Do t'u ndihmonte në ndërtim atyne njerëzve që kanë bâ këtë fortifikat. Ajo ishte kullë, që kishte mbrojtë dhandrrin e saj prej këtyne që erdhën prej mali... Plaka po fyen plakun fqî. I thoshte se po rrenonte për arsye se frigohej tash prej këtyne puntorëve e katundarëve që sundojnë. E fyente edhe mâ fort, sepse i thoshte se po i ban lajka pushtetit të ri, i lëvyret...

Mario bërtiti:

— Deri kur do t'i durojmë këto?!

Plaka tash u pezmatue. Ha! Ky âsht ai, si me thanë, kryetar! Ky âsht rrugaçi i nëpunses së postës! Aty do t'ia thotë ajo të vetat në sy! Aty do ta stërpikë ajo dhe do t'ia shkulë flokët morracakë... Vuni duert n'ijë dhe e zemrueme tepër shkeli të dy syt dhe flet, flet:

— Ku e ke vu tash rojën, harambash? Ha, mendove se ke me u ngie falas qershi dhe dardha të hueja! Kush ju ka thirrë me bâ roje, përqyrrana, qelbanikë dhe neveritsa! Kam vjelë tanë qershin dhe të dashtunit e mij kanë bâ për vedi pesëdhetë shishe kompot! Dje kam vjelë krejt dardhën. Të dashtunit e mij do të kenë në qytet tridhetë shishe pekmez! Juve nuk u kam dhanë as qershi të krymbta, as dardha të kalbta!

Mario ishte zverdhë si shkamb. Profesori ishte brengosë. Nuk ishte aspak çudi që ky fëmi t'i hidhej grues plakë dhe të fillonte me e rrahë me grusht. Ai duhej ta pengonte, sepse ky djalosh mandej për këtë arsye do të vuente ditë e natë... U shqetsue edhe mysafiri prej Parisi. Ky iu lut Marios që mos t'ia kthejë madamës plakë. Të bâjë sikurse nuk e ndiente, sikurse nuk e shihte. Edhe të

rritunit tjerë nuk pajtoheshin me plakën. E këshillojnë që të shkojë në shtëpi. Djali i ri tha se mund t'i binte pika n'at zemrim... Por, plaka filloi tash me vazhdue piskamën. Fyente puntorin e ri. Ky për të ishte kërrkushi e asgjâ. Atê nuk e duronte, e dinte plaka at gjâ, janë të mjerë dhe kanë smirë, sepse ajo kishte vajzën zemërmirë dhe dhandrrin avokat t'aftë, të mençëm, të dijtun, i cili kishte fitue pallate dhe automobil... Kurse asaj do t'ishte mâ mirë me i ra pika, sepse nuk kishte mâ jetë për tê! Jetonte derisa fortifikata ishin të paprekuna. Sikur të vijshin përsëri ata zotnij të njajtë e t'i ndërtojshin këto fortifikata, ajo do të ndihmonte ndërtimin...

Tash edhe duresa e mysafirit prej Parisi mbërrini kulmin! Nuk mujti me durue, por ai u kap me plakën. Por, tue mos qenë i sigurtë se mund të kënaqej me gjuhën amnore, ai filloi me i folë frengjisht... Po, këtê duhej me e ndëgjue! Ai bërtitte, bante shamatë, këlithte dhe tërbohej tue folë frengjisht, kurse plaka hapte gojën, shkelte syt dhe vezullonte, por çka mund të bante! Le t'i përgjigjet nëqoftëse din!

Plaka nuk i drejtohet Francezit. Kush e din se çka po i flitte ai asaj. Ndoshta ia mbante krahun. Mirë ia ktheu ajo atij me nji gjermanishte të shëmtuet:

— Shenbitn. I fershte niks.

Dhe iu kthye fqijve të rrugës së saj dhe flitte gjithnji e paprâ. Përsëritte po ato gjana. Jo njiherë, por tri dhe pesë herë. Mandej shiqonte përsëri dhe ngacmonte Marion. Mirëpo, ky e ndëgjonte mysafirin prej Parisi dhe nuk ia vente veshin asaj. Plaka e tërbueme u çmend, kur pá që nuk po e shiqojshin dhe nuk po përlaheshin me tê.

Kush e din se çka mund të thoshte edhe mâ, sikur të mos ngjante diçka, që i preu gjithë at shamatë... Derisa plaka trenohej, asaj iu afrue djaloshi mâ i fortë e mâ i fuqishëm Edo. Mbante diçka mbas shpine. Kur i tha plaka profesorit se ishte turp që po rrenojshin fortifikatën, Edo këcue dhe shlap! I vuni plakës në krye helmetën e hekurt gjermane.

Plasi nji gaz i papërshkueshëm. Fëmijt brohoritën prej gëzimit. Fqiu plak ishte ulë në nji tullë dhe gadi iu da fryma prej gazit... Plaka gadi vdiq. Nuk mujti me

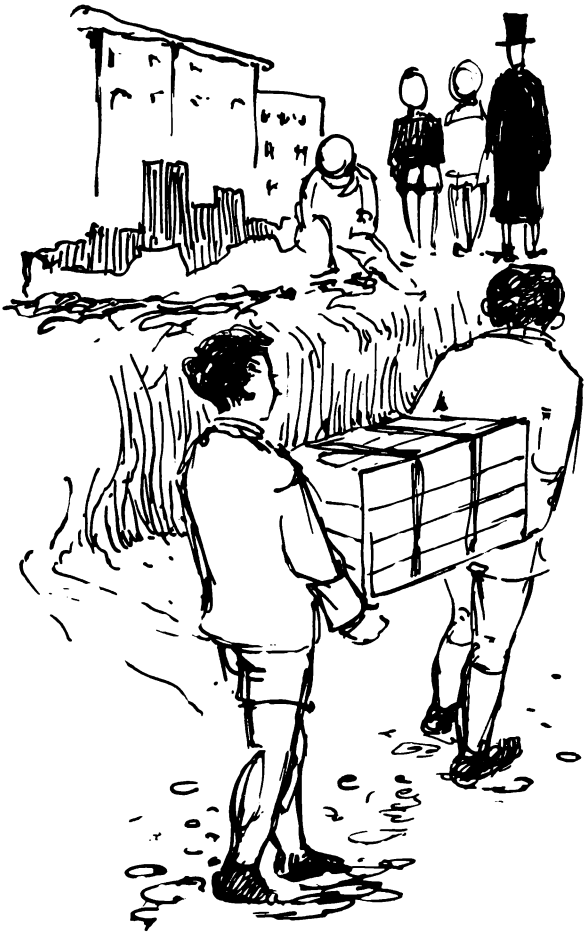

folë... Profesori u brengos. Hodhi lopatën, këceu prej fortifikatës dhe i hoq helmetën plakës nga koka. E qetsoi dhe e përcolli në shtëpi. I shtini dorën dhe ajo shkoi me të. Dridhej, por shkonte, largohej.

Mysafiri prej Parisi u briti puntorëve:

— Dy djelmosha le të vrapojnë deri te nana e Marios, për të marrë nji arkë të vogël!

Mbas disa minutash mbërrini arka. Të rritunit dhe fëmijt u ulën në gërmadhat e fortifikatës. Arka ishte hapë me lopatë. Ishte plot fiq. Fransoa mâ së pari i ofroi Franjos:

— Urdhno! Që ta kthej.

Franjo u skuq dhe muer vetëm nji fik. Mandej i dhanë nji xhep plot. Të gjithë mbushën dorën ose xhepin. Edo muer fiqt e vet dhe i qiti në helmetë.

Profesorit i lanë pjesën e tij. Kur u kthye falënderoi, por edhe u ankue që nuk mund t'i hante, sepse nuk kishte dhambë për ta. Megjithatê i shtini në xhep. Mandej fshani. Mario e pyeti:

— A nuk e lejoni këtë gjâ që e bani shoku ynë Edo me helmetë?

— A lejoj apo jo, tash për tash ende nuk mund të them gjâ. Nuk jam i sigurtë. Duhet të kalojë ndonji ditë. Do të mendoj. Nji herë do të flasim për at çashtje...

At paradite punuen shum në vendin e punimeve. Puntorët e rritun rrenuen fortifikatën, punën mâ të vështirë... Në gërmadhat e saj u përshëndet me të gjithë mysafiri prej Parisi. Kah ora dhetë e gjysë duhej t'ishte poshtë në qendër të qytetit. Mbasidite nisej për Beograd.

Kur u nda, fëmijve u tha se kishte fillue me i dashtë dhe se i lente me zemër të brengosun. Nuk do t'i harrojë. Do t'u shkruej n'adresë të Marios...

Mario përcolli shokun Fransoa në qytet. Ajo qe përcjellje jo e rëndomtë. Mysafiri prej Parisi kërkon që t'i mbushin nji thes, të cilin do ta çonte në magazinën e qytetit.

Sreqko ia plotsoi dëshirën. Për t'ia lehtsue barrën e-dhe Marios e muer në shpinë nji thes plot me helmeta dhe kutija.

U nisen Mario dhe Fransoa me thasë në shpinë, kurse ata që mbetën bërtitën gjatë mbas tyne: „Ju qoftë rruga e mbarë deri në Beograd! Edhe në Paris! !"

Fransoa e Mario zbritën teposhtë në qytet. Bisedojshin me za t'ultë. Ishin të piklluem. Fransoa i përshpëriti:

— Po më mundon mendimi që do ndahem prej teje vetëm ashtu! Gjithnji mendoj që duhet të bâj edhe diçka, por nuk dij çka... Unë po shkoj në Beograd, por na mund të takohemi edhe mâ. Diçka do të bâj, por çka, do të mendoj gjatë rrugës deri në Beograd...

Fransoa e Mario zbritën në rrugën e parë, të cilën e kaluen në mendime. Të piklluem për shkak të ndamjes nuk vunë re, se si mysafiri prej Parisi me rrobe të reja e me thes në shpinë ishte senzacion në rrugë.

Mario e Fransoa zbrazën thasët e tyne në grumbullin e hekurave të vjetër. Aty afër ishte edhe nji grumbull i madh tanksash të thyemë, topash dhe kamionash ushtarakë.

S'andejmi shkuen deri te tramvaji pa folë gjâ. Mario nuk mundte me folë, sepse, nëqoftëse flitte, do t'i dridhet zani në vaj. Megjithatê Fransoa foli nji herë të vetme: „Unë do të bâjsha diçka, vetëm nuk dij se çka. Në rast se shkoj në Beograd, jam gjithnji n'atdhe dhe mund të takohem me ty".

Fransoa e Mario pritshin në këtë mënyrë, kurse tramvajet kalojshin. Kaloi i pari, i dyti, i treti, i katërti dhe i pesti. Në të gjashtin Fransoa sidoqoftë duhet të hypi. U qok me Marion, i cili ishte zverdhë dhe kishte vetëm sy të mëdhej e të zez. Fransoa e përqafoi dhe ia shprishi flokët kaçurrel...

Tramvaji mbërrini. Shoku Fransoa hypi dhe i briti Marios:

— Lamtumirë, mik!

Mario nuk shiqoi tramvajin. U kthye. Shiqoi orën publike. Për arsye pikllimi dhe pakënaqsije don me mëshefë lott, sepse ai nuk âsht djalosh, i cili qan lehtë...

Ditën e pestë mbas kësaj e mbajti përsëri në mend mirë e ama e Marios. Hapi zyrën si në çdo ditë tjetër. Ditë e kthjelltë dhe me diell. Në vulë të postës rregulloi datën: 11.X.1945.

Kur e mbaroi këtë punë, vuni re para shtëpis në rrugë nji djalë të panjoftun. Lexoi firmën zyrtare të ndërtesës dhe hyni në postë.

— Mirë mëngjezi!

— Urdhnoni?

— Ju kam sjellë nji letër prej Beogradi. E dërgon shoku Fransoa.

Para se të hapte ajo letrën, djaloshi iu lut edhe nga ana e vet që nëqoftëse do t'ishte disi e mundun, mos ta refuzonte lutjen që ia dërgonte në letër shoku prej Parisi... Edhepse i vinte keq, ai u desht me iu lutë edhe për diçka, por që për këtë arsye mos të zemrohej. Do t'ishte tepër mirënjoftës, sikur të kishte mundsi me fjetë sonte në shtëpi të saj. Nesër nisej për Paris bashkë me tre shokë, n'univerzitetin e atjeshëm, për të studjue teknikën. Këtë punë ua kishte rregullue për dy dit shoku Fransoa në Beograd...

Mirë, mund t'urdhnonte, mund të flente te ata. Ajo e dinte që tash ishin të zanun hotelet në qytet, por dinte edhe atê që studenti ka marrë siguristë ndonji detyrë prej njeriut nga Parisi. I duhej mbushë mendja asaj që mos ta kthente lutjen në këtë letër.

Mbasi shkoi studenti, ajo, tue iu dridhë dora, hapi letrën e madhe dhe filloi me lexue:

Shum e ndershmja madam!

Kaluen katër dit, qyshse u ndava prej djalit tuej e shokëve të tij, por nuk po mundem me i harrue kurrsesi dhe i kujtoj me admirim. Njoftja me ta âsht njana prej përjetimeve mâ të mira në jetën time. Njerzit njimbëdhetë vjeçarë janë aso gjâje e rrallë dhe e vlefshme, sa që unë nuk kam fjalë me çmue madhsin e tyne!... Biri juej! Punëtuer, organizator, patriot dhe i dashtun, i gjallë, i përzemërt, i arsyeshëm, i njerzishëm, liridashës,

drejtsidashës, me shpirt të pastër fëminuer, i cili sheh vetëm rrugë të rrafshta, të drejta e të qarta dhe nuk mundet me kuptue marrinat njerzore, poshtërsin, mënin, egoizmin, shpërdorimet, mashtrimet, rrenat, çfrytzimet, forcën, zgjedhën, skllavnin, shtypjen, pushtimin, imperializmin, pushtetin e pares dhe kështu, kushdo t'i numrojë të gjitha! Djelmoshat që njofta në Zagreb, djali Juej e shokët e tij, kanë tashmâ mjeshtri të zhvillueme, e cila kalon kufijt e ngushtë t'interesit të fëmijve. Ndihma që i japin ata qytetit dhe atdheut, ashtu e sinqertë dhe e gjallë, mund të hyjë n'ato që kanë randsi të përgjithshme njerzore, si i quen dhe rekomandon A. Herceni në nji libër të vetin. Ai ka shkrue: „Asgjâ në botë nuk mundet me pastrue aq as me bâ bujar zhvillimin e fëmis, as me e ruejtë, se sa interesi i madh, i thelluem përgjithsisht njerzuer."

Çfarë ndryshimi midis fëminis sime dhe fëminis së djalit tuej e shokëve të tij! Por, nuk duhet të habitemi për këtë gjâ, sepse kur kam përjetue unë fëminin time! Po, cili âsht ndryshimi ndërmjet Marios dhe djalit tim! Kur të kthehem në Paris te grueja dhe djali, dhe kur t'u flas për birin tuej e shokët e tij, e dij që nuk do të më besojnë.

Im bir në Paris mëson me zell në shkollë. Pos kësaj, âsht filatelist. Mbledh pulla poste. Ka edhe nji aparat fotografik. Merret me nxjerrjen e fotografive të bukura. Interesohet edhe për automobil. Jo për konstrukcionin e tij, por vetëm me e çue, madje shum shpejt, e vetëm për kënaqsi përsonale. Asnjiherë nuk i bie në mend, si shofer, me bâ ndonji gjâ të vlefshme për njerzit tjerë rreth e përqark tij!

Pata sukses me rregullue punën për dërgimin e katër studentave n'universitetin e Parisit. Asht mirë që të shkojnë përjashta shtetit për shkenca në qendrën kulturore të Francës... Mirëpo, këto dit po më mundon mendimi se çka të bâj për Marion tuej. Edhe dje më shkoi mendja për këtë gjâ, e cila e zgjidhi at çashtje. Më kanë ofrue nji vend n'aeroplan, i cili shkon në Paris kah Gjermanija. Me tê do t'udhtojnë vetëm personat zyrtarë. Këtë ofrim

e kam pranue me zemër dhe kënaqsi të madhe. Udhtimi me tren nuk âsht rregullue ende.

Do t'isha i lumtun, sikur të kisha mundsi me i marrë me vedi në shtëpin time madam, profesorin, Marion tuej dhe shokët e tij. Mirëpo, ajo gjâ nuk âsht e mundun. M'âsht lejue vetëm nji mundsi. Të marr me vedi nji fëmi, në rast se kam. Nëqoftëse do të ketë vend, do t'ulet në selin e vet, në rast se jo, fëmija mund t'ulet edhe në prehnin tim...

Jam lidhë për at mundsi me mish e shpirt dhe kam rezervue nji vend për fëmin ose pranë meje ose në prehnin tim... At vend e kam rezervue për djalin tuej Marion. Ju lutem, lejoni që të vijë me mue në Paris. Ajo gjâ do të jetë shpërblim për punën e tij. Martiri Juej i dashtun do t'entusiazmohet sigurisht me at udhtim. Nuk duhet të frigoheni nga fatkeqsija. Aeroplani âsht i klasës së parë për udhtarë dhe e drejton piloti mâ i shquem i komunikacionit publik...

Po me at aeroplan do të kthehet Mario në shtëpi mbas katër ditve. I shoqnuem prej udhtarëve të njajtë. Për rrugë Mario nuk mundet me marrë shum sende, sepse nuk i nevojiten. Mjafton me marrë pallton e dimnit dhe nji valixhe të vogël me sende mâ të nevojshme. Gjatë krejt rrugës djali Juej do të jetë mysafiri im i dashtun.

Në rast se nuk do të mundeni me lejue djalin, unë do ta kuptoj at gjâ. Megjithatê ju lutem, nëqoftëse jeni të pavendosun, shkoni te shoku profesor dhe këshillohuni me të.

Shpresoj se Mario do t'udhtojë me mue. Na nisemi me aeroplan prej këtuhit më 12 tetuer në mëngjez për Zagreb. Aty do të zbresim dhe do të marrim disa persona. Midis tyne edhe djalin Tuej. Prej Zagrebi nisemi n'ora dhetë paradite. Ju lutem, le të jetë edhe Mario n'ora dhetë pa nji çerek n'aerodrom.

Madam! Ju lutem shum më falni që ju kam shkaktue me këtë tronditje shpirtnore dhe brengosje të reja. Duhet të më kuptoni, më duhej me bâ diçka për djaloshin Tuej të mrekullueshëm. Më lejoni që jam kaq i lirë si njeri i huej dhe që po lus zemrën e nanës, që mos të ma shofin shum për të madhe.

Me respekt të madh dhe të fala të përzemerta Juve. madam! Shok Mario, të mirë u pafshim n'aerodrom!

Fransoa

Nana lexoi letrën dhè përnjiherë e mbylli në sirtar të tavolinës. Le të mbetet sekrete! Mario nuk duhet ta lexojë!

Tash filloi me shetit nëpër zyre të postës. Asht e tronditun si kurrndonjiherë në jetë. Qe, a nuk parandjeu ajo se njoftja e djalit të saj me mësjen prej Parisi do të shkaktojë ngjarje senzacionale. Por, Beogradi ishte larg, Zagrebi gjithashtu, kurse Mario nuk do të marri vesh për letrën ... Ju afrue tavolinës dhe nxuer çelsin prej brave.

Nji njeri hyni në postë dhe dorzoi nji letër rekomande. Nana e Marios e peshoi letrën, por nuk mbajti në mend sa ishte e randë. Filloi me shkrue në ftesën, por gaboi. Shkroi dëftesën e dytë dhe të tretë. Po, ç'ka kjo grue? Sot nuk qenka e aftë për punë. Vetëm nji gjâ të vetme mundet. Me vendosë: Mario nuk shkon në Paris!

Hyni edhe nji njeri tjetër. Dërgonte të holla. Nana e Marios ishte krejt e hutueme. Nuk shiqonte nëse mandoposta ishte shkrue mirë. Klientit i ktheu mâ tepër të holla. Klienti ishte i ndershëm dhe i tërhoq vërejtjen për këtë gjâ. Gadi u damtue për dyqind dinarë!... Fajtore ishte letra prej Beogradi. Po si do të damtohej, po të lëshonte djalin me shkue në Paris? Kurr! Madje edhe me aeroplan! Jo! Jo! Jo!!! Çka i ra në mend atij Parizieni?! Pse nuk muer me vedi djalin e vet n'udhtim nëpër Europë?... Të pësojë djali i saj i dashtun në fatkeqsin e aeroplanit a?! Jo! Jo!! Ajo nuk e lëshon atê... Këceu prej karrikës. Shkoi prej zyre në dhomën e banesës. Si me dashtë me kërkue të birin. Me e ndalë, me e mbyllë dhe mos me e lëshue prej shtëpije, derisa i këcnohej rreziku.

Hyni njeriu i tretë me nji telegram në dorë. E ama e Marios numroi dhetë herë sa fjalë ishin të shkrueme në telegram. Çuditej me vetëvehtën, pse ishte ashtu e shqet-

sueme. Kurrkush nuk donte me ia marrë dhe me ia çue djalin me zor n'aeroplan! . . .

Për këtë arsye e kaploi shqetsimi, që do t'i vinte në mbramje me fjetë studenti. Ky do t'ia mbushte mendjen me ia plotsue dëshirën Francezit. Në këtë mënyrë edhe Mario do të merrte vesh. Megjithatë, edhe kjo gjâ nuk duhej ta shqetsonte aq, sepse ajo do t'i lutte studentit në mbramje, që mos të përmendte asnji fjalë për Paris para djalit të saj.

Mbërrijti njeriu i katërt. Bleu mjaft kartëpostale dhe pulla poste. Nana e Marios i tregoi këtij njeriu pse ishte aq e hutueme, dhe habitej kur vinte te numri njizet tue numrue . . .

Pse ishte aq e shqetsueme, kur s'ishte e detyrueme me lëshue djalin n'aeroplan?! Për të vetmen gjâ, pse i vinte keq prej njeriut prej Parisi. Po, i vinte keq me ia refuzue lutjen. Ai do të zemrohej sigurisht në të. Nuk do të ketë korespondencë letrash me të birin, kurse Mario ndoshta do ta marri vesh këtë gjâ dhe nuk do t'ia fali kurr asaj, që ofrimin e udhtimit me aeroplan e kishte ndrye në sirtar të tavolinës . . .

Mario dhe e ama ishin miq të mirë. Ai i tregonte sinqerisht çdo gjâ s'amës. Edhe të mirat edhe të këqijat e veta të jetës. Të mirat ia tregonte menjiherë, kurse të këqijat mâ vonë, megjithatë edhe ato nuk ia mëshifte. Këtë gjâ duhej ta pohonte nana. Kjo ishte cilsi e mrekullueshme e të birit. Dhe, si do t'i dilte parasysh, kur të merrte vesh ai se ia kishte mëshefë letrën dhe urdhnue studentin që mos ta zente n'gojë at gjâ . . . Martiri i saj i dashtun do t'ia shifte për të madhe, që ajo duhej t'ia tregonte letrën dhe të bisedonte me të për at punë . . .

Tanë paraditen u mundue kështu prej mendimeve të vështira. Memzi prite mesditën. Ora filloi me ra dymbëdhetë në zyrën e postës. Kur ra gjysa, gjashtë herë, në Qytetin e Epërm gjëmoi topi . . . Nëpunsja mbylli postën dhe shoki në shtëpi. Në kuzhinë dhe në vendin e drujve, tue punue fizikisht, do të harrojë brengën dhe do të qetsohet. Por nuk ngjau ashtu. Kahdo që shiqonte, kudo shifte ndonji send të të birit. Qe fotografit, vizatimet e tija në mure! Aty gjindej statuja e fillueme prej argji-

li... Në varse ishte kapela e tij e vjetër. E ama e muer.. Kapelës i vinte era e flokëve të tij. Nana përkëdhelte kapelën dhe fshante thellë. Jo! Jo! Ajo nuk gjente qetsi as këtu. Çudi, sepse ajo mundet me ia tregue letrën të birit dhe me i deklarue se nuk e lëshonte n'aeroplan! Ai do të pikllohet, ndoshta edhe do të qajë. Do të jetë vështirë për t'amën, por në jetë kalojnë sëmundje dhe pikllime edhe mâ të mëdha. prandej edhe kjo do të kalojë. Mund t'i ikte vetëm në mëngjez n'aerodrom... Por, këto me të vërtetë janë tashmâ mendime të teprueme!...

Atëherë, pse âsht kaq e shqetsueme? Do t'ia pohojë vetëvehtes. Mandej ajo ende nuk ka vendosë me siguri se nuk do ta lëshojë. Dita âsht ende e gjatë. Mbasdite do të shkojë te profesori. Do të bisedojë edhe me studentin në mbramje... O, e dinte ajo qysh përpara se për çka do të jenë ata të dy për udhtimin e Marios në Paris. Ajo nuk do të mundet me i bâ për vedi me zemrën e ngrohtë të nanës, e cila frigohej për të birin. Ata, madje as njeriu prej Parisi, nuk e dijnë si âsht kujdesi amnuer dhe friga për arsye të fëmis! Mario âsht shok i tyne. Djali i saj âsht bashkëpuntuer i tyne në rindërtimin e qytetit dhe t'atdheut. Për bashkëpuntuer udhtimi me aeroplan ishte gjâ e rëndomtë! Udhtimi në Paris diçka që „kuptohet vetvetiu"! Mos mendon ndoshta ai njeri prej Parisi me e lanë atje si konsull. Ambasador! O, të gjitha këto mund të ngjasin dhe pse çuditet tash ajo për to?!... Asht mâ mirë me mendue sa mâ qetsisht dhe mâ me gjakftoftsi se çka do të bâjë sepse Mario mund të kthehet çdo moment prej shkolle.

Dhe, tash âsht mâ e kënaqun, kur e din se për së shpejti nuk do të jetë mâ vetëm. Do të vijë Mario, mandej do të shkojë te profesori, do të vijë studenti dhe kështu... Provoi supën. E mirë ishte. Nuk kishte shum krypë. Edhe mishi piqej ngadalë.

Djalin e priti e qetë. Ai i tregoi menjiherë sesi ka thanë mesimin e gjeografis në shkollë. Profesori ishte i rrebtë. Kishte pasë tri pyetje të zorshme, por ai kishte mbledhë të gjitha fuqit, kishte largue prej kreje të gjitha mendimet dhe ishte përgjegjë mirë.

Nana ishte aq e qetë, saqë hante me andje të madhe dhe i qitte Marios për së tepërmi në pjatë. Ai zemrohet gjithmonë për këtë gjâ, prandej edhe tash. Kurse nana ankohet se si âsht tepër i thatë në trup. Vetëm brijt, syt dhe flokët kaçurrel. Kurse këtu âsht prijs, udhëheq punime publike, ban njoftje e lidhje me njerzit e autoritetshëm prej Europe dhe prej tyne merr letra e ofrime të shkëlqyeshme, dhe, dhe... dhe...

— Nanë çka ka ngja?!

— Ka ardhë nji letër prej Beogradi! — thot nana dhe i hedh çelsin të birit në tavolinë. Me çelës në dorë Mario vrapoi në zyrë të postës... Nana filloi me qa, vetëm në kuzhinë.

Mbas tri minutash Mario u kthye me letër në dorë. Kurr nuk i kishte pasë syt aq të mëdhej. Vetëm ata i kishte. Këcente nëpër kuzhinë. E përqafonte dhe puthte t'amën. Përbinte dy-tri lugë gjellë dhe përsëri këcente, luente, vallzonte. Puthte t'amën, përbinte me vrull katër, pesë lugë ushqim dhe bërtitte gjithnji:

— Nanë, nanë! Shoku Fransoa ka trillue diçka edhe për mue! Rruga për në Paris! Udhtim me aeroplan!

— Bir, a nuk frigohesh prej udhtimit në naltsina?

— Nuk frigohem! Aeroplanat janë tashmâ aparate të përsosuna. Me këtê do t'udhtojnë persona zyrtarë. Do ta çojë piloti mâ i mirë!

— Ti ke vendosë për këtë udhtim, biri im, dhe unë nuk po çuditëm për këtë gjâ. Por shpresoj se edhe ti nuk do të çuditesh, që unë nuk kam vendosë me të lëshue.

Mario ra në karrigë si i rraskapitun. E shef nanën i zbemë dhe i pikllluem tepër. Thot me zâ të prishun:

— Po. Nuk po çuditem. Vetëm, unë prej gëzimit për nji ofrim të tillë në fillim nuk kam mendue për tê, që ti mund të kishe diçka kundër këtij udhtimi.

Atëhere nana i pohoi djalit sinqerisht, sesi po mundohej tanë paraditën për këtë shkak. I pohoi sinqerisht edhe se ende nuk kishte vendosë me siguri, por që do të shkonte me bisedue me profesorin... Dhe, jo se do të shkojë, por shkon tash menjiherë, edhepse ishte kohë pa kohë, sepse plaku do të shtrihej pak mbas dite. Por, ai nuk do

t'ia shohi për të madhe që do ta bezdisi, sepse ishte e padurueshme edhe kishte nji milion brenga.

Muer letrën e Beogradit dhe u nis për te profesori. Mario mbeti vetëm dhe njifarë stuhije e kaploi, prandej vrapoi nëpër banesë prej qoshes në qoshe, rreth e përqark. Këtu nuk kishte hapsinë të mjaftueshme. Ndryni banesën. Vrapoi n'oborr dhe ngitte nëpër të. Këceu përtej gardhit në kopsht dhe vrapoi nëpër shtigjet e ngushta. Edhe aty vendi ishte tepër i ngushtë. Kapërceu gardhin e duel në livadh. Vraponte larg, si me fluturue. Qe ku âsht në rrugë tjera. Vrapon përpjetë. Zbret teposhtë dhe përshpërit: „Me aeroplan në Paris... Me aeroplan... Me aeroplan... Aeroplan... Aeroplan... Aeroplan... Paris... Paris... Paris...

Mario vraponte rreth nji vneshte të largët. Tashmâ ishte në kodrën e tretë. Hyni në pyellin e vogël. Tash ishte rraskapitë. Ka përqafue trungun e nji ahu të ri. Mbështeti kryet në koren e ftoftë të drunit. Shiqonte degët me gjethe të verdha në diell. Gjethet bijshin nji nga nji rreth tij dhe ai qetsohej dalngadalë. I ra ndërmend se si ishte larg shtëpis. Nana tashmâ do të jetë kthye prej profesorit.

Kthehet në shtëpi me hapa të shpejtë, teposhtë dhe me vrap... Asht para shtëpis dhe hyn n'oborr. Aty e pritte e ama. Rrin në shkallë para derës së ndryeme.

— Bir, ku je?

— Vrapova pak.

— Ke lanë vetëm shtëpin. Dhe postën? Ti e din se çka do të thotë kjo gjâ!

— Nanë, falmë. Kjo më ka ngja për herën e parë. Fajin e ka letra prej Beogradit. Gëzimi më shtyni si stuhija. Jam ndalë në kodrën e tretë, në pyll...

— Mario, bir, po thue se të ka habitë gëzimi.

— Po nanë, gëzimi.

— Ti dëshiron me udhtue nesër në Paris, me aeroplan, a?

— Dëshiroj. nanë! Si mos me dëshirue! Çka mund të merret me mend mâ interesante dhe mâ bukur?!

— Mirë atëherë. Do të shkojsh.

Këto fjalë i tha nana krejt e zbeme dhe me zâ të dridhun... Mario i këceu nanës. I kapi dorën me ia puthë. Përqafoi nanën dhe premtoi se do të mendonte për të në naltsit mâ të mëdha. Se do t'i shkruente prej Parisi disa kartolina të bukura dhe se do t'i kthehet mbrapa gjallë dhe shëndoshë.

Mario dhe nana hartuen planin për mbas dite: e para, Mario do të punonte mbas dite me shokët në vendin e punimeve. E dyta, para muzgut do të shkonte te shoku profesor me bisedue dhe këshillue për arsye t'udhtimit me aeroplan. E treta, në mbramje do të përgaditeshin sendet mâ të nevojshme të Marios në nji valixhe të vogël dhe e katërta, tanë mbramjen do të bisedojnë me nanën dhe të përkëdhelej me të.

N'orën katër mbasdite nana e Marios thirri me telefon referentin e vet të personelit. Kur duel ai në telefon, i tha:

— Ju lutem, dërgoni nesër nji zâvendës në zyrën time.

— Pse, shoqe? A mos jeni e sëmundë?

— Jo, nuk jam e sëmundë, por më duhet me shkue n'aerodrom!

— N'aerodrom?!

— Po me përcjellë djalin. Ai udhton nesër me aeroplan për Paris.

Referenti personal mâ së parit qeshi. Mandej u çudit shum për këtë gjâ. Pak mâ vonë, kur muer vesh çdo gjâ, i uroi nanës që kishte djalë t'atillë dhe përfundoi bisedën kështu:

— Për këtë arsye, sigurisht që do ta dërgojmë zâvendsimin. Shoqata e nëpunsave tanë postarë duhet të jetë krenare me Ju dhe birin Tuej.

Mbas kësaj bisede nana e Marios u qetsue gadi krejt. Vetëm nganjiherë i përshkonte zemrën nji tërqethje e ftoftë për arsye t'aeroplanit në naltsi...

Në mbramje u ngî tue bisedue me të birin. Mario ishte aq i mirë! Nanës i tregonte shum gjana. E argtonte, që mos të mendonte për aeroplanin në naltsi, i cili mund

të rrëxohej poshtë... I premtonte se, mbas udhtimit në Paris, do të shtinte orë mâ të shpeshta bisedimesh dhe përkëdheljesh me nanën në planin e vet të jetës dhe në programet e punës së tij.

Automobili shpejtonte në rrugët e pjesës lindore të qytetit. Në te udhtojshin profesori dhe nana me Marion. Tash kaluen periferin e skajshme lindore. Kjo ishte ana e Stacionit linduer për transportin hekurudhuer të mallnave. Aty ishe fushë me shtëpija të ndërtueme aty-këtu. Krejt kjo anë ka plot gropa të mëdha, që u ngjajnë kraterave të vullkaneve. Pranë tyne ka edhe shtëpija të damtueme. Ky stacion dhe rrethina e tij kanë pësue shum bombardime të mëdha në kohën e luftës.

Mario e pá i pari aerodromin. Zemra i rrahu vrullshëm... Automobili dredhoi djathtas. Kjo ishte rruga mâ e shkurtë për n'aerodrom.

Nana ishte e qetë, por e verdhë dhe gjatë tanë udhtimit nuk flitte mâ se pesë fjalë. Ndërkaq, profesori plak flitte paprâ, tregonte, spjegonte, argtonte...

Automobili u ndal. Marion e lanë me dalë i pari. Ai vrapoi drejt kah aeroplani, i cili ishte para ndërtesës dhe shkëlqente në diell. La nanën dhe profesorin, sepse pá që para ndërtesës qëndronte nji njeri plak i gjatë. Ishte kryeshtruet dhe era luente me flokët e tij të thijun.

Ishte Fransoa. Ky posa e njofti Marion, vrapoi drejt tij. Zgjatën duert dhe u rrokën dorë për dore.

— Jam i lumtun! Ju falënderoj përzermërsisht!

— Mos falëndero, Mario!... Përpak nuk të njofta. Të kam mbajtë në mend si puntuer. Sot je udhtar me pallto, me beretë në krye, me valixhe në dorë...

Mandej u drejtuen kah nana e profesori. Fransoa duel para nanës, u përkul thellë dhe iu lut për falje, në rast se e kishte shqetsue me lutjen e vet.

Ajo nuk foli ende asgjâ, prandej foli profesori në vend të saj. Derisa bisedojshin ata të tre, Mario u largue dhe shiqonte aeroplanin. Ishte i madh, i fortë dhe i sigurtë. Sigurisht do t'ishte mâ mirë që të notonte ai nëpër ajr, por ashtuqë të jetë disi i padukshëm, po megjithatê

të jetë i lidhun me tokën. Marios i përshkojshin nëpër mend mendime qesharake. Arsyeja âsht se aeroplani ishte këtu n'aerodrom, në nji hapsinë të gjanë e të hapët dhe prej saj shihet qielli, i cili nuk ka fund. Ç'âsht aeroplani në këtë hapsinë? Lodër e imtë ere dhe motit të lig! As lodra, por nji pendë zogu, miza mâ e vogël!...

Personeli teknik vizitoi aeroplanin. Shiquen çdo pjesë të tij përjashta dhe mbrenda. I qitën benzinë. Për të kujdeseshin shum. Nuk kalonte as nji minutë pa mendue personeli për aeroplan. Pra e mbajshin mirë. Atëhere si nuk do të jetë e sigurtë ngritja me te në naltsi!

Tash Fransoa i ftoi miqt e vet në kthinën zyrtare të ndërtesës. Edhe Mario u detyrue me hy, megjithse mâ me qejf do të rrinte pranë aeroplanit.

Fransoa i prezantoi miqt me njerzit tjerë që udhtojshin në Paris. Nana e Marios edhe këtu ishte e qetë dhe e tërhequn. Ishte e mërzitun për arsye të ndamjes prej djalit. Prandej profesori plak ishte i ngeshëm për bisedim. Ishte mahitar dhe argtonte krejt të pranishmit...

Aty edhe Mario dha nji provim të vështirë. Ata persona zyrtarë kujdesoheshin mâ së shumti për të. I banë aso pyetjesh, saqë u detyrue me i dhanë nji raport të tanë. Këtë e dha pa ndonji mundim të madh. U tregoi udhtarëve punët dhe jetën që kishin fillue në rrugën e tyne mbas çlirimit.

Kur e mbaroi Mario raportin e vet, i ishte djersitë balli dhe maja e hundës. Fshani shlirshëm dhe vrejti aeroplanin nëpër dritare.

Nji person zyrtar i zgjati dorën Marios:

— Na e kemi për nderë me udhtue në shoqni me nji djalosh të këtillë.

Nji udhtar i tha njeriut prej Parisi:

— Voglushi do të përfaqsojë me denjsi atdheun jashta shtetit.

Nana ndëgjonte këto fjalë e thoshte me vedi: po a nuk i kishte ra asaj në mend dje në shtëpi?! Vetëm ajo këtë gjâ e mendonte për t'u mahitë, kurse këtu flitej seriozisht. Nana ishte e shqetsueme. A do të dinte djali i saj me u sjellë njerzisht në Paris? Ajo qysh në moshën e tij të njomë përpiqej me e mësue që të sillet mirë. Kushë-

rijt, miqt, fqijt, mësuesat dhe profesorat në shkollë flasin që Mario i saj sillet shum njerzisht në çdo rast, por atje âsht Paris! Nji gjâ të këtillë nuk e kishte parapá fare në jetën e tij, e aq mâ pak në fëmini!

U bâ mirë që ia përmendi këtë gjâ udhtari zotnis prej Parisi, sepse nana mendon tash për gjana tjera dhe për këtë shkak mendon mâ pak për rreziqet e udhtimit me aeroplan.

Nanën e kishte kaplue aq shum kujdesi për sjelljen e djalit, saqë nuk u trondit veçanisht, kur nëpunsi hyni në dhomë dhe thirri udhtarët që t'uleshin në vendet e tyne n'aeroplan. Nana mbante të birin për dore dhe kështu iu afruen rreshtit. Rrugës i tha:

— Bir, të rritunve mos u zgjat dorën i pari... Shiqo sesi do t'ulesh. Duert e kambët mos i luej... Mos merr gjâ prej tavolinës së kurrkujt...

— Nanë, po çka po mendon ti për mue?!

— Po mendoj, bir, që je fëmi, dhe mund të harrojsh e të marrish në dorë ndonji send prej tavoline, soll për ta pá...

— Nanë, po unë nuk jam bebe e vogël!

— Mirë, bir, por megjithatê edhe diçka. Para së gjithash mos harro me fshi shpesh me shami hundën e syt... dhe kështu...

Mbërrinë te aeroplani... Udhtarët, persona zyrtarë, lëshuen Fransoan që të hyjë i pari me udhtarin e vogël. Prandej ata të dy u përshëndetën me nanën dhe profesorin plak... Kur i dha Fransoa dorën nanës i tha:

— Mos u mërzitni, madam. Do ta shiqoj djalin tuej si dritën e synit tim. Për katër dit Mario do t'ju kthehet prej Parisi.

Mario përqafoi nanën. Edhe ajo e shtrëngoi atê thue se po ndahen për mos me u pa mâ kurr. Nana ia puthi të dy faqet, ballin, flokët nën beretë ,e cila ishte shtrembnue. Palltoja ishte ndrydhë, këmisha e bukur ishte hapë. Në të vërtetë u çrregullue mbas përshëndetjes me t'amën. Kjo i vuni re asaj gjâje dhe ia rregulloi këmishën, pallton e beretën e kaltërt ashtuqë nën tê t'i binte kaçiruba në ballë...

Shoku Fransoa hypi nëpër shkallë n'aeroplan. Mbas tij Mario ... Mandej udhtarët tjerë ... N'aeroplan e mbyllën derën mirë. U dhanë shej të qetë për nisje. Personeli teknik buzëqeshi me udhtarët që ishin pranë dritareve t'aeroplanit. Bisedojshin përzemërsisht e kthjelltas me pilotët. Mahiteshin dhe qeshnin ndërmjet vedi ... Qe Mario në dritarën e parë! Nanën dhe profesorin i shiqonte me sy të mëdhej. Buzëqeshte. Megjithatê ishte i verdhë. Profesori i tha nanës:

— Veni buzën në gaz, zojë postjere!

Edhe nana e Marios i buzëqesh djalit, kurse zemra i dridhej e krahnori i tronditej prej mundimit, sepse ajo ndalte me zor vajin ...I bante djalit me dorë. Ai vepronte poashtu prej aeroplanit ... Papritmas ushtoi elinga. Bari rreth aeroplanit u shtri për tokë si nën nji stuhi ere. Aeroplani u trondit dhe filloi me ecë. Nana mundet ende me ndalë aparatin dhe me kërkue që t'ia kthejnë djalin! Dhe ajo vrapoi disa hapa mbas aeroplanit, kurse profesori mbas saj dhe e kapi fort për dore ... Aeroplani u çue nalt. Tashmâ ishte mbi Zagreb. Filloi me u zvoglue sa zogu. Tash âsht vetëm nji pikë, thërmi n'ajr. Nuk shifet mâ. U mbyt në lott e nanës ...

Nji mbramje qe shum e gjallë në shtëpi të postjeres. Kuzhina e saj ishte e nxehtë. Nana e Marios piqte llokume n'yndyrë të nxehtë. Marios ia kishte anda ato pasta. Sonte e pritte me ardhë prej Parisi. Nuk ishte vetëm në kuzhinë. Aty ishin Franjo, Stjepani, Sreqko, Kresho, Tomica dhe Edo. E presin shokun e tyne, i cili kishte fluturue me aeroplan nëpër tri shtete. Që ta shofin. Ta pyesin për shëndetin heroik dhe t'i tregojnë për punët në vendin e punimeve si dhe për të rejat në shkollë.

Nana e Marios kishte qejf me ndejtë në shoqni me shokët e të birit. Fëmij të dashtun. Të vyeshëm. E duen djalin e saj. Edhe ata e presin me padurim. I tregojnë çdo gjâ. E argtojnë kështuqë nanën nuk e mundonte trishtimi i zemrës që e kishte kaplue këto katër dit: a kishte mbërri Mario i saj shëndoshë në Paris? A do të kthehej gjallë e shëndoshë?

Këta fëmij kishin mbetë sot në punishte deri në mbramje, deri atëherë kur nji aeroplan kaloi përmbi Zagreb në drejtim t'aerodromit. vrapuen me njoftue nanën e Marios që kishte mbërri nji aeroplan i madh udhtarësh. Nana e Marios qeshi me lot në sy kur i thanë se me të udhtonte Mario. Mirëpo, ata aq ishin të bindun për at gjâ dhe dijshin se çka dëshironte zemra e nanës, saqë me sy të kthjelltë fëmijsh kishin pá në realitet Marion që ishte ulë n'aeroplan, megjithse memzi e kishin dallue aeroplanin larg, në të ngrysun ... Nana u dha llokumet e para të nxehta.

Ora e kuzhinës ecte shum ngadalë si për nanën ashtu edhe për djelmoshat. Mbrenda nji gjysë ore Mario duhej të mbërrinte në shtëpi. Atê kishte dalë me e pritë me taksi profesori plak ... Kaluen pesëmbëdhetë, njizet, njizet e pesë dhe tridhetë minuta. Ende nuk erdhën. Akrepi i madh i orës tregonte tridhetë e katër minuta. Ra burija e automobilit para shtëpis. Nanën e shtrëngoi diçka në gjoks, kurse fëmijt vrapuen para, shtëpis. Ishin marrë vesh që ta sillshin Marion në krahë si ngadhnjyes.

Nana hapi derën e kuzhinës dhe ndëgjoi disa zane, por të Marios nuk e ndëgjoi. Dhe, si u bâ që fëmijt nuk brohoritën prej gëzimit, kur e panë shokun e tyne udhëheqës?!

Qetsi e jashtzakonshme në rrugë. Hapa të qetë, të ngadalshëm. Vijnë djelmoshat me profesorin pa fjalë. Si në përcjellje ... Profesori plak u paraqitë në derën e hapët të kuzhinës. Mbas tij djelmoshat.

— Nuk qenka im bir?!! — bërtiti nana.

— Ju ka dërgue nji letër.

— Letër?! — pështpëriti nana, e muer dhe u mbështet në tavolinë. Në kuzhinë hyni profesori. Hynë edhe djelmoshat, por ngadalë në maje të gishtave.

Nana ishte zverdhë dhe loxonte letrën. Nji pjesë bukur të mirë mâ parë në vedi. Letra ishte e gjatë. Histori e tanë! Nanës i erdh gjaku. Fytyrën nuk e kishte mâ aq të zbeme. Në fytyrë i shifej edhe nji nënqeshje. Tash nana filloi me lexue me zâ: „... **E dashtuna nanë!** Tash nuk mundem me të shkrue gjansisht për çdo gjâ. Po ngutem me të mbërri ty kjo letër sot me aeroplan në Zagreb.

Nanë e dashtun, nuk guxon me e sha kurr shokun Fransoa. Ai nuk âsht fajtuer, që nuk po kthehem sot në shtëpi. Më ka thanë me shkue. Për shkak tandin, por unë iu luta paprâ për të qëndrue mâ gjatë. Dhe mâ në fund pranoi. U muerëm vesh me të shkrue letër. Shoku Fransoa në fund do t'i shkruej disa fjalë. Letrën do ta dorzojmë në konsullatën tonë. Ata do t'ia japin pilotit që e drejton aeroplanin.

E dashtuna nanë! Prej këndej kam me të shkrue mâ shpesh. Edhe shokëve. Edhe profesorit plak. Përshëndete atê, shokët, sidomos Franjon. Ai duhet të jetë zâvendësi im në vendin e punimeve.

Nanë, tregoju atyne në gjimnaz. Kur të kthehem prej Parisi do t'i plotsojë të gjitha në shkollë. Klasa e parë e gjimnazit nuk âsht aq e vështirë!

Për ty, nanë, do të mendoj mâ së shumti në Paris. Çdo mbramje do të përkëdhelem me Ty, kur të bie me fjetë. Do ta përqafoj jastekun dhe do të mendoj për Ty se si je e mirë, prandej më ke lejue me ardhë në Paris, kurse unë e dij që do të më lejojsh me ndejtë mâ gjatë këtu.

Biri yt Mario.«

Tash e ama e Marios lexon disa fjalë që kishte shkrue shoku Fransoa. Tue lexue i dridhej krejt trupi. Gadi i ra letra prej dore . . .

Fransoa shkruente:

Madam e ndershme!

Të gjitha përpjekjet e mija, që shoku Mario të shkojë sot në Zagreb, nuk patën sukses. Nuk mujta me përdorë forcën. Vendosa me lëshue pê. Do të kujdesem për tê si për fëmin tim. Në shtëpin time do të jetë mysafiri mâ i dashtun . . . Djali juej, Mario, po sillet shum mirë

përjashta shtetit. Po e përfaqson atdheun e vet si ndonji konsull ose ambasador. E ka meritue Parisin! Mos u mërzitni madam, mbas nji mueji djali juej do t'ju kthehet në shtëpi me tren, i përcjellun prej njij njeriu të sigurtë, vllaut tim, i cili po përgatitet me vizitue atdheun. Kur të zemroheni tepër në mue, përpiquni me kujtue atê që, gjatë jetës do të detyroheni me u flijue shum si nanë në lidhje me jetën e birit Tuej. Fëmijt e këtillë, me interes të përgjithshëm njerzuer, si âsht djali juej, nuk janë vetëm të prindëve, por edhe qytetit. Edhe popullit.

Madam, pranoni nderimet dhe mirënjohjen time mâ të thellë.

Fransoa.«

Fjalít e fundit nana i lexoi tue bërtitë, kurse për nënshkrimin „Fransoa" piskati, u rrëxue në karrikë dhe filloi me qá shum.

Profesori plak dhe djelmoshat heshtën në kambë. Memzi i ndihej marrja frymë prej respektit ndaj dhimbjes së nanës.

Kur filloi me u ndalë vaji i saj, profesori plak u përpoq me e ngushullue ngadalë e me kujdes nanën e Marios.

Ajo nuk e lejoi at gjâ. Ia preu fjalën profesorit. U çue, shetiti nëpër kuzhinë dhe e idhnueme foli për zotnin prej Parisi. Pse e lejon ai! Me çfarë të drejte? Pse nuk i ka bërtitë Marios, me shkue në Zagreb, dhe jo me bâ marrëveshje me tê! Voglushi do të dëshprohej, por do t'ishte kthye te e ama.

Aq ishte idhnue në njeriun prej Parisi, saqë kishte dëshirë me e paditë. Por te kush? Këtu në Zagreb te konsulli francez!

Nana kur e shau zotnin prej Parisi, dhe kur nuk pat mâ se çka me ia qitë në fytyrë, u lëshue përsëri mbi tavolinë dhe filloi me qá. Profesori plak tha me matuni:

— Po i kam lakmi Marios! Unë jam tashmâ me nji kambë në vorr, por Parisin nuk e kam pá!

Tash muerën guxim edhe shokët e Marios me thanë diçka. Me pá se çfarë vërejtjesh lakmuese banë ata! Me

aeroplan në Paris! Mandej nëpër tanë Gjermanin e mujtun!

Profesori plak briti:

— Këto janë përjetime! Këtë gjâ e ka meritue prijsi ynë!

— Martiri im! — Fshani nana, u çue prej tavoline dhe vuni mbi tê nji enë druni plot me llokuma. Prej dollapit të kuzhinës nxuer disa pjata të vogla dhe salvetat prej letre.

Franjo iu lut me lexue letrën e Marios. Nana e lejoi. Franjo e lexoi me zâ. Deri n'at vend, ku Mario shkruente që Franjo duhet t'ishte zêvendsi i tij.

Disa djelmosha u kollitën, por përsëri të gjithë e përkrahën propozimin që Franjo të bâhej zavendës. Edhe profesori plak shpresonte se Franjo nuk kishte me turpnue shokun e vet Mario, icili po vizitonte Europën dhe përhapte autoritetin e atdheut të tij.

Nana e Marios buzëqeshi dhe u ofroi llokumat mysafirëve të saj. I përtypën me andje pastat e shijshme dhe përsëritën çdo hollsi të letrës së Marios.

Kah ora tetë e mbramjes profesori plak u çue me shkue në shtëpin e vet dhe tha:

— Tash do të presim me padurim letrën e re prej Parisi.

Edhe djelmoshat shkuen me profesorin, mbasi falënderuen zojën e shtëpis për llokumet që hangrën. Nana e Marios mbet e brengosun, por e qetsueme. Mbasi shkuen mysafirët e ndryni derën.

Ndoshta s'kaluen as dy minuta, kur dikush trokiti në derë. Nana shiqoi dhe pá Franjon, të cilin e thirri mbrenda.

— U ktheva me ju pyetë a do të na jepni nesër letrën e Marios me ua lexue gjithë shokëve?

Nana do t'ua japë letrën.

— Mirë, faleminderës — tha Franjo dhe u nis. Para dere u kthye e pyeti: — A jeni ende të brengosun që nuk ka ardhë Mario?

— Po. E brengosun jam?

— Nëqoftëse ju vjen keq që jeni vetëm, unë mundem me ndejtë edhe mâ me ju. Dëshiroj me lexue edhe njiherë letrën e Marios. E ka shkrue me vemendje dhe me mjaft kureshti. Si tregim.

— A e don ti djalin tim?

— Kush nuk do ta donte!

— Qe letrat... Por çka do të thotë nana jote?

— E kam lajmërue me nji shok që do të rrij te ju edhe pak kohë. Mos u frigoni! Nana ime ka me kê t'argtohet. Ajo ka pesë fëmij.

Nana e Marios lan enët, kurse Franjo ia lexon me zâ letrën prej Parisi — pesë herë!... Mandej u çue me shkue në shtëpi të vet. Te dera u ndal dhe pyeti përsëri:

— A nuk frigoheni që po rrini natën vetëm në shtëpi?

— Nuk më vjen fort mirë, por ndoshta nuk ka me më grabitë kurrkush!

— Por këtu âsht posta!

E ama e Marios e pyeti Franjon:

— Ndoshta dëshiron ti me zêvendsue Marion edhe këtu?

— Dëshiroj me ruejtë postën.

— Çka do të bâjshe ti sikur të hynte hajni në postë?

— Do të përvidhesha atje si macë, do t'i këcejsha hajnit në shpinë dhe aq do t'ia shtrëngojsha fytin, saqë do të rrëxohej e do t'i binte të fikët. Atëherë do ta lidhsha me litar. Ju do të më kishit ndihmue. Mandej do t'i kishim telefonue milicis dhe ata do të vijshin me e marrë me automobilin e tyne.

— Sikur ta ndëgjojshe hajnin në postë, a nuk do të mëshifeshe ti Franjo nën mbulesë prej frige?!

— At gjâ nuk do ta bâjsha kurr!!!

— Më fal, Franjo, por megjithatê mendoj se ti je djalosh, fëmi i vogël, i dobtë...

— Por unë kam zemër trime! Postën tonë nuk e japim!

— Mbasi je aq rojtar i mirë i pasunis popullore, po shkoj deri te nana jote. Do t'i lutem me të lejue që ta

zâvendsojsh Marion, deri sa të kthehet prej Parisi.

Nëpunsja e postës nuk u kthye shpejt. Sigurisht të dy nanat janë zgjatë në muhabet. Franjo ndryni derën e kuzhinës dhe lexoi përsëri letrën e Marios: aeroplani, Gjermanija, Parisi! Franjo duhet të bâhej zêvendës i prîjsit t'atillë! Kjo gjâ nuk ishte kollitje mace!

Franjo gëzohej, rritej... Por jo shum kohë. Andej kah zyra e postës diçka grithte dyshimshëm. Tash, mund të jetë mini, po ndoshta edhe trokitte aparati telegrafik. Franjos, vërtet, i rrihte zemra fort, por prapseprap në maje të gishtave shkoi n'odë të Marios. Prej andej ndëgjohej edhe mâ mirë, në të vërtetë si me ecë dikush në postë.

Franjo ecte tue u matë e pa u ndie si maca n'odën e nanës së Marios. Këtu zemra filloi me i rrahë mâ tepër. Ndëgjohej mirë, hajni ishte në postë. Hapte sirtarin. Vidhte pasunin popullore. Damtonte nanën e mirë të Marios... Ndonse Franjo ishte vetëm, por megjithatê ai do t'i këcejë hajnit në shpinë dhe do t'ia shtrëngojë fytin... Hapi derën me vrull, u turr dhe gadi iu hodh ngrykë nanës së Marios.

Franjos i erdh keq. Nana e Marios i tha:

— Hyna në postë kah ana e rrugës. Derën e çela me çelës. Para se me ra me fjetë duhet me shique postën dhe me lajmue centralin me telefon... A erdhe me më ndihmue, a? Ti je djalosh i mirë... A dëshiron me telefonue? Ndoshta ke ndonji shok në qytet që ka telefon në shtëpi? Që t'i thuesh natën e mirë.

— Nuk kam. Por sikur të mujshim me telefonue në Paris. Të thërrasim Marion.

Nana fshani:

— Edhe unë kisha dëshirue shum me folë. Prej këndej nuk mund të merret lidhja.

Kur i rregulloi të gjitha punët, postierja e përqafoi Franjon dhe e thirri me shkue me fjetë në shtratin e Marios. Nana e Franjos e kishte lejue me zanë shtratin dhe vendin e Marios në tavolinë deri atëhere kur të kthehej Mario prej Parisi. Në këtë mënyrë do të bâhet zêvendës i vërtetë i tij. Si në punishte ashtu edhe në shtëpi.

Mbas gjashtë ditve mbërrini nji letër prej Parisi Mario shkruente:

E dashtun nanë!

Unë jam në Paris! I dashtuni shok profesor, qe ku jam në Paris! Shok Franjo, unë jam në Paris! Të gjithë shokë e shoqe, në Paris jam!

Mos më përqeshni, që brohorita aq shum. Nuk dij se si me u shprehë mâ mirë.

O, sa qytet i madh âsht Parisi! Nuk mund të merret me mend, por duhet të shifet. Të gjitha përshkrimet e mija do të jenë të dobta. Mjafton, nëqoftëse Ju them se, pamja e Parisit shique prej aeroplanit, âsht e atillë, saqë duket se nuk ka fund kurrkund! Ka përfshi hapsina aq të mëdha! Në të jetojnë disa milion banorë. Krejt nji shtet i vogël!

Aeroplani udhton gjatë deri në Paris. Prej aeroplani kam pá qytetet e rrenueme gjermane... Koha nuk ishte aq e mirë. Era fryente në naltsi dhe udhtimi me aeroplan nuk ishte mjaft i përshtatshëm. Na nevojiteshin — na falni — qeset e letrës. Edhe, mue, edhe shokut Fransoa dhe disa udhtarëve.

Rruga âsht e gjatë prej aerodromit të Parisit deri në shtëpi të shokut Fransoa. Udhtojshim me autobus. Sa rrugë të mëdha! Sa njerëz nëpër rrugë dhe sheshe! Po mjetet e komunikacionit! Kjo gjâ nuk mund të mendohet. Rri me qejf në nji qoshe sheshi para ndërtesës s'operës dhe shiqoj qarkullimin. Kambsorët presin në trotoare. Përnjiherë me qinda automobila e autobusa ndalen si mure në njanën dhe tjetrën anë, derisa të kalojnë kambsorët midis tyne n'anën tjetër!

Ende nuk po shetis vetëm nëpër Paris. Më ban shoqni djali i shokut Fransoa. (Për tê kam me Ju shkrue edhe mâ shum)! Edhe shokët e tij prej Parisi vijnë shpeshherë me ne. Gjindem shum shpesh midis studentave universitarë jugosllavë. Ata studjojnë në Sorbonë. Ky âsht universiteti mâ i vjetër në botë. Studentat më shoqnojnë nëpër qytet dhe m'i tregojnë gjanat e përmenduna.

Me ta kam qenë në Luvër, galeri e përmenduen pikturash. Kemi shetitë edhe me motoskaf në Senë që kalon nëpër qytet. Kemi qenë edhe në sheshin para katedrales Notër Dam. Kjo âsht ajo kishë, në pyrgun e së cilës ka jetue kumbonari i shëmtuem Kuasimodo. Sigurisht ju kujtohet mirë që e kemi pá në film.

Përsëri me ata do të shkojmë edhe në kullën e Ajfelit, godina mâ e madhe në botë. Asht treqind metra e naltë. Prej saj shifet krejt Parisi si prej aeroplani.

Kam udhtue tashmâ me tren nëntoksuer. Do të shetisim në nji park të madh, i cili quhet Pylli i Bulonjës... Studentat do të më çojnë me pá bibliotekën, në të cilën gjinden katër milion e gjysë libra... Nuk âsht çudi që të gjitha këto gjana gjinden në Paris. Mbas Romës e Stambollit, ky âsht qyteti mâ i vjetër në botë. Këtu âsht qendra kulturore e Francës, prandej edhe e krejt Europës. Në tê jetojnë dy mijë piktorë e skulptorë...

Nuk do t'ju shkruej mâ për Paris. Për këtë gjâ nevojitet nji libër i tanë. Nuk kam as kohë, sepse due me pá sa mâ tepër. Kur të kthehem në shtëpi, për Parisin nevojitet me folë nji muej!

Tash po Ju shkruej për Pjerin. Kështu e ka emnin djali i shokut Fransoa...

Kur mbërrimë na prej aerodromit në shtëpi, ata kishin qenë tepër të habitun, sepse nuk kishin shpresue se shoku Fransoa do të kthehej aq shpejt.

Zoja e Pjeri u hodhën mbi shokun Fransoa dhe e përqafuen e puthën aq gjatë dhe aq fort, saqë u çudita tepër. Të këtillë janë ata. Ata, Francezët. Shokut Fransoa i banë qinda pyetje. E njoftuen për qinda sende të reja! Dhe të gjithat ia thanë me zâ, vrullshëm. Mandej shoku Fransoa tha:

— U bamë tashmâ të panjerzishëm. Nuk po i veni kurrfarë kujdesi mysafirit tonë. Ky âsht shoku Mario prej Zagrebi. Djalosh Kroat, kryetar i aradhës pionere të rrugës së vet.

Tash duhej të kishit pá zojën. Ajo âsht aq e dashtun, saqë unë përsëri nuk mundem mu Jua përshkrue. U qok

me mue. Më bani me, qinda pyetje. A jam i lodhun, i untë ose pa gjumë? A mos po më dhemb kund? Si po më duket Parisi? Si kam kalue n'aeroplan? Me at rast më përkëdheli. Më tha se jam djalosh i bukur, se kam fizionomi interesante. O, sa shum dhe shpejt flitte! Shoku Fransoa memzi mbërrini me m'i përkthye të gjitha fjalët.

Në fillim Pjeri nuk më pyeti asgjâ. Më zgjati dorën dhe më shiqoi çuditshëm. Nuk mujti as me andrrue se ka me i sjellë i ati nji djalosh prej Zagrebi! Pjeri âsht pak mâ i vjetër. I përngjan krejt s'amës. Asht Francez i vërtetë. Vishet mirë. Gjithmonë elegant. Shtëpija e tyne âsht në qendër të Parizit. Këtu kujdesen për modë... Pjer, dmth. Pjetër. Ky âsht djalosh i hieshëm. Flokët i ka të shpeshtë e të zez si shubare. Fytyrën e ka të kuqe. Pos kësaj ka sy të kaltërt si i ati.

Më vjen keq mâ së shumti që nuk dij frengjisht. Kur po mbetem vetëm me zojën në shtëpi, atëhere kam me qinda vështirsi. Si me qenë shurdh e memec. Sot jam në gjendje diçka mâ të mirë. Tashmâ dij me folë pak frengjisht. Po më mësojnë shoku Fransoa, i biri Pjeri dhe studentat jugosllavë. Prandej në ditt e para kam kalue mâ së miri në shoqni me ta. Studenti Sërb, që ka qenë te na në Zagreb, âsht djalosh i mirë. Ai më mëson frengjisht mâ së shumti. Shoku Fransoa thot për të se „ka metodë mâ të mirë".

Aq mâ dij me folë frengjisht, saqë guxoj me pyetë rojtarin e qarkullimit, ku âsht rruga jonë. Sa bukur flet rojtari frengjisht!

Pjeri dhe unë tashmâ jemi miqasue. Vetëm mjerisht që flet fare pak kroatisht. Belbëzon nga nji fjalë aty-këtu. Të ban me qeshë kur shqypton disa fjalë si: vrt, drug, etj. Ai Asht i gjallë si ndonji dreq i vogël. Djelmoshat e Parisit kanë tjetër karakter. Janë të gjallë, jo të qetë dhe flasin shum. Në realitet si artistat në filmat francezë.

Studentat tanë ma kanë tregue edhe pjesën tjetër të Parisit, në të cilën jetojnë të vobegtit. Aty ka asi mjerimi, çfarë nuk kam pá te na. Në Francë nuk sundon pushteti populluer i puntorëve dhe katundarëve? Jugosllavin e re e respektojnë partizanët francezë „maki", puntorët, xehtarët, shum mësuesa e profesora të tyne, mandej shum shkenctarë dhe artista. Të tjerët ne nuk na duen. Kanë

frigë që të mos depërtojë te këta këso demokracije dhe pushteti populluer. Punojnë kundër kësaj gjâje, prandej studentat tanë nuk kalojnë mâ së miri çdo ditë. Hasin në trazime për shkak të banesës dhe t'ushqimit. Shoku Fransoa ka shum punë, për t'u ndihmue.

Nana e Pjerit âsht Franceze, kurse i ati Kroat. Pjeri shpeshherë zihet me shokët e vet për shkak tonin. Shokët e tij Francezë na konsiderojnë ne ende si gjysë t'egjër në Siujdhesën Ballkanike, prandej Pjeri âsht i gëzueshëm që kam ardhe unë në Paris, me vërtetue që nuk janë të vërteta ato mendime.

Në dy ditt e para Pjeri ishte i huej ndaj meje, por kur i tregoi i ati për jetën tonë, për detyrimet tona, ai mandej m'u afrue dhe na tash e duem njani tjetrin. Ai për shkak tonin aq përlahet me shokët Francezë, saqë vetëm kumbon. Nji ditë erdh prej shkolle krejt i gërvishtun, sepse ishte rrahë me disa shokë për shkak të Jugosllavëve...

Merrni me mend çka ka të re dhe çka mundet me bâ shoku Fransoa! Ai ka disa shokë të njoftun me autoritet, letrarët Francezë këtu në Paris. Dhe me ndihmën e tyne ai po përpiqet që unë t'u mbajë nji fjalim të shkurtë fëmijve të Francës në radiostacionin e Parisit. Madje në kryesorin, sepse këtu janë shtatë radiostacione... Nuk dij, a do ketë sukses për këtë punë.

Tash po e përfundoj këtë letër prej Parisi. I lutem nanës së dashtun me m'u përgjegjë menjiherë. Në këtë mënyrë do ta dijë që nuk idhnohet në mue. Po t'idhnohej, do ta brengoste tepër nanën e Pjerit. Ajo më don si me qenë djali i saj i dytë... Unë nuk do të rrij shum këtu. Vetëm të flas me anë të radios. Deri atëhere do ta shiqoj krejt Parisin. Mandej vllau i shokut Fransoa ka me më përcjellë deri në shtëpi.

E përshëndes shokun profesor dhe dëshiroj që ta shofi Parisin... I përshëndes prej Parisi të gjithë shokët dhe shoqet.

M'intereson me dijtë si kaloi ceremonija e hapjes së Shtëpis sonë të kulturës. Le të më shkruejë për këtë gjâ ndonji shok. At raport këtu do t'ia përkthejmë Pjerit dhe shokëve të tij Francezë. Le të më shkruejnë nëqoftëse ka ndonji gjâ të re, që kanë bâ ose përjetue shokët e mij. Kjo gjâ i intereson shokut Fransoa, zojës së tij e mâ së

shumti Pjerit! U intereson edhe studentave tanë universitarë. Madje edhe djelmoshavet francezë.

Shoku Fransoa po thot se, gjatë këtyne pak ditve të qëndrimit tim në Paris, kam bâ shum dhe se e „kam lavrue hullín".

Nji natë shoku Fransoa pat mysafir. Pothuej soll Francezë, miqt e tij dhe kushërijt e zojës. Unë u kam tregue për angazhimet tona n'atdhe dhe për të gjitha ngjarjet e pikllueme dhe të gëzueshme të jetës sonë. U kam tregue për rojën tonë para shtëpis së plakës. Për luftat me djelmoshat rrugaçë. Ju kam tregue shum për atê se si jemi njoftë me shokun Fransoa dhe se si ka punue ai me ne. Tanë at raport ua ka përkthye mysafirëve nji student i ynë, i cili flet mirë frengjisht. Mysafirët qeshnin përzemërsisht. Argtoheshin dhe admiroheshin. Zoja e shtëpis më përqafonte dhe përkëdhelte, kurse Pjerit i shkëlqejshin syt. Po. Me të vërtetë i shkëlqejshin!

U tregova se si erdh puna që Fransoan mos ta thërras zotni, por shok. Të gjithë të pranishmit u përpoqën me shqyptue fjalën „shok Fransoa". Kjo ishte gjâ qesharake. Pjeri i shqyptonte mâ së miri. Ky ishte ulë pranë meje në tavolinë. Më përqafoi dhe bërtiti: „Shok Mario! „Unë e përqafova atê e thashë: „Shok Pjer"! Në këtë mënyrë lidhëm miqsi të vërtetë. E due si edhe Franjon, Stjepanin, Tomicën e gjithë të tjerët, nuk po mundem me i numrue këtu të gjithë.

A âsht Franjo zêvendsi im? Më njoftoni për këtë gjâ.

Përshkrueni ngjarjet e randsishme! Që të ndëgjojë Pjeri mâ tutje. Ai ka qejf me ndëgjue gjana tronditse dhe të hovshme. Detyrohem me i tregue gjithnji se si âsht përla i ati me rrugaçët në Zagreb. Në ditt e para nuk kanë besue, ndërsa çadra e thyeme nuk mujti me vërtetue asgjâ, sepse shoku Fransoa nuk e kishte sjellë në Paris. Merrni me mend, e kishte harrue në Beograd!

Pjeri dhe unë flejmë bashkë në nji odë. Ai ma ka lëshue shtratin e tij, dhe flen në kanape. Ka qejf me bisedue gjatë në mbramje para se me fjetë, kurse në mëngjez çohet vonë. Mue më zen gjumi menjiherë, kurse zgjohem herët dhe mendoj për fjalimin tim në radiostacionin e Parisit.

Shoku Fransoa po kujdesohet këto dit që të më lejojnë me folë në radiostacion. Nëqoftëse mbërrin me bâ që të flas pesë minuta para mikrofonit, ai mendon se me këtë ka bâ shum punë për mue. Tue u mahitë ende më quen djalosh konsull ose ambasador, i cili mbron nëpër Europë autoritetin e atdheut të vet.

Nana e Pjerit i ban ndryshe gjellët. Për këtë gjâ kam me të tregue mâ tepër, nanë, kur të kthehem. Nanë, më shkruej! Unë e dij që nuk zemrohesh në mue. Shoku Fransoa Të ban shum të fala, zoja e tij, Pjeri dhe studenti sërb. Çdo natë në shtrat përqafoj jastekun dhe përkëdhelem me ty, nanë.

Mario

P. S. Këtu po bie shi.

Mario në Paris muer letrën e parë prej shtëpije. Ishte e gjatë. Mâ parë ishte dorëshkrimi i nanës e mandej i fëmijve.

I dashtuni biri im

Më fal, por mâ parë më duhet me T'i bâ vërejtje. Kështu po m'urdhnon zemra amnore. Ti po e ven nanën tande në sprovime të vështira. Vendimet tua munden me qenë sprova tepër të dhimbshme, që po bâhen në zemrën e nanës. Po t'isha mâ e vjetër ose e sëmundë, ndoshta do të më kishte rrëxue për tokë ai fluturim i Yt në Paris! Po më ngushullojnë profesori plak dhe shokët e Tu, e mâ së shumti Franjo. Ai âsht zêvendsi Yt edhe në shtëpin tonë. Derisa të kthehesh ai do të qëndrojë te unë. Flen në shtratin Tand dhe han në vendin Tand të tavolinës. Bir, kur të ktkhehesh në shtëpi, kam me Të tregue shum sende për Franjon. Përpara nuk e kam dijtë që âsht djalosh i mençëm dhe i mirë. Ai ka nji varg cilsish të mira që nuk i ke Ti. Duhet vetëm ta shofish kur të shkojë me fjetë, se si i len rrobët në rregull mbi karrikë, kurse çarapat dhe këpucët i qet në koridor. Këtë gjâ nuk e harron asnji mbramje. Po në mëngjez? Shtratin nuk e gjej kurr të prishun, por në të vërtetë ashtu, si mos me pasë fjetë kush në të... Bir, mos u ban xheloz që po të shkruej kështu. Franjo ty të

don e t'admiron, por unë po shoh tash se, edhe Ti ke shumçka me nxanë prej tij.

Unë nuk po të shkruej shum në këtë letër, sepse Franjo ka me të njoftue lajme të randsishme. Vendin e letrës po ia lëshoj atij. Herën tjetër kam me të shkrue mâ tepër. Tash po të lutem për gjan mâ të randsishme. Bani shum të fala zojës së shokut Fransoa. Thuej që e falënderoj nga zemra për kujdesin që ka për Ty. Të fala shokut Fransoa studentit Sërb dhe Pjerit të vogël. Thuej Pjerit, që do ta pranojsha me kënaqsi si mysafir gjatë tanë pushimeve të gjata shkollore, sikur të mundte me ardhë në Jugosllavi. Më shkruen; „Po Të shkruej, nanë, prej Parisi! Po mendoj për fjalimin që do ta mbajë në radiostacionin e Parisit". Mirë. Edhe zemra e nanës âsht e gëzueshme.

Biri im i dashtun, mbasi je bâ tashmâ njeri, që udhton nëpër Europë, atëherë kij kujdes mos të bâhesh mendjemadh. Asht mâ mirë me qenë martir modest, se sa njeri mendjemadh. Edhe si ndonji „person publik" europian duhesh të kesh kujdes, që të jesh gjithmonë i sjellshëm dhe i njerzishëm. Ndihmoje në punë zojën e shokut Fransoa. Sjelli dru dhe qymyr prej podrumit. Ha çdo gjâ që gatuen. Mos zgjidh!... Banu i rregullt. Kur t'i fshijsh këpucët, lyej edhe mbrapa, mbi thembra. Mos harro me lá qafën mbas veshëve. Shiqo duert dhe thojt!

Po më vjen mirë, bir i dashtun, që po përkëdhelësh me mue në mbramje. Këtë gjâ po e bâj edhe unë çdo mbramje. Vetëm se, unë jam nanë, kurse Ti je biri im i vetëm dhe shum larg meje, prandej mendoj për Ty çdo orë, çdo minutë. Shiqo, i dashtuni im, mos të mashtrohesh në Paris dhe mos të të shkeli gjâ në rrugët e qarkullimit të tepërt. Ti je mysafir i Parisit. Mos u impono me fuqi mendimin tand politik. Kanë me të marrë mëni dhe kanë me të përzanë prej France. Ti mos u mundo me ndryshue rregullimin shtetnuer në Paris, sepse mund të të dërgojnë në Kongon franceze n'Afrikë për punë të detyrueshme. Mbroje nderin e atdheut tand! Mos lejo që të gjuejë me baltë kurrkush! Përhape autoritetin e atdheut tand! Lufto për atdhe!

Nana jote

P. S. Edhe këtu po bje shi.

I dashtuni shok Mario!

Këtë pjesë po ta shkruen shoku Yt, Franjo, i cili âsht tash zêvendës i plotë. Dikush prej shokëve ka smirë në mue. Në shtëpin ku banoj kështu kan shkrue me shkumës: „Franceku âsht ká, majmun, derr etj." Kjo ngjau menjiherë ditën e parë. I fshina ato fjalë në mur dhe tash âsht qetsi e çdo gjâ në rregull e në harmoni.

Kam me të njoftue aq shum gjana të reja, saqë do të më nevojitej me shkrue gjithë natën, por nuk mundem. Prandej po të njoftoj për gjanat mâ të randsishme. Unë nuk dij me shkrue si Ti, prandej penda nuk po më ecë lehtë e shpejt dhe përmbajtja nuk do të jetë aq mahitare. Letrën time sigurisht kanë me e çmue si të dobët shoku Yt i ri Pjeri, dmth. Pjetri dhe shokët e Tu të rij, dmth. Francezët. Lutju shokut Fransoa, kur t'ua përkthen letrën time Francezëve, le ta përkthejë në mënyrë të mahitshme. Zbukuroje pak lirisht.

Tash mâ parë po të njoftoj për angazhimet tona. Për fat, punën e kemi krye para shiut. Çdo gja e kemi bâ grumbull dhe pastrue.

Nana Jote ka lajmërue për ty në shkollë. Kështu na tha kujdestari i klasës, profesori i gjuhës dhe letërsis kroate. Para tanë klasës e ka lexue letrën Tande, që ia ke shkrue nanës prej Parisi dhe në fund e pyeti krejt klasën, se a mund t'i lejohet nxansit të këtillë koha e qëndrimit përjashta shtetit. Të gjithë bërtitëm tue thanë se, mundet. Prandej mos u ban merak për këtë gjâ. Profesori i gjeografis ka folë gjithashtu për Ty nji orë të tanë. Po gëzohet që po e shef Parisin. Vetëm profesori i mësimit të njohuni natyrës ka bâ pak vërejtje. Po thot që nuk ke shkrue asgjâ për landën e tij. Në fund tha plotsisht kështu: „Të paktën të vizitojë në Paris kopshtin e përmendun botanik e zoologjik". Unë po të shkruej që ta bâjsh këtë gjâ. Kjo gjâ ka me e gëzue tepër. E din mirë që çdo profesor âsht xheloz për landën e vet. Kurse tash po ta përshkruej novitetin dhe senzacionin mâ të madh të rrugës sonë, në krejt qytetin tonë dhe në tanë atdheun tonë, sepse edhe gazetat kanë shkrue për të.

Kemi pasë nji ceremoni shum të bukur, kur u hap Shtëpija jonë e kulturës. Ajo ishte dita e mbrame e bukur me diell. (A u shpreha mirë në këtë fjali? Po m'ecë gjithnji mâ mirë, apo jo?)

Në ceromoni qenë shum të ftuem. Kjo âsht Shtëpija e parë e kulturës që âsht hapë mbas çlirimit në Zagreb. Ceremonija filloi n'ora tre mbasdite. Mâ së pari foli profesori plak, si kryetar i këshillit të rrugës. I lavdoi të rritunit e rrugës sonë, por edhe neve fëmijt, sepse bashkë me ta kemi rregullue Shtëpin e kulturës. Shtëpin e quejti „Vilindori", sepse baraka u rregullue shum bukur dhe me shije...

Mbas tij foli nji mâ i ri, puntor fabrike. Kur foli ky, mysafirët e njij tavoline u sollën përgjithsisht shum keq. E pengojshin pa prâ kur ishte tue folë, e qortojshin diçka, qeshnin, në të vërtetë zgërdhiheshin me përbuzje dhe ngacmim.

Unë jam zêvendës i Yti dhe më gufoi zemrimi. (A e shkrova bukur këtë fjali?) Iu afrova tavolinës së tyne dhe pata çka me pá. Aty ishin ulë, plaka, e bija, dhandrri i saj dhe dy burra të panjoftun prej qyteti. Vajza e plakës donte me tregue këtu se âsht gjithnji zemërmirë dhe se kurrkush nuk mundet me i bâ gjâ. Aq i kishte mbushë duert, veshët dhe gjoksin me ar dhe gurë të çmueshëm, saqë ajo gjâ ishte qesharake. Gadi i merrej fryma tue qeshë. Nji zotni i panjoftun prej qyteti te ajo tavolinë mbajti fjalim me shishe vene në dorë. Flitte dhe përbuzte dhelpnisht fjalimin e puntorit në Shtëpin tonë të kulturës. Mysafirët pranë tavolinës së tyne i qetsojshin, por ata nuk dojshin me ndëgjue. Thojshin se kanë ardhë n'argtim dhe ndoshta mund të dëfrehen simbas qejfit të tyne. A thue nuk kishin pague biletën? Madje kishin dhanë ndihmë vullnetare. Nji njimijdanarëshe! A nuk po shpenzojnë mâ shum se çdo tavolinë tjetër në ceremoni?! Kanë pi pesë litra venë, kanë ble nji të tretën e sendviçit dhe gjysën e pastave. Dhe tash po argtohen simbas zogut të qejfit të vet dhe nuk çajnë kryet për fjalime. Sikur ta dijshin se ky do të jetë „miting" dhe jo argtim, ata as nuk do të kishin ardhë...

Plaka ishte dejë me venë dhe shkilte të dy syt. Bija e saj „zemërmirë" sillej me të vërtetë panjerzishëm. Piskatte, qeshte me të madhe, dhe bashkë me tê edhe ata të dy meshkujt e panjoftun. Ata të dy, në realitet, ishin thirrë prej vajzës së plakës, që të shkaktojnë dhe të çrregullojnë ceremonin tonë.

Puntori i ri orator nuk la ta pengojnë. Foli me gjallni, madje edhe për atê, se si duhet të luftojmë në mesin tonë me mbetunit e ish shoqnis së përjetueme. Ai synoi kët tavolinë, për të cilën po Të shkruej... Unë kam qenë aq i zemruem n'at tavolinë, saqë do t'ishta rrahë me dikë. Do t'i kisha këcye në shpinë dhe do ta kisha kapë për fyti. (Të lutem, mos t'ua përkthej shoku Fransoa këto fjalë Francezëve. Do të thonë se jemi Ballkanas t'egjër. Le ta kapërcejë at fjali. Djelmoshat e qendrës së Parisit nuk do ta kuptojshin luftën tonë.)

Tash iu afrova krejt tavolinës së tyne. Njani prej të panjoftunve mâ zgjati pjatën e kartonit plot me pasta: „Merr, voglush, sigurisht ke qejf dhe je i untë". Unë shtyna pjatën dhe pastat ranë në tokë. Po çfarë pastash! Të gjitha t'yndryshme dhe me vé, me shum sheqer, krem e pekmez. Dam për pastat, por çka kam pasë me bâ tjetër?! Tash duhej të fillonte rrahja jonë, apo jo? Por ai nuk pat guxim, po u ul... Çka të bâj unë tash? A t'i këcej në shpinë?

Tue mendue kështu pashë dhandrrin e plakës... Prej kah e njof unë at njeri? Prej kah?... Dhe, më ra në mend. Ky duhej t'ishte ai! Aha! Prandej grueja e tij edhe zien kompot frytesh të krejt qershis dhe pekmez dardhash. (A shpreha mirë „prej fryteve ose të krejt qershis"? Unë mendoj se po. Diku kam ndëgjue ose lexue kështu. Si do ta përkthejë këtê frengjisht shoku Fransoa?)

Mario tash, nuk po e zgjas mâ. Po harxhoj shum rrymë elekrtike, po më djegin syt, âsht vonë, po më merr gjumi. Nana Jote gjithashtu nuk po flen. Asht ulë pranë meje rreth tavolinës dhe po T'i ban prej leshi dorzat e dimnit.

Kur e njofta dhandrrin e plakës, thirra profesorin plak, mandje sekretarin e këshillit të rrugës dhe puntorin orator në nji vend të veçuem dhe u tregova këtê:

Më shtatë maj të këtij vjeti, kur ushtrija anmike iku prej Zagrebi, nana më dërgoi në Treshnjevk me pá si ishte gjyshi, i cili banonte atje. Udhtova me tramvaj. Ende punojshin vetëm tramvajet. Roje nuk kishte në kryqzime rrugësh, as nëpër rrugë. Kurrkund! Në qytet nuk kishte pushtet. Tramvaji u ndal në shesh pranë teatrit të madh. Nuk mujti me shkue mâ tutje. Aty në nji oborr qytetarët plaçkitshin nji magazinë, të cilën nuk e ruente kush at mëngjez. Burrat e grát bajshin thasë me misër, tërshanë e bizele. Plaçkitshin edhe sheqer. Merrshin nën sjetulla sheqer kokërr, të mbështjellun në qese pesë kilogramshe. Qeset u bijshin n'asfalt. Derdheshin kokrrat e sheqerit nëpër shesh, por plaçkitsat nuk i merrshin. Ikshin mâ tutje me qese tjera. Prej tramvajit tonë nuk shkoi asnji njeri me plaçkitë. Pra, as unë! Shifsha truçin e kokrrave të bardha e t'ambla n'asfalt, por nuk shkova me i marrë, megjithse i lakmojsha kokrrat e sheqerit në luftë!

Prej atij tramvaji pashë nji zotni të trashë e të veshun mirë, se si çonte kah rruga e Frankopanit nji arkë me sheqer. Mbas tij shkojshin edhe tre meshkuj. Secili mbante në krah nga nji arkë. Ata të katër u kthyen edhe nji herë për plaçkë edhe çdonjani sish mbante përsëri nga nji arkë me sheqer në krah.

Tash unë dola prej tramvajit, shkova mbas tyne dhe pata çka me pá. Në rrugën e Varshavës, menjiherë mbas manastirit të murgeshave ishte nji automobil, dhe këta burra e mbushën deri në maje me arka të sheqerit. Pranë timonit nuk ishte shoferi, por ai zotnija i trashë... Për fjalë të derit, tash e njofta në ceremonin tonë. Ai ishte dhandrri i plakës sonë!

Mario i dashtun, a din se si përfundoi ajo gjâ? Deri më sot nuk dij se kush ka lajmërue për at plaçkitës. Profesori ynë plak, sekretari i këshillit të rrugës ose qi puntuer orator. Krejt nji, me randsi âsht se dhandrri âsht dhelpën për plakën, që ka ra në kurthë. U ka mbetë në fyt ngacmini në ceremonin tonë, sepse, qe se çka ngjau mâ tutje. Nji komision ka hy në shtëpi të dhandrrit të plakës dhe në tê kanë gjetë aq rezerva të mëshefuna, saqë Ti nuk mund ta marrish me mend këthough gjâ! Kanë gjetë

dhetë arka sheqer, thasë me oriz, thasë me kafe, pesë thasë me miell zero, dhetë thasë me miell misri, thasë me krypë, disa fuçija benzinë, dhetë pallto grash prej lëkure, disa topa stofnash për meshkuj e pëlhura, mandej aq pêj, sa me at mall mund të hapej nji dyqan! Po, kanë gjetë edhe lëkura për njizet palë këpucë! Në fund kanë gjetë nji arkë plot me stolina ari dhe gurë të çmueshëm, e në nji qese treqind copë duket.

Po at ditë âsht burgosë dhandrri i plakës zemërkeqe dhe tanë rezervat janë konfeskue. Ushqimi do t'u dorzohet spitaleve. Në këtë mënyrë kompotin e qershive do ta hajë vajza e vogël e sëmundë e rrugës sonë, së cilës plaka nuk deshti me ia dhanë nji grusht qershija.

Dhandrri i plakës do të dënohet rrebtë. Sigurisht do ta dërgojnë në punë të detyrueshme mâ së pakti dhetë vjet. Ky do të jetë dënimi i drejtë. Plaka po kalon tash dit të tana në shtëpin e kryetarit tonë të këshillit të rrugës dhe i lutet, që të shkojë me ndërmjetsue për dhandrrin e saj, që ta dënojnë mâ pak e mâ lehtë. Profesori ende nuk ka shkue. Dhe sigurisht nuk ka me shkue, sepse po thot që tipat e tillë janë anmiqt mâ të mëdhej të përpjekjeve tona për ndërtimin e jetës mâ të mirë e mâ të lumtun..

I dashtuni kryetar, tash T'i përshkrova gjanat mâ kryesore. Nuk mundem me shkrue mâ dhe mbas kësaj çdo gjâ do t'ishte imtsi dhe pa randsi. Të gjitha këto për dhandrrin shoku Fransoa le t'ia përkthej mirë e saktë shokut Tand të ri Pjerit dhe Francezëve... Na nuk jemi zemrue që ke zanë miqsi me Pjerin. Ashtu edhe duhet. Vetëm, në Paris, mos na harro shokët e tu të vjetër. Na shkruej përsëri. Shkruej shpesh. Edhe na do të shkruejmë Ty. Të përshëndet përzemërsisht.

Franjo
Zêvendsi i Yt

Pse ke shkrue në letrën prej Parisi „**P. S.** Këtu po bje shi?" Çka domethanë ajo P. S. dhe dy herë e nënvizueme?! Ndoshta ato janë sheja të mëshefta? Shifër? A mos do të thotë ajo „kryengritja e të vobegtëve?" Ose „çashtja e botës" „Ramja e fuqis?..." Nuk po mundem me e zgji-

dhë. Nuk i kemi pasë caktue shenjat e mëshefta para largimit Tand. Sidoqoftë edhe unë T'i kam shkrue ato sheja në fillim të letrës, që do të thotë se: për çdo gjâ pajtohem me ty.

Në nji mbasdite në Paris ishte mot i keq. Binte nji shi i imtë nëpër mjegull. Qysh n'orën tre mbas dite u ndezën dritat nëpër banesa, zyra e dyqane. Kur âsht koha e tillë, njerzit kanë qejf me ndëgjue radion. Ashtu mendojnë dhe dëshirojnë shoku Fransoa, djali i tij Pjeri, zoja e shokut Fransoa dhe studentat Jugosllavë në Paris at mbasdite, sepse n'orën pesë Mario do ta lexojë fjalimin e tij në radiostacionin e Parisit.

Asht ora katër. Të gjithë janë tubue në shtëpin e shokut Fransoa. Janë ulë rreth tavolinës së madhe dhe pijnë çaj. Mario e kishte fjalimin në frengjishte. Shtatë dit e ka nxanë me e lexue. Mbasi ka vesh të mirë, fjalimin e din mandej me e shqyrtue gadi krejt frengjisht. Edhe këtu tue pi çajin e përsëriti katër herë. Herën e parë e korigjoi studenti Sërb vetëm në katër vende: „Mario, shqypto mâ tepër nëpër hundë!"

Herën e dytë e korigjoi shoku Fransoa. Ai flitte mâ mirë frengjisht. Vetëm nji herë korigjoi nji theksim.

Leximin e tretë e korigjoi nana e Pjetrit. Ajo gjeti vetëm nji gabim të vogël t'imtë, që nuk vlen të përmendet. Habitej se si Mario kishte aftsi me shqyptue gjuhët e hueja!

Leximin e katërt duhej ta korigjonte Pjeri. Ai nuk gjeti asnji gabim. „Shkëlqyeshëm! Shkëlqyeshëm!" Brohoritte. „Ti po shqypton si Francez i vërtetë!"

Këceu prej karrikës së vet dhe përqafoi Marion. Pjeri ishte i padurueshëm. Duhej shkue në radiostacion.

Ai do ta vozitë ligjëruesin deri në radiostacion. Nana e Pjerit i zgjati dorën Marios, i dëshiroi sukses të mirë dhe e puthi në të dy faqet. Studentat e përcollën deri te automobili në rrugë i dhanë dorën dhe i dëshiruen që ta lexojë burrnisht fjalimin e tij.

Shoku Fransoa dhe Mario hynë n'automobil. Përpara kah shoferi u ul Pjeri dhe kapi timonin. Automobili u

nis. Para tij gjindej nji pllakë e vogël me mbishkrimin „Auto shkolla".

Pjeri e çonte mirë automobilin. I ati e aprovonte këtë gjâ. Gëzohej, por bani edhe këtë vërejtje:

— Pjer, ti sot për herën e parë po vozit për interesin e përgjithshëm.

— Purkua, papa?

— Për arsye se po vozit Marion në radiostacion.

— Po gëzohem babë. Mersi!

Mbërrinë te radiostacioni. Fransoa e Mario duelën prej automobilit. Pjeri dhe shoferi mbetën mbrenda. Automobili kishte radio. Ata të dy do ta ndëgjojnë aty fjalimin e Marios.

— Drzhi se hrabro! (qëndro trimnisht) — i bërtiti Pjeri Marios kroatisht. Këto ishin fjalët mâ të zorshme për të. Në vetvedi kishin këto vështirsi: rzh, drzh, hr, br! Pjeri i zotnoi sot shum mirë. Kur mbet vetëm me shoferin, i tha që të përpiqej me shqyptue këto fjalë kroatisht. Shoferi u përpoq, por nuk mujti kurrsesi me i shqyptue si duhej. Pjeri qeshi me shoferin sa mujti, dhe mandej filloi me i tregue për Marion, për aradhën e pionerëve të rrugës së tij në Zagreb dhe për angazhimet e fëmijve të Zagrebit. Shoferit i tregoi edhe për zâvendsin e Marios, Franjon. Ai djalosh i ka zbulue pushtetit populluer në Zagreb nji tip të poshtër, ish zotnin zemërmirë, i cili kishte mëshefë në shtëpin e vet rezerva të mëdha ushqimi, veshjeje, mbathjeje dhe gurë të çmueshëm. Pasaniku âsht dënue me dhetë vjet punë të detyrueshme. Kështu âsht atje në Zagreb, theksoi Pjeri dhe vijoj me tregue gjithnji me afsh për çdo gjâ që dinte e gadi harroi që duhej të shiqonte orën.

Ora ishte pesë pa dy minuta. Ai çeli radion e vogël dhe gjeti stacionin e Parisit, i cili ndëgjohej shum mirë. Përfundojshin taktet e fundit të muzikës. Qetsi... Spikeri lajmoi frengjisht: „Flet Mario Tadiqi, nxanës i klasës së parë gjimnaz, djalosh njimbëdhetë vjeçar prej Zagrebi. Në rrugën e tij ku banon kryen vullnetarisht detyrën e kryetarit t'aradhës së pionierëve. Këto dit ka ardhë prej Jugosllavis së re në qytetin tanë dhe radiostacioni ynë ia

ka lejue kryetarit të pionerëve mikrofonin pesë minuta, për t'u thanë disa fjalë fëmijve të Parisit.

Përsëri qetsi... Ndëgjohej dihatja e Marios. Ai edhe u kollit pak, për t'iu dallue shqyptimi mâ qartë. Tash filloi me folë frengjisht:

Përshëndes shokët pionerë francezë dhe gjithë fëmijt e vendit të lavdishëm francez.

Shokët e mij t'aradhës së pionerëve të rrugës sonë në Zagreb përpiqen me i ndihmue qytetit të vet n'orët e lira të tyne.

Tash po ndihmojmë për rindërtimin dhe ndërtimin e atdheut mbas shkatrimit të tmershëm të luftës dhe t'okupacionit. Punojmë atê që nuk âsht aq e vështirë për ne. Këto punë i bajmë vullnetarisht. Kemi marrë mbi vedi detyrime që do t'i kryejmë.

Në kohën e luftës së tmershme të kalueme ka pasë pionerë të vegjël në Bosnje, Krajinë, Likë, Kordun dhe në Mal të Zi. N'at kohë këta pionerë kanë punue atê që ka qenë e vlefshme për luftën tonë çlirimtare. Ata kanë dijtë me qenë rojtarë të mirë, roje të mira në katund, por ka pasë edhe asish që kanë ndihmue zbulimin dhe kapjen e spiunëve antipopullorë. Gjatë luftës pionerët kanë qenë të lumtun, në rast se kanë fitue prej luftarëve partizanë, kur këta kalojshin nëpër katundet e tyne, ndonji copë lapsi e letre të pastër për të shkrue. Sot n'atdheun tonë çlirimtarë çdo fëmije i âsht bâ e mundun shkollimi. Pionerët dhe pioneret punojnë me entusiazëm për atdheun.

Pjeri n'automobil duertrokiti dhe brohoriti:

— Fjalimi âsht i përsosun! Mario e lexoi fjalimin e vet shum mirë! Ja uroj! Ka shqyptue si Francez i vërtetë!

Pjeri përkëdheli radion e vogël dhe mbështeti faqen në të... Tash duhej përagtitë për ta çue Marion mâ tutje, por, ç'âsht kjo, ç'do të thotë kjo? Mario flitte gjithnji! Flitte kroatisht!...

Pjeri i ulun n'automobil që rrinte para ndërtesës së radiostacionit nuk kuptonte çdo gjâ që flitte tash Mario kroatisht, por dinte nji gjâ që ky fjalim nuk ishte në program. Nga ana tjetër veneroi edhe atê që Mario flitte — në realitet të vërtetën, por gjana me spec dhe Pjeri habitej se si po e lejojshin me folë aq gjatë para mikrofonit.

Sigurisht nuk e kuptojshin se për çka flitte... Mario u lutej fëmijve të vendit të lavdishëm të Francës që të bâheshin miq dhe ndihmuesa t'atdheut të tij të ri. Ata ishin fëmijt e vendit, ku shpërthyen revolucionet e para të popullit punues të nënshtruem. Mario shpresonte që fëmijt francezë do ta kuptojshin jetën e re t'atdheut të vet. Nuk mundet nuk duhet të jetë mâ ashtu si përpara, kur pranorët e xeheroreve jugosllave të remit xingut ishin pasanikët francezë...

Mirëpo, tash megjithatê u ndëgjue si njifarë zilje telefonike, hapa, zane shqetsuese dhe — cvërk! Ndërpremje. Si me ia pasë mbyllë gojën Marios. Ç'âsht? Çka do të ngjasë tash?... Heshtje disa sekonda, dhe mandej spikeri lajmëroi pikën e ardhshme të programit.

Pjeri ishte mërzitë për Marion dhe për t'án. I dukej sikur Mario e kishte shpërdorue mirsin e t'et dhe mikpritjen e radiostacionit të Parisit. Kishte folë atê që nuk ka qenë në program. Do të bâhet hallakamë! Çka nuk guxon me bâ ai djalosh prej Zagrebi!

Pjeri ia qëlloi kësaj gjâje. I ati dhe Mario duelën të brengosun prej ndërtese. Baba mbante qëndrim anmiqsuer ndaj Marios. U ulën n'automobil pa fjalë dhe larg e larg njani tjetrit. Secili në qoshen e vet. Fransoa foli frengjisht:

— Mbas asaj që ngjau në radiostacion, nuk mund të shkojmë në sheti, si kemi pasë mendue. Pjer, grahi drejt në shtëpi!

Kaluen dy orë qyshse u kthyen prej radiostacionit. Mario asqë kishte luejtë nga vendi prej kanapés, në të cilën flente Pjeri... Ndëgjonte. Në dhomën ku hante familja e shokut Fransoa, zhvillohej frengjisht nji diskutim i madh e i vrullshëm. Diskutojshin zoti i shtëpis, zoja e tij dhe Pjeri për fjalimin e Marios jashtë programit... Mario nuk kuptonte asgjâ në dhomën e vet, por simbas mendimit të zotit të shtëpis e ndinte se kishte bâ diçka që nuk duhej. Kishte bâ nji gjâ të papritun. Apropo në beh! Rrjedhimet do të jenë të padëshirueshme dhe mâ së shumti për të zotin e shtëpis... Mario e ndiente vedin fajtuer

dhe nuk dilte prej kësaj dhome me shkue te ata. I dukej vehtja tepër e vetmueme, veçanisht n'odën e errtë. Ajo i përngjante shum odës së Marois në Zagreb. Qe ku ishte kanapeja, shtrati, tavolina, karrigat, por megjithatê aty nuk gjente ngushllim. Nanën nuk e kishte aty, nuk kishte kurrkend të vetin. Sa ishte larg shtëpija e tij!...

Zilja ra në koridor. Mario ndiente mirë. Erdh studenti Sërb. U gëzue, sepse nuk ishte krejt vetëm!

Diskutimi vazhdoi edhe mâ, ku muer pjesë edhe studenti, i cili flitte herë frangjisht, herë sërbisht. Mario i ndëgjonte mirë fjalët e studentit: „Për fjalimin e Marios kroatisht, unë dhe shokët e mij nuk kemi dijt asgjâ!"

Fransoa iu kthye studentit: „Fjalimi ishte i atillë si me e pasë nxanë Mario përmendsh prej ndonji gazete, reviste ose libri!"

Studenti Sërb: „Ju nuk duhet të habiteni për këtë gjâ! Në Zagreb e në Beograd e kemi konstatue vetë që fëmijt marrin pjesë në jetën tonë publike. Lexojnë gazeta, marrin pjesë nëpër mbledhje, ndihmojnë në punët e kështillit të rrugës. Marion e edukojnë në frymën e atdhedashunis, nana dhe profesori plak. Djaloshi âsht i zgjuet dhe mban në mend shum mirë. Në këso kushtesh a thue âsht çudi që ai të mundet me folë menjiherë për atdheun pa përgatitje!"

Fransoa iu përgjigj studentit: „Unë nuk po çuditem, por do të çuditen gazetarët dhe politikanët e Parisit sidomos qëllimkëqijt! Madje edhe ata me qëllime të mira nuk do të munden me kuptue se djaloshi njimbëdhetë vjeçar mundet me folë me aq seriozitet, gjallni dhe atdhedashuni!

Zilja ra përsëri në koridor. Mario ndëgjoi se erdh dikush prej konsullatës jugosllave. Të zotit të shtëpis i tha kroatisht: „Kam ardhë me ndihmue, nëqoftëse rrjedhin gjana të padëshirueshme për Ju dhe për djaloshin prej Zagrebi".

Mario tash ishte mâ i qetë. Ai nuk frigohej prej kurrgjajê. Për fjalët e tij në radio mund ta përzanë prej France. Mund ta dërgojnë në punë të detyrueshme në Kongo n'Afrikë! Vetëm nji gjâ synonte, që ta falte shoku Fransoa, që mos të zemrohej në tê... Mario ndëgjoi prej

odës ku ishte që zani i zotit të shtëpis ishte mâ i butë... Prandej u çue prej kanapés dhe u ul pranë tavolinës...

U ndëgjuen hapat e dikuj.Te Mario hyni nana e Pjerit. Mario u çue në kambë. Ajo u ul pranë tij dhe e përqafoi me aq nxehtsi, si t'ishte nana e tij: Marios i flitte frengjisht. I flitte me gjithë zemër paprâ dhe e përkëdhelte. Mario e shiqonte drejt në sy nanën e Pjerit. E shiqonte dhe ndëgjonte. Nuk kuptonte asnji fjalë, por e ndiente se ajo po e ngushllonte dhe i jepte zemër. Ajo nuk e shante, por e kuptonte. Ia fali të gjitha dhe e thirri në sallon.

Mario u çue dhe shkoi me anën e Pjerit. Kur mbërrinë para dyerve të sallonit, nana e Pjerit dredhoi kah koridori në kuzhinë... Mario mbet vetëm para dyerve. Trokiti dhe hyni.

U përkul. Të gjithë u shtanguen në sallon dhe nuk dijtën çka me bâ, përpos Pjerit, i cili bërtiti:

— Tungjatjeta, shok Mario!!!

Mario tha:

— Më falni! Para mikrofonit rashë në nji farë zjarmi. I harrova të gjitha. Kisha në mend atdheun. Ju më njifni mirë...

Nëpunsi i konsullatës iu afrue Marios dhe i zgjati dorën:

— Nëqoftëse gjithë fëmijt e kanë në mend atdheun kështu si ti, atëhere e nesërmja e Jugosllavis së re do të jetë e lumtun!

Mandej e çoi Marion te zoti i shtëpis. Ata të dy u pajtuen. Fransoa nuk zemrohej në të. Ishte i brengosun për të njoftunit, të cillët ia kishin bâ të mundshëm mbajtjen e fjalmit të Marios në radiostacion. Këtë gjâ e kishin kuptue njerzit dhe Fransoa duhej të kishte respekt ndaj tyne. Tash ai nuk mendonte për gjâ tjetër, por vetëm për at gjâ. se si me e zgjidhë tanë at ngjarje qetsisht dhe mirë.

Zilja ra në koridor. Pjeri vrapoi dhe u kthye me vrull:

— Gazetari! Me aparat fotografik!!

Fransoa këceu si i thumbuem:

— Ha! As nuk kam mendue për këtë gjâ. Po sigurisht! Tash do të vrapojnë këtu tanë fuqija e gazetarëve!

Zoti i shtëpis vendosi kështu: gjithë gazetarët le të presin në paradhomën e madhe. Kur të mblidhen të gjithë, Mario do t'i pranojë dhe do t'u japë deklaratën e për bashkët.

Kështu edhe ngjau. Pesëmbëdhetë minuta pritën padurim tetë gazetarë në paradhomë. Gjashtë sish ishin dërgue prej redaksive të gazetave të përditshme, kurse dy prej redaksive të revistave. Derisa u mblodhën ata, Pjerin nuk e zinte vendi vend. Vraponte, këcente, flitte shum, admironte Marion, për të cilin do të shkruejshin gazetat e nesërme të Parisit. Fotografija e Marios do të dali në gazeta. Nesër do të bâhet hero i ditës në Paris.

Mario ishte i qetë, i zbehtë dhe kishte hapë syt e tij t'errët, por të zgjuet. Ai nuk e kuptonte at zhurmë, at ndjekje!

Nuk e kishte qejf këtë zhurmë, por s'kishte kah me ia mbajtë. E ka zie qullin, prandej edhe duhet ta provojë. Do të qëndrojë deri në fund.

Mbas njizet minutash i zoti i shtëpis i thirri gjithë gazetarët në sallon... Pjeri u tregoi:

— Ky âsht shoku Mario prej Jugosllavije.

Gazetarët e përshëndetën me krye. Filloi me shkëlqye drita e magneziumit. Çdo gazetar e fotografonte Marion për gazetën e vet. Tre sish në bllloqe e vizatojshin Marion. Njani bante nji karikaturë të tij. Vizatoi nji trup të vogël, por me krye të madh me ballë të naltë. Në krye i bani sy të mëdhej e t'errtë, kurse flokët kaçurrel e të shprishun.

Fransoa iu lut gazetarëve që ta shpallshin saktsisht bisedën me Marion. Do t'ishte keq, sikur përgjegjet e djaloshin njimbëdhetë vjeçar t'i shpallshin në gazeta të shtrembnueme me qëllim të keq.

Tash gazetarët filluen me bâ pyetje, të cilat i përkthente Fransoa. Mario përgjigjej, kurse Fransoa i përkthente përsëri. Lapsat e gazetarëve vetëm shushuritshin... Marios i dukej si me qenë në provim. U flitte gazetarëve për bashkëpunimin e fëmijve n'atdheun e ri, për detyrimet e tyne, për atdhedashunin e madhe. Mario habitej, që gazetarët e Parisit e banë asi senzacioni fjalimin e tij!...

Gazetarët partizanë qeshën dhe kruen kryet mbas veshi me laps. Megjithatë, në blloqet e tyne shënuen edhe se djaloshi çuditej me ta.

Mario u tha edhe atê, që për fjalimin e tij jashta programit nuk ishte askush fajtuer. Nuk e kishte nxitë kurrkush për at fjalim. Para mikrofonit atij i ra ndërmend atdheu i vet. Mësje Fransoa nuk ishte fajtor! As konsulli jugosllav, as studentat e Jugosllavis! Nëqoftëse ai, Mario, kishte bâ ndonji gjâ që nuk duhej, atëhere le të dënohej vetëm ai.

Gazetarët parizienë shkruejshin shpejt me lapsa nëpër blloqe dhe bâjshin me krye. Shifej se u pëlqente jashtëzakonisht ky djalosh.

Nji gazetar pyeti:

— Për çfarë qëllimi e mbajtët at fjalim jashtë programit?

— Për atdheun tim!.. Do të dëshirojsha që Franca liridashse të jetë mikesha jonë!

Gazetarët e Parisit shkruejnë të tronditun nëpër blloqet e veta, kështuqë u kërcasin majet e lapseve... Përsëri shkëlqyen dritat e magneziumit. Marion e fotografojshin anas, mandej për s'afërmi. Nji gazetar e drejtoi aparatin gadi para hundës së Marios. Ai fotografonte vetëm kryet e Marios dhe ata sy t'errët e të mençëm.

Mario ishte zbé... Fransoa u tha gazetarëve se djaloshi ishte i lodhun dhe se do të shkonte në dhomë të vet.

— Tungjatjeta!

Ata përkulën kryet dhe falënderuen përzemërsisht:

— Ju falemi nderit shum!

Mario dhe Pjeri të përqafuem shkuen në dhomën ku flejshin.

Nëpunsja e postës muer nga djali prej France këtë letër:

E dashtuna nanë e ime!

Sigurisht ke marrë letrën time të gjatë, në të cilën Ta kam përshkrue fjalimin tim në radiostacion dhe mbledhjen me gazetarët e Parisit. Me letër ke marrë sigurisht

copat e preme të gazetave të Parisit, në të cilat kanë qenë artikujt për mue. Shpresoj se Të kanë gëzue ato gazeta të Parisit, të cilat T'i kam dërgue krejt të plota, sepse në to ka qenë fotografija e kokës sime në madhsin natyrale.

Do ta kesh marrë sigurisht at letër me artikujt e gazetave, sepse nuk e kam qitë këtu në rrugë në çfarëdo kutije postale, por Pjeri e ka çue letrën drejt në postën mâ t'afërme dhe ia ka dorzue nëpunsit të postës. Pjeri kënaqet kur mundet me thanë në zavrakun e postës kështu: „Ju lutem, letrën dërgojeni të porositun në Ju-goslla-vin e re!"

Pjeri dhe unë pajtohemi e duhemi. Ditën e parë mbas fjalimit tim në radiostacionin e Parisit, kemi lexue e përkthye gazetat, që shkruejshin për bisedimin e gazetarëve me mue... At ditë në mbramje kam qenë i lodhun dhe i brengosun. Më ngjanë shum gjana, kurse Ti nanë, ishe aq larg! Për t'u ngushllue, para se me fjetë, gjatë krejt mbramjes Të kam shkrue letër.

Ditën e dytë mbas fjalimit erdhën në shtëpi të shokut Fransoa katër djelmosha parizienë. Etnit e tyne ishin puntorë të njij fabrike. M'u lutën që t'i vizitojsha. Edhe ditën e tretë paradite, mue e studentin Sërb Pjeri na çoi me automobil, i cili kishte nji tabelë të vogël me mbishkrimin „Auto shkolla".

Në nji sallë më pritshin afër pesëdhetë fëmij. Të gjithë ishin fëmij francezë. Unë iu tregova për aradhën tonë të pionerëve dhe për detyrimet tona. U tregova për Luftën çlirimtare, për atê se si djelmoshat e Likës e kanë mbrojtë Divosellën e vet me pushkë në dorë. U kam tregue për jetën e t'ikunve tanë Kroatë n'Afrikë, në shkretinën El Sëhat. Ata kanë jetue atje si Robinsonët dhe nuk kanë vdekë. Kanë bâ sëpata, sharrza e thika me duer të veta ashtu të thjeshta, sikurse i kanë pasë njerzit në kohnat e stërlashta. Disa muej mâ vonë Anglezët u habitën prej mrekullis, kur shkuen n'El Sëhat dhe panë shkollat e rregullueme shum bukur me mjete mësimore, mandej spitalin, shtëpit e fëmijve e teatrin, të gjitha këto nën çadra!

Tanë këtë bisedë ua përktheu bukur studenti sërb fëmijve parizienë. Mandej nji djalosh francez më falën-

deroi dhe tregoi për luftën e prindëve të tyne në kohën kur Franca ishte e pushtueme. Mâ së shumti m'interesojshin ngjarjet në lidhje me sabotimet. Nëpunsat hekurudhorë francezë kanë qëndrue heroikisht në sabotime dhe në luftë.

Po at ditë mbas dite përjetuem nji befasi të madhe në shtëpin e shokut Fransoa. Na vizituen dy puntorë Kroatë, që kishin ardhë në Francë mbas Luftës së parë botnore si puntorë pyjesh... Ata e kishin pasë ndëgjue në radio fjalimin tim. Kishin lexue në gazeta artikujt për mue dhe kishin ardhë me trenin e shpejtë në Paris për me më pá, nanë. Iu lutën shokut Fransoa që të më lëshonte me shkue te ata të paktën nja shtatë dit. Gjithë puntorët Kroatë më pritshin me gëzim në pyjet e Francës. Dëshirojshin me u tregue për atdheun, sepse te ata ishte çfaqë nji dëshirë e madhe për t'u kthye. Shoku Fransoa dhe zoja e tij kuvenduen shum dhe nuk mujtën me vendosë gjâ. Atëherë biseduen me studentat jugosllavë, dhe përsëri shoku Fransoa nuk mujti me vendosë. Mandej Fransoa shkoi në Konsullatën jugosllave dhe prej andej u kthye në qejf: „Marion mundemi me e lëshue te puntorët kroatë. Jeta e tyne âsht e rregullueme. Ai do ta ndiejë vedin shum mirë midis tyne".

Dhe unë, nanë, u nisa me qejf me puntorët në pyjet e tyne. Na çoi Pjeri me automobil, ku gjindet pllaka me mbishkrimin „Auto shkolla". Edhe shoku Fransoa më përcuell dhe përsëri i tha Pjerit: „Kjo âsht hera e tretë, bir, që po e çon automobilin për të mirën e përgjithshme." „Mersi, papa!" tha Pjeri dhe me të vërtetë e çonte shum mirë në rrugën e panjoftun jashtë Parisit, e sidomos natën.

Pjeri nuk na çoi deri te pylli, ku punojshin Kroatët, por te nji qytet i vogël. Aty hypëm në trenin e shpejtë, ata dy puntorë dhe unë. U ulëm në nji bankë, unë në mes, kurse ata dy pranë meje. Nuk ishte vonë, ishte mbramje, por megjithatê më kishte pasë zanë gjumi disa minuta! Kështu, nanë, kam qenë midis tyne i qetë dhe i sigurtë! Mbas nji gjysëm ore jam zgjue, dhe kryet e kisha pasë në duer të njij puntori.

Na kemi ndryshim prej këtyne fëmijve të puntorëve Kroatë! Për këtê mund të shkruhej nji libër i tanë. Kur

të kthehem në shtëpi, kam me Të tregue edhe imtsinat... Tash po të shkruej që mos të frigohesh, pse jam në pyll. Këtu jam mâ mirë se në Paris. Po pushoj Në realitet po mjekohem dhe po përmirsohem nga shëndeti: Çdo paradite rrëshqas dhe shkoj në skijim... Jemi në male dhe këtu po bje borë. Mirë jam dhe më duket si me qenë dimnit në Gorski Kotarin tonë, tue dimnue dhe skijue... Me shokët e vogjël, fëmijt e puntorëve Kroatë, shkoj çdo mbasdite në shkollë. Po mësoj frengjisht. Mësuesi francez po më don. Ky i përngjan në çdo gjâ shokut tonë, profesorit plak, vetëm që âsht mâ i ri. Mësuesi francez po më pyet shum për atdheun...

Në mbramje shkoj nëpër mbledhje. Mbaj fjalime të vërteta. Më pyesin puntorët Kroatë për kushtet n'atdheun tonë të çliruem dhe unë u tregoj për çdo gjâ të re.

Nanë, mos u frigo për mue! Unë jam aq mirë këtu midis puntorëvet tanë, saqë nuk mundem me Ta përshkrue. Në nji barakë kam nji odë të bukur, shtrat hekuri me tri guna të trasha e të nxehta. Kam nji tavolinë të vogël dhe tre shqembe. Dy sish i kam për t'u ulë mysafirët e mij! N'odë kam nji llambë vojguri, legenin dhe pasqyrën në mur. Unë banoj këtu, ha dhe jetoj si ndonji mysafir në hotelin maluer. Vetëm mbasdite dhe në mbramje punoj me zell. Në shkollë po nxa frengjisht, kurse në mbramje u përshkruej puntorëve tanë jetesën n'atdhe. Sigurisht duhet t'i çohet lemza fort plakës në rrugën tonë, sepse këtu flas shpesh për tê, për helmetën në krye të saj, për dhandrrin e saj, për sheqerin dhe për shokun Franjo, i cili e ka zbulue at tip anmik! Franjo e kryen deri në fund çdo punë! Ai âsht djalosh i vërtetë dhe këtu puntorët e admirojnë.

Na kemi ndryshim prej këtyne fëmijve të puntorëve tanë në pyjet e Francës. Prandej qëllon ndonji ditë që po mërzitem këtu. Sa mirë më vjen kur i kujtoj shokët e mij n'atdhe. Ka çaste, që, sikur të kisha mundsi, do të fluturojsha te shokët dhe te Ti, nanë!

Djali yt
Mario

P. S. Këtê kam dashtë me ta mëshefë, nanë, por megjithatê nuk po due, sepse po më kruhen gishtat, me Ta shkrue edhe atê. Këtu te puntorët tanë në pyje vijnë edhe spiunë. Puntorët po më ruejnë në mbramje kur po shkoj në mbledhje. Në koridorin e barakës, para dhomës sime, flen nji puntuer i ri e i fortë prej Like. Po të përvidhej spiuni deri te na, ai do t'ia nxirrte shpirtin me duer të forta. Prandej nuk po frigohem prej spiunëve. As Ti, nanë, nuk duhet të frigohesh. Unë jam shum mirë këtu. Po kënaqem, mjekohem dhe po forcohem. Kur të kthehem, nuk ke me më njoftë.

Biri yt
M.

Kur e lexoi letrën e djalit, nëpunsja e postës bani nji gjâ që nuk e kishte bâ kurr mâ parë! E kishte vû Franjon në vendin e saj, dhe e kishte porositë që të njoftonte çdokend që vinte se do të kthehej menjiherë... Nana e Marios në mallëngjim mâ të madh ia çoi letrën profesorit plak. Ai e ngushlloi dhe e qetsoi nanën. Por ajo iu lut që ta shiqonte atlantin se a mos ishin ato pyje afër kufinit spanjoll, sepse po t'ishte ashtu, shkoi djali i saj në Spanjë dhe atje do të bashkohej me partizanët... Jo, jo, profesori e dinte shum mirë gjeografín e Francës. Mario gjindej në viset veriore, kurse Spanja ishte në perëndim. Profesori ishte i mendimit se djali i saj mbas disa ditsh do të kthehej në shtëpi. Do t'ia behi në postë ose në kuzhinë dhe do të thotë: „Bon zhur, nana mâ e dashtun dhe mâ e mirë në botë! T'u kthye yt bir, udhtari botnuer!"

Ende nuk kishin kalue pothuej shtatë dit, qyshse nëpunsja muer letrën e djalit, dhe nji natë, kishte kalue nji orë mbas mesnate, kur ra burija e automobilit para shtëpis së saj. Ajo ishte në pikë të gjumit dhe nuk kishte ndie asgjâ. Kështu flente edhe Franjo në shtratin e Marios dhe nuk kishte ndie asgjâ. Në rrugë zhurmë, kurse shtëpija ishte gjithnji në terr. As nuk u zgjue as nuk u çue kush. Ky ishte gjumi i parë, prandej edhe mâ i ambli.

Tash po kacavirej dikush nëpër gardh dhe këceu n'oborr. Nji trup fëmije vraponte dhe trokitte mbi derë

të kuzhinës, mbi dritare të Franjos dhe të nanës së Marios.

U çue nana, u çue Franjo, u ndez shtëpija në dritën e llambave dhe u hap dera e kuzhinës. Mario ishte kthye dhe bërtiti:

— Mirë mbrama, mâ e dashtuna nanë! T'u kthye endacaku yt!

Nuk mbërrinë me hy në kuzhinë. Para hymjes, nën strehë u përqafuen, u puthën, dhe nuk ndalën së puthuni, dhe me at rast qajnë prej gëzimit... Nana nuk e ndau të puthmen e faqeve të Marios, dhe me të vërtetë i dukeshin se i kishte të fryta. E përqafonte rreth krahëve dhe në të vërtetë ishin të plota. Djali i qenka përmirsue dhe forcue me të vërtetë në pyllin francez! Këtë gjâ e vërejti sidomos kur hyni në kuzhinë. Mario ishte trashë. Për herë të parë Franjo nuk mujti me e njoftë. Ata të dy u rrokën përdore Mario u pikllue vetëm për nji çast, kur e pá Franjon me pizhama dhe pantoflla të veta.

Automobili pritte para shtëpis. Në të ishte vllau i shokut Fransoa, i cili e kishte shoqnue në Jugosllavi. N'automobil ishte edhe valixhja e Marios... Nana u mbështuell dhe vrapoi me hapë derën n'oborr. E thirri mbrenda zotnin prej France. Ai erdhi, por vetëm për pak, sepse me këtë automobil do të kthehej në stacion. Atje do të rrinte në restorant deri në mëngjez, dhe mandej me tren do të shkojë te prindët në katundin ku ka lé. Tha se kishte mbetë i kënaqun prej udhtimit me Marion. I dukej si me qenë në shoqni me nji njeri të pjekun. Nana e Marios falënderoi zotnin prej Parisi, që ishte kujdesue për të birin. Vllau i shokut Fransoa nuk e dinte se kush e kishte përcjellë n'at udhtim. Ai Marion apo atê... Nana e Marios e ndali zotnin prej France për çaj. Ai edhe mund të flente te ata. Jo, ai falenderoi shum për të gjitha dhe u përshëndet.

Mario e përcuell vllaun e shokut Fransoa deri te automobili. I dëshiroi rrugë të mbarë dhe i dërgoi shum të fala shokut Fransoa, zojës së tij, Pjerit të dashtun, i cili kur u nis prej Parisi e përcuell deri në stacion me automobil, në të cilin ishte e ngjitun pllaka me mbishkrimin „Auto shkolla"... Ah! U pikllue Mario për nji çast, kur iu kuj-

tuen të gjitha ato. Por, automobili u zhduk në terr dhe ai hyni përsëri te nana në kuzhinë. Ia tregoi valixhen e madhe të rryptë, të cilën ia kishte ble si dhuratë e kujtim shoku Fransoa. Valixhja ishte plot me dhurata prej Parisi dhe prej pyllit francez nga puntorët kroatë. Aty kishte albume, sende stolije prej druni, rrëshqitse hekuri për akull etj.

Mario do të lahej para se me fjetë. Nana kishte vû nji kusi plot me ujë në reshon elektrike.

Derisa nxehej uji, nana përkëdhelte dhe puthte përsëri djalin. Bisedojshin paprâ. Sa kënaqsi dhe dashuni mbretnonte në këtë kuzhinë! Nana ziente çajin dhe i premtonte Marios, që në ditt e para ka me ia rreshtue të gjitha gjellnat që i don ai: spanaq me patate të fërgueme, qepë e purri me vé kallyp dhe sallatë fasulje plot me qepë, dhe këso gjellnash tjera luksoze!... Të tre pijshin çaj. Mario ishte i lumtun, i përzemërt, vetëm nganjiherë pikllohej, kur e shifte Franjon t'ulun pranë tavolinës me pizhama dhe pantoflla të veta.

Nana suell govatën ku shpërlante petkat. Mario u sapunis mirë dhe u lá. Veshi pizhamat tjera dhe nana e çoi në shtrat të tij. Ënde ishte i nxehtë, që kishte fjetë Franjo në tê dhe Marios iu ngri përsëri shpirti për nji çast.

Nana derdhi ujin e kadës dhe në tê qiti gjysën tjetër t'ujit të kusis për ta lá edhe Franjon. Dhe përsëri Mario u çudit fort. Derisa nana përgatitte lamjen e Franjos, ai shiqoi përfundi mbulesës së shtratit dhe pá: me të vërtetë! Franjo kishte palue rrobet dhe këmishën e vet mbi karrigë. Këpucët dhe çarapat nuk ishin nën shtrat. Si pat shkrue nana atëhere? „Franjo asnji mbramje nuk harron me i qitë në koridor këpucët dhe çarapat".

Kur u lá dhe erdh Franjo n'odë, e pyeti nana se a donte me i shtrue në kanapé. Jo, për shkak të tij nuk nevojitej, faleminderës! Po, ai ishte mësue me fjetë me dike. Në shtëpi flente bashkë me dy vllazën në nji shtrat. nëqoftëse e pengonte Marion...

Mario e thirri zêvendsin e vet në shtrat... Nana i mbuloi mirë dhe u dëshiroi natën mirë. Tashmâ ishte vonë dhe nuk duhej me bisedue. Do të ketë kohë ditën.

Mario nesër duhet të jetë i shlodhun dhe i freskët. E presin për t'u dhanë raporte shokut profesor plak, aradhës së pionerëve, mandej shokëve të klasës në shkollë, profesorëve dhe kështu...

Nana shkoi dhe Mario u tërhoq në shtrat krejt pranë murit. Franjo e kuptoi këtë gjâ, prandej edhe ai u largue në skaj të shtratit. Të dy ranë në mendime, i zû gjumi dhe kështu, tue mos dijtë, iu afruen njani tjetrit në mes të shtratit. Mario ndjeu, briti dhe u largue përsëri kah muri.

— Çka ke? — përshpëriti Franjo.

— Po rrotullohesh, dhe po më zgjon!

— Nuk ka qenë dashtë me më pranue në shtrat. Nana jote ka mujtë me më shtrue në kanapé... Edhe ti nuk je i qetë Mario. Çdo njeri rrotullohet në gjumë shtatëdhetë e gjashtë herë...

— Kjo domethanë na të dy njiqind e pesëdhetë e dy herë, dhe çdonjani në kohë të ndyshme. Atëhere as nuk do të flejmë, sepse çdo minutë do të lëvizim dhe do ta shtyjmë njani tjetrin.

— Mario, ti je djalë dëshiri dhe nuk je mësue me fjetë edhe diku tjetër, prandej edhe nuk po të vjen mirë... Megjithatê duhet me t'ardhë turp! Çfarë njeriu botnuer je ti!... Nuk due me të pengue. Do të çohem e do të vishem, dhe do të shkoj në shtëpi te nana ime.

— Tash, kaq vonë nuk mundesh me bâ këtë punë! — Bërtiti Mario me zâ t'ulët.

Nana ndëgjoi bisedën në dhomën tjetër, dhe bërtiti:

— Djelm, mos u dëfreni! Ora âsht dy e gjysë! Duhet fjetë të paktën tri orë!... Përqafohi mirë dhe numroni deri në treqind, dhe ka me ju zanë gjumi.

Mario e ndëgjoi nanën. I besoj shokut Franjo, sepse ai kishte të drejtë. Ai, Mario, âsht djalë dëshiri... Dihet se si janë ata djelm! Nana kishte shkrue që Franjo kishte disa cilsi të mira, të cilat nuk i kishte Mario... Përpos kësaj Franjo kishte ruejtë postën. I kishte bâ shoqni nanës së tij. Ka zbulue anmikun e atdheut... Ishte shok i mirë, dhe sigurisht i vjen randë që Mario nuk don me fjetë me tê. Mario do ta korigjojë këtë gabim, sidoqë të jetë i disponuem. U largue prej murit në mes të shtratit, e përqafoi Franjon dhe i përshpëriti:

— Ta ndëgjojmë nanën. Të numrojmë deri në treqind!

Franjo i qiti dorën Marios dhe i përshpëriti:

— Pajtohem! Të numrojmë!

Franjo numroi deri në katërdhetë e shtatë dhe e zû gjumi. Mario numroi deri në njiqind e njizet e pesë dhe ndëgjonte se si rrihte zemra e Franjos. Pak mâ vonë, por edhe atê e zû gjumi...

Mario u zgjue kah ora gjashtë dhe pá Franjon se si ishte shtri në shtrat. Kambën e majtë e kishte qitë në skâj të shtratit, të djathtën përmbi kambët e Marios, flente në shpinë dhe gërhitte. Aha, mendoi Mario, a kështu flen ti, shok zêvendës, te shtëpija jote?! Po zen krejt shtratin, kurse njanin vlla të vogël nën njanën, tjetrin në tjetrën thembër...

Mario ishte mësue tashmâ me shoqni në shtrat. Nuk ndiente kurrfarë ngushtsije! Përkundrazi! Ai ishte i lumtun dhe i gëzueshëm që ishte në shtëpi. Të gjitha gjanat rreth tij ishin sende të dashtuna, kurse pranë tij zêvendsi merrte frymë si lokomotivë. Trimat e tillë si Franjo ishin qesharakë në gjumë. Marios i këceu zemra dhe ia xigloi Franjos shputat e kambëve. Ai nuk u zgjue, por i mblodhi kambët e hapuna dhe i tërhoqi nën mbulesë. Murmuroi pak, u përçap lezetshëm dhe prap muer frymë në gjumë si lokomotiva.

Mario ishte tanë gaz! Hunda e Franjos ishte edhe mâ qesharake! Përpara nuk e diktonte kurr në ftyrën e Franjos. Marios i bijshin në mend punët fëminore dhe dreqnit. Ia shtrëngoi hundën Franjos. Ai bërtiti, u zgjue dhe u ul në shtrat... Mario ia plasi gazit, kurse Franjo i bante vërejtje:

— Çka po ban me mue? Qenke krejt i pafytyrë! Edhe më qenke ndonji njeri botuer!

— Paj, po mahitem, Franjo! — bërtiti Mario dhe iu hodh Franjos me e xiglue si duhej. Franjo mbrohej. Shtrati kërsitte. Jastekët bijshin në dysheme, e bashkë me ta edhe mbulesat... Xiglimi u kthye në boks, mâ parë në shtrat dhe mandej kundërshtarët boksierë këcyen prej

shtrati në dysheme, dhe filluen me i ra njani tjetrit në gjoks, qafë, fytyrë aqsa shungullonte çdo gjâ... Boksi u kthye në mundje. Krenoheshin dy shokët, dhe sillshin njani tjetrin nëpër odën e Marios. Ishin të zbathun e gadi lakuriq, sepse u ishin zbërthye setrat e pizhamave, kurse pantallonet e tyne u bijshin teposhtë. Mirëpo, ata nuk nirthshin. Shtyjshin tavolinën, rrëxuen karrigën ku kishte palue Franjo rrobet... Mario dukej se ishte mâ i fortë. Kishte qenë për t'u përmirsue në pyllin francez. Don me e shtî Franjon përfundi, jo në dysheme, por e çoi pezull, e qiti në kanapé dhe aty e shtrëngoi me shallë. Por vetëm për pak. E lëshoi menjiherë:

— Vetëm po mahitem! Po luej Franjo! Më ka marrë malli me luejtë me dike!... A të kam ra fort? Ndoshta të dhemb, a?

Franjo nuk përgjigjej.

— Patëm fiskulturë mëngjezi! — vazhdoi mâ tutje Mario dhe çoi karrigën e rrëxueme, dhe me respekt të madh paloi përsëri në tê rrobet dhe ndrresat e Franjos...

Franjo përsëri nuk bëzante. Rrinte në kanapé dhe shiqonte dyshemen... Mario iu lut që mos të zemrohej. Po a nuk ka guxue me u mahitë pak?!

Për t'i bâ qejfin Franjos, Mario do t'i tregojë diçka për udhtimin e vet. Tash menjiherë. Jo pak, por shum dhe gjanë e gjatë. Çka dëshiron Franjo me i tregue?

— Më trego për udhtimin me aeroplan prej Zagrebi deri në Paris.

Ç'prej atëhere kaluen dy vjet... Nëpunsja e postës do ta mbajë mirë në mend edhe nji datë. Në nji mëngjez hapi postën dhe ndërroi numrat e metaltë në vulë për datën e asaj dite. Po n'at çast hyni në postë shpërndasi, i cili ia dorzoi nji letër në zarfë të madhe të bardhë.

Kur shkoi shpërndasi, nana e Marios pá që e njoftonte diçka Kryesija e qeveris. Oho! Çka do të jetë kjo?... Hapi zarfën e madhe dhe lexoi letrën:

Kryesija e qeveris e njoftonte që mbas shtatë ditsh do të nisej nji avullore e jonë udhtarësh prej skeles së Splitit për në Francë. Në skelen franceze Marsejë do të

hypin n'avullore për t'u kthye n'atdhe tetëqind puntorë Kroat, të cilët kanë punue në pyjet franceze. Këta riatdhesuesa dëshirojshin, nëqoftëse ishte e mundun, me udhtue n'at avullore djaloshi Mario Tadiq.

Zyra e Kryesis së qeveris ishte lidhë me Drejtorín e Lundrimit detar jugosllav dhe kishte përfundue me plotsue dëshirën e puntorëve riatdhesuesa prej France dhe me thirrë Mario Tadiqin n'anije, me të cilën do të kthehen riatdhesuesat prej France. Zyra e Kryesis së qeveris njoftonte se janë interesue me këtë rast mâ tepër për të birin e saj dhe kanë marrë vesh se ka meritue njohje të posaçme. Udhtimi me avulloren tonë nëpër Detin Adriatik dhe nji pjesë të Detit Mesdhe, do të jetë shpërblim që e ka meritue.

Kryesija e qeveris shpreson se nana do ta lëshojë djaloshin në këtë udhtim. Me at rast e thërrasin me shkue për marrëveshtje sa mâ parë në zyrën e Kryesis së qeveris...

Mbas gjashtë ditsh Mario udhtoi me trenin e shpejtë për Split. Kishte zanë nji vend të mirë pranë dritares së vagonit, sepse dëshironte me njoftë Likën dhe Zagorjen Dalmatine... Mario nuk kishte ndryshue fare, megjithse ishte dy vjeç mâ i vjetër. Me sy t'errët e të mëdhej, por tash ishte mâ i gjatë dhe mâ serioz. Kishte mbushë trembëdhetë vjet.

Vetëm udhton me tren, i cili shkon drejt deri në Split dhe kurrkund nuk nevojitej me kalue në tren tjetër. Po edhe sikur të nevojitej, për tê nuk do t'ishte kurrfarë mundimi, sepse ai kishte udhtue tashmâ nëpër Europë... Mario në tren ankohej sinqerisht që udhtonte vetëm. Sikur t'ishin me tê shokët e tij mâ t'afërm, ose të paktën Franjo mâ besnik!... Mario muer prej tij në dy vjetët e kalueme shum cilsi të mira. Nuk shifej mâ as ajo që Mario ishte djalë dëshiri. Fjetja me shokun nuk ishte mâ gjâ e papërshtatshme! Sa herë, në dy vjetët e kalueme në shetina, ata janë detyrue nga nevoja natën e parë me u strukë bashkë në dyshek nga dy dhe nga tre vetë! Me pá shokun në pizhama të veta, në pantoflla të veta, këto ishin tash

cikrrime! Sot shoku shokut do t'i jepte edhe gjak, po të nevojitej!...

Në Split Marion e priti në stacion nëpunsi i Lundrimit detar jugosllav dhe e çoi n'avullore. Kjo ishte anije e madhe, e bardhë, e bukur! Marios iu gëzue zemra dhe gadi i shpëtuen lott...

Nëpër shkallët e nalta hypi n'anije. Aty e priti nëpunsi i anijes, i cili do ta shoqnojë gjatë tanë rrugës. Mario e çoi në kabinën ku do të flente, mandej e shoqnoi me pá pjesët e ndryshme t'avullores. U paraqit edhe te kapiteni, i cili gjindej në dhomën e vet, plot me vegla që shëndritshin si t'ishin prej ari. Prej këndej kapiteni drejtonte anijen gjatë lundrimit. Qysh n'at çast, e mâ tepër mâ vonë, gjatë udhtimit, zemra e Marios dëshironte: Kur të plakej ky kapiten, ai, Mario, mund të zente vendin e tij.

Udhtimi me anije te skelja franceze Marsejë do të zgjasi disa dit. Anija do të kalojë rreth Italis jugore. Koha ishte e qetë, me diell, e nxehtë. Mario rrinte në terrasë t'anijes, në këmishë pa setër. Ishte nxi në diellin e nxehtë të vjeshtës... Jeta e anijes i pëlqente jashtzakonisht. Gjithnji ishte i hutuem... Anija ishte e rregullueme mirë, kurse pastërtija nuk kishte shoqe. Ishte e madhe, si kurse për shembull, hoteli Eksplanadë në Zagreb të luente nga vendi dhe të lundronte... N'anije çdo qoshe, çdo gjâ ishte e mbushum me puhin e shëndoshë detare. Madje edhe librat e bibliotekës s'anijes!... Detarët e anijes, edhe kur janë të ndymë me voj maqinash, duken të pastër. Janë të freskët, të gëzueshëm dhe të qeshun. Flokët i hidhen gjithnji prej erës detare. U shkëlqejnë dhambët, kurse petkat e pëlhurës u kanë thithë freskin detare... Mario gjindet mâ së shumti në shoqni me përcjellsin e vet. Me tê ulet rreth tavolinës në sallën e ngranjes. Përcjellsi i tregon Marios shum për udhtimet e veta. E përsërit gjithnji këtê: „Kam vizitue të gjitha kontinentet. Kam pá të gjitha brigjet detare, por asnji nuk âsht aq i bukur si i yni!"

Mario kishte drekue nji herë edhe me kapitenin e anijes. Ai kishte thirrë edhe mysafir. At drekë Mario nuk do ta harrojë kurr! Kapiteni ishte me uniformë të bardhë.

Tavolina ishte vendosë në terasën me diell. Avullorja lundronte nëpër Detin Mesdhe. Uji kishte ngjyrë qielli të mbyllët. Qielli ishte i kaltërt. Terasa shkëlqente prej ngjyrës së bardhë. Pulëbardhat e përcillshin anijen —

— — — — — — — — — — — — — —

Avullorja mbërrin në Marsej në Francë. Mario u bashkue me puntorët e njoftun. Edhe puntori i fortë prej Like, i cili e ruente Marion para dhomës së tij, kthehej n'atdhe... Në Marsej kishte ardhë Pjeri dhe e kishte babën. Pjeri e kishte drejtue automobilin, i cili nuk kishte mâ pllakën me mbishkrimin „Auto shkolla". Pjeri kishte nxanë si duhet me e çue maqinën. Duhet pranue, ajo gjâ kishte vleftë! Mario pohoi sinqerisht, që edhe vetë kishte dëshirë me nxanë drejtimin e automobilit. Baba i Pjerit thoshte që s'kishte gjâ mâ të keqe se ajo. Mario do të mësohet me drejtue automobilin, por Pjerin e tij kurr nuk do ta kaplojë këso atdhedashnije dhe interesi i përgjithshëm njerzuer, si ngjante me Marion!

Marios i vinte keq që nuk kishte se çka me bisedue me Pjerin. Mbas dy vjetsh Pjeri do ta harronte edhe mâ tepër kroatishten. Marios i tha vetëm aq, që mëson, mbledh pulla, shkon në kinema me pá filma të hovshëm dhe me qejf me çue automobilin. Ky ishte argtimi i tij mâ i madh.

Marios i vinte keq që Pjeri për tê ishte tash disi i hueji. Ishte i zhvilluem, i fortë, djalosh i vërtetë. I kishin dalë edhe mustaqet. Mario ishte ende djalosh i vogël, që përkëdhelej me nanën në shtëpi... Megjithatê Fransoa e Mario biseduen shum për atdheun. Në Francë... Fransoa ishte dobsue... Ishte shkatrrue, ishte plakë shum, ishte i brengosun. Puna e tij vështirsohej gjithnji e ma tepër në Francë. Disa qarqe njerzish përpiqeshin që pushteti francez ta ndalonte veprimtarin e Shoqnis së miqve Jugosllavi—Francë...

Avullorja mbërrini me puntorët riatdhesuesa në skelen e Rijekës. Shtyllat dhe pahít ishin stolisë me flamuj

dhe lule... Në skele kishin dalë dhetë mijë qytetarë. Muzikat bijshin, njerzit brohoritshin dhe këndojshin...

Mario përshëndetej me kapitenin dhe përcjellsin e vet. Kuzhinerët e anijes i dorzuen nji paqetë bukur të madhe, plot me mish, pasta dhe pemë... Pak përpara, gjatë orës së fundit t'udhtimit, Mario u përshëndet me puntorët riatdhesuesa. Për këtë gjâ ata ishin rreshtue ushtarakisht në terasën e anijes. Kjo gjâ qe tronditse për Marion. Çdo puntuer i shtrëngoi dorën. Përpak qe tue ia nisë vajit. Megjithatë qëndroi i fortë dhe si burrë deri në fund. Por, kur u ndal anija në skelën e Rijekës, e dhetë mijë njerëz brohoritshin, bâjshin me dorë e me kapela në skele, Mario i shiqonte nga anija me lot në sy prej tronditjes së madhe...

Edhe dikush tjetër derdhte lot, por në skele. Ajo ishte nëpunsja prej Zagrebi, nana e Marios, e cila shiqonte të birin në terasë t'anijes. Me lot në sy lexonte germat e mëdha t'emnit t'anijes. Shiqonte puntorët riatdhesuesa, grát dhe fëmijt e tyne, detarët, lulet, flamujt, shtyllat e nalta, yjt e mëdhej të kuq në tymtarët e anijes dhe përsëri Marion e saj, të djegun prej diellit. Biri i dukej nanës diçka mâ i gjatë, mâ i fortë! Nuk e kishin mundue detyrimet. Atje n'anije dukej djalosh i vërtetë!

Njerzit që ishin në skele nuk e njifshin t'amën e Marios, bisedojshin për çdo gjâ që shifshin n'anije. Nana ndëgjonte bisedat për të birin. Njerzit pranë saj flitshin se si djaloshi prej Zagrebi dallohej prej fëmijve të puntorëve riatdhesuesa. Qëndronte pranë pahis së terasës dhe dukej që ishte djalosh si dhe djelmoshat tjerë, por fytyra e tij ishte plot mend; gjeniale, dhe që ka mâ tepër randsi âsht se në qëndrimin e tij nuk shifej mendjemadhsija!... Nëpunses i dridhej zemra prej gëzimit. Si i pat shkrue njeriu prej Parisi? I ra në mend, kështu ishte: „Asgjâ në botë nuk mundet as me pastrue, as me fisnikue, as me ruejtë aq zhvillimin e fëmis, sa interesi i fuqishëm dhe i thelluem njerzuer i përgjithshëm.

Nana e Marios ndëgjonte edhe mâ bisedat për të birin. Çdo gjâ që ndëgjonte ishte ngushllim për tê. Qe se si bisedojshin njerzit, kishte bâ mirë që nuk kishte ndalue dhe pengue të birin. Djali i saj nuk ishte martir. Man-

dej ajo nuk kishte mendue ashtu kurr seriozisht. Kështu e quente tue u mahitë, prej dashunis...

Nëpunsja prej Zagrebi nuk mujti me mbetë shum pa u diktue. Mario e pá nanën prej terasës dhe bërtiti:

— Nanë!!!

— Mario, bir!!! — Ia ktheu ajo dhe u ngut drejt urës, nëpër të cilën biri i saj Mario do t'ulej në skele.

Ura e gjatë e anijes ishte forcue mirë. Kalimi ishte i sigurtë nëpër tê. U lejue zbarkimi i udhëtarëve në skele. Muzikat bijshin, njerzit brohoritshin. Çdo gjâ valvitej, vrullshëm. Aparatet fotografojshin. Krikllonte aparati që shënonte ngjarje për zhurnalin e filmit. Fotografuesi ishte i kënaqun. Aparati ia kapi nanën dhe birin e saj tue u përqafue.

MATO LLOVRAK

DJALOSHI KONSULL

Redaktor
SULEJMAN DRINI

Korektor
GERALDINA TANEFI

Redaktori teknik
NIKOLLA VUÇINIQ

Tirazhi 2.000 copë, madhsija 7 tabakë shtypi. U shtyp në korrik 1958 në shtypshkrojën e Sipërmarrjes botuese — gazetare „Rilindja" — Prishtinë.